

ISSN 0134 3459

საქართველოს
საბჭოთაო კავშირი

ქრონიკა

5

1986

ქოჩოსი

გამოცემის

28-ე

წელი

ლიბერალურ-მსაბურთელი და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი

საქართველოს მფრალთა კავშირისა და ავარიის განყოფილების ორგანო

რა მშვენიერი ზღვა გვაქვს, აჭარა,
რა მოსავალი, ძვირფასი ბედი...

ქალაქი — ჩვენი ქვეყნის ფანჯარა
დამოსავლეთით და დასავლეთით.

გ. ტაბიძე

5

1986

საქტემბერი
ოქტომბერი

გ ა თ შ ი

შ ი ნ ა რ ს ი

სიტყვა — ყრილობის დღეებატს

ლეილა დიასამიძე — მთავარი სა-
ზომი საქმეა 3

აოქმობა, პროზა

მორის ფოცსიშვილი — ლექსები 7

მინდია უჩანეიშვილი — მინიატუ-
რები 10

მამია ვარშანიძე — ახალი წიგ-
ნიდან (ლექსები) 12

რევაზ ოსეფაიშვილი — ჩემი
დუმილი შენი განაჩენია
(რომანის ერთი თავი) 19

გიორგი სალუქვაძე — რასაც
სიცოცხლე ჰქვია (ლექსი) 26

ჯემალ ხოფერია — გზები (რომა-
ნის ფრაგმენტები) 28

მწერლის არქივიდან

პარმენ ლორია — როგორ იწე-
რებოდა „ჩაი“ 36

ალექსანდრე სამოსონია — შტრი-
ხები პორტრეტისათვის 40

გ ა თ შ ი ს ჟ უ რ ნ ა ლ - გ ა ზ ე თ ე ბ ი ს გ ა მ ო ც ე მ ო გ ა

ასალი თარგმანები
 ჟორჟ სიმენონი — მეგრე ლიეჟში
 (მოთხრობა. ფრანგულიდან თარ-
 გმნა ირა არეშიძემ) 44

სუთფლელი. წელი პირველი
 ოთარ ფუტყარაძე — რვა ეპიზოდი
 მერგოლურის ცხოვრებიდან
 (ნარკვევი) 47
 ანა ალვანდიანი — ტექნიკური
 პროგრესის გზით 54

ხელოვნება
 ლამარა ბოლქვაძე — სიმართლე
 მთავარი 57

კვალი ნათელი
 დავით ნაცვალაძე — დიმიტრი
 ერისთავი (გაგრძელება) 66

კრიტიკა და გიგლიოპრაფია
 შოთა ქურდიე — საქმის კაცი, ანუ
 ლევან ხიდაშელი როგორც ხა-
 სიათი (წერილი II) 72

ილია ჭავჭავაძის დაბადების
150 წლისთავისათვის

რაფიელ შამელაშვილი — ილია
 კრიტიკის რაობისა და დანიშ-
 ნულების შესახებ 79

სსოვნა გულისა
 ლადო შარაშიძე — მცირე მოგო-
 ნება

წერილები

არჩილ რუგოშელი — რიტმული
 ვარიაცია კი არა, გადამწერის
 შეცდომა

მედიუზა

ელადიმერ დარჩია — განსაკუთ-
 რებით... 92
 გასულ ორ თვეში 94

მთავარი რედაქტორი
ალექსანდრე სამსონია

სარედაქციო კოლეგია:

აზიზ ახვლედიანი,
 გიორგი ბაჩყალიძე,
 ზურაბ გორბილაძე,
 მაგია ვარშანიძე,
 (პასუხისმგებელი მდივანი),
 ზოთა ზოიძე,
 დავით თედორაძე,
 გიორგი სალუშვაძე,
 ჯემალ ქათამაძე,
 ალექსანდრე ჩხანიძე,
 ზრიდონ ხალვაში,
 დავით სახუტაიშვილი,
 ჯემალ ჯაყელი.

რედაქციის მისამართი: ბათუმი,
 ენგელსის ქ. № 21. ტელ. 3-33-71.

გადაეცა წარმოებას 11.8.86, ხელმოწე-
 რილია დასაბეჭდად 22.8.86, საგამომცემ-
 ლო თბილისი 4,8, შეკვეთის № 2071, ე
 00327, ქალაქის ზომა 60×90/16, ტი-
 რაჟი 5.000.

საქართველოს სსრ გამომცემლობათა
 პოლიგრაფიისა და წიგნის ვაჭრობის სა-
 ქმეთა სახელმწიფო კომიტეტის ავტარის
 ასსრ პოლიგრაფიული საწარმოო გაერ-
 თიანება, ბათუმი, ლუქსემბურგის, 20.

Государственный комитет Грузин-
 ской ССР по делам издательства, по-
 лиграфии и книжной торговли. По-
 лиграфическое производственное
 объединение Аджарской АССР.
 Батуми, ул. Р. Люксембург, 20.

ლეილა დიასამიძე

მთავარი საზოგადოებრივი საქმეა

ახალგაზრდა ქალია ბათუმის ტრანსფორმატორების ქარხნის მუშა ლეილა დიასამიძე, მაგრამ უკვე საკმაოდ ვამოცდილი და აღიარებული. 13 წელიწადია ამ საწარმოში მოღვაწეობს. მუშაობაში ბევრი ვერ უდებს ტოლს, საზოგადოებრივ საქმიანობაში მით უფრო. ყველაზე დიდი ნდობა პირველად მაშინ გამოუცხადეს, საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს დეპუტატად რომ აირჩიეს. იყო საქართველოს კომპარტიის XXVII ყრილობის დელეგატი, შემდეგ კი მონაწილეობდა სკკპ XXVII ყრილობის მუშაობაში.

ლეილა დიასამიძე საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის წევრობის კანდიდატია.

საქმე ყოველთვის მთავარი იყო. ახლა განსაკუთრებით. ასე იმიტომ ვამბობ, რომ სკკპ XXVII ყრილობის შემდეგ სულ სხვა ატმოსფერო მკვიდრდება — უაღრესად საქმიანი, მაღალი მომთხოვნელობითა და პრინციპულობით. მე ყრილობის დელეგატი ვიყავი და ნუ გაგიკვირდებათ, თუ სხვებზე მეტად ვიცი, უფრო სწორად, უშუალო შთაბეჭდილებების გავლენით დაერწმუნდი, რომ ის, ვინც ლაპარაკს უნდება, საქმისათვის დრო არ რჩება.

ყრილობიდან რომ დავბრუნდი, ამ მომენტებზე განსაკუთრებულად გავამახვილე ყურადღება. მერე პარტიულ კრებაზე ვთქვი, რომ პარტიის წინასწარდასახულობათა განხორციელებაში სწორედ საქმით უნდა შევიტანოთ მთავარი წვლილი. ამის მიხედვით გაშალა მასობრივ-პოლიტიკური მუშაობა პარტიულმა ორგანიზაციამ, ეს დაუღო საფუძვლად სამეურნეო ამოცანების იდეოლოგიურ უზრუნველყოფას. საწარმოს თითოეული წევრის სამოქმედო დევიზი გახდა ფრთიანი გამოთქმა: შენმა საქმემ გამოგაჩინოსო.

ახლა თვით ჩვენს საქმეებზე. ქარხანამ პროდუქციის წარმოებას

შეიძო თვის დავალება 101 პროცენტით შეასრულა: რეალიზაციისა 103,8 პროცენტით, მიწოდების 6 თვის გეგმა სრულად კი გავანადღერე, მაგრამ ივლისში წავიფორხილეთ, სულ რაღაც ორი მეათედი პროცენტი დაგვაკლდა. ამას აღვიღად ვუშველით, თუმცა, მეტი რომ მოგვენდომებინა, ეს მინუსი არ გვექნებოდა. შრომის ნაყოფიერებაც უფრო მაღალი გვაქვს ახლა, სხვა მაჩვენებლებიც გავაუმჯობესეთ.

ყოველი ადამიანის ადგილი საზოგადოებაში იმით განისაზღვრება, თუ რას აკეთებს, რამდენს და როგორ. სწორედ როგორ! უხარისხო, უგულო ნახელავი არავის სჭირდება ღღეს. საწყობებში ღებვა ყველაფერი, რაც დღევანდელიობის მოთხოვნებს ვერ უპასუხებს, წყალში იყრება სახსრები. წუნი საერთოდ უნდა აღიკვეთოს და ჩვენთან — მითუმეტეს. ბათუმური ტრანსფორმატორები ზომ საზღვარგარეთის 40-მდე ქვეყანაში იგზავნება. განა სულ ერთია, როგორი წარმოდგენა აქვთ ჩვენს საწარმოზე, ვთქვათ. სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებში, ანდა იტალიაში, არგენტინაში, საფრანგეთში, ინდოეთში, სხვაგან? არაა სულ ერთი, და ჩვენი ნახელავის ხარისხის მიხედვით ყალიბდება შეხედულებები არა მარტო საწარმოს, რესპუბლიკის, არამედ მთელი ქვეყნის შესახებ. ეს თუ არ გვაფიქრებს და გვადელვებს, სახელის გატეხა არ ავცდება.

ბათუმური ტრანსფორმატორების 75,6 პროცენტი სახელმწიფო ხარისხის ნიშნით გამოდის. ეს ცოტა არ არის, მაგრამ კოლექტივი იკითგენ ასწრაფის, რომ მაღალი მისი ნახელავი უმაღლესი კატეგორიისა იყოს. სურვილი და სწრაფვა ერთია, მისი განხორციელება მეორე და მთავარი. დღევანდელი წარმოების მასშტაბით ცალკე, დამოუკიდებლად ბევრს ვერაფერს გახდები. საწარმოები ერთმანეთზეა დამოკიდებული, მე თუ შენ შეგაფერხე, ან პირიქით, — ამით სხვა ფერხდება, კიდევ სხვა და საერთო საქმე ზარალდება. სახელმეკრულებო მიწოდების დისციპლინამდე მიმიყვანა სიტყვამ. უკვე ვთქვი, რომ ივლისში ჩვენც წავიფორხილეთ, ისე ამას სხვას არ ვაბრალებთ. მაგრამ ეს საქმე საერთოდ რომ მოუწესრიგებელია, ცხადზე უცხადესად უნდა მივიჩნიოთ. არ ვაიოლებ, არის საერთო სირთულეები, სიძნელეები, რომლებსაც ანგარიში უნდა გავუწიოთ, მაგრამ მეტი მომთხოვნელობისა და პასუხისმგებლობის პირობებში, ამ ვითარებაშიც შეიძლება საქმის უკეთესად მოწყობა. შეიძლება მაშინ, თუ ყველა გულთან მიიტანს საერთო საზრუნავს და მარტო ხელმძღვანელებს არ შეაჩერდება. თავის ქებაში ნუ ჩამომართმევთ, თუ ერთი ჩემი მოგზაურობის ამბავს მოგიტოხრობთ: ჩვენს საწარმოს ერთ-ერთი სახეობის მავთულით ქ. ღუშანბეს ქარხანა „ტაჯიკბაელი“ ამარაგებს. დიდი ხანი არ არის, რაც ღუშანბელები ჩვენი მომწოდებლები გახდნენ, მაგრამ თითქოს თავიდანვე ვერ გამოვნახეთ საერთო ენა, ვერ მივიღეთ საჭირო ოდენობის მავთული, გავგზავნეთ წერილი, მოგვივიდა პასუხი, მავთული მაინც არ

არის და გაიბა ასე მიმოწერა. წარმომადგენელი გავგზავნოთო, დაასკვნეს ქარხნის დირექციასა და პარტბიუროში. არჩევანი საწარმოს იურისკონსულტზე ნატალია გრაფდანსკაიასა და ჩემზე შეჩერდა. ჩავედით ღუშანბეში. ენახე „ტაჯიკაბელის“ ხელმძღვანელები, გულითადად მიგვიღეს, მოგვის-მინეს. მავთულის პირველი პარტია გამოგზავნეს კიდეც. ყველაზე დასამახ-სოფრებელი მაინც მუშებთან შეხვედრა იყო.

— მეც თქვენსავე მუშა ვარ, ცხადია, უფრო გამოუცდელი,—ვეუბნე-ბი ხანშიშესულ დარბაისელ ქალს, რომელიც დეიდა მაშად გამეცნო. — შრომა მიყვარს, მაგრამ ხშირად ვცდები და იცით რატომ, დეიდა მაშა? — აი, თქვენ რომ მავთულს დროზე არ გვიგზავნი.

— ჰო, შვილო, — ჩვენც გვიჭირს ზოგჯერ მასე, ჩვენც გვაცდენენ სხვები და ამას თუ არ ვუშველეთ, ლაპარაკი შეგვრჩება ხელში, — ისე თქვა დეიდა მაშამ, ჩემს გულში იჯდა თითქოს.

— თქვენ რა გქვიათ? — მკითხა დეიდა მაშაზე ახალგაზრდა ქალმა.

— ლეილა.

— კარგი გოგო ჩანხარ, სწორად მოიქეცი, რომ გვეწვიე. მოდი ამა-თაც გაცანი. ამას იქეთ სულ გვემახსოვრები, აბა, მარჯვენ, იქ, ბათუმში, ლეილა გველოდება და არ შევაფერხოთ, შევუძახებთ ერთმანეთსო.

მერე დეიდა მაშამ გვერდზე გამიხმო და საიდუმლოსავით მკითხა, შენ ის მითხარი, ჩვენი ნახელავი როგორ მოგწონთ, თქვენი მუშები უკმაყოფილონი ხომ არ არიანო. არა-მეთქი, რომ ვუთხარი, სულ ერთიანად გა-იბადრა.

მოწოდების შეფერხებას იერიშობანა მოსდევს, ხოლო იერიშობანას — უხარისხო ნახელავი. ზუსტად ასე თქვეს ამას წინათ ქარხნის ერთ-ერთი საამქროს პარტიული ჯგუფის კრებაზე კომუნისტებმა.

გარდაქმნა და დაჩქარება ყველას და ყველაფერს ეხება ღღეს. ძვე-ლებურად მუშაობა არსად არ გვარგებს. მეცნიერულ-ტექნიკური პროგ-რესის განხორციელება დროის მოთხოვნაა. ჩვენს საწარმოში აქამდე ამის პირობები არ იყო. აი, ახალი შენობა რომ შენდება, აქ ყველაფერი თანა-მედროვე გვექნება, საუკეთესო დანადგარ-მოწყობილობა, შრომის პირობე-ბიც ბევრად უკეთესი. საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტე-ტიდან იყვნენ ამას წინათ მშენებლობაზე, შემჭიდროებულ ვადებში უნდა მოვრჩეთ კორპუსის აგებას და საერთოდ მალე უნდა გადავცეთ საექსპლო-ატაციოდ განახლებული ქარხანაო. მაშინ მართლაც უკეთესი საქმით ვუ-ბასუსებთ, მეტ წვლილს შევიტანთ ყრილობის გადაწყვეტილებათა შეს-რულებაში.

სიტყვა სხვა ამბებზე გამიგრძელდა. პირად წვლილზე ვარაფერი ვთქვი. № 1 საამქრო, რომელშიც მე ვმუშაობ ამწყობია. აქედან უკვე მზა პრო-დუქტია გადის. ყრილობიდან დაბრუნებულმა, ამხანაგებს ვთხოვე: მოდით,

გამოვეხმართ ქვეყანაში დაწყებულ მოძრაობას და წამოვიწყეთ შეჯი-
ბრება იმისათვის, რომ მეთორმეტე ხუთწლედის ორი წლის გეგმა 1987
წლის 7 ნოემბრისათვის — დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუ-
ციის 70 წლისთავისათვის შევასრულოთ. ჩვენს სამქროში ინიციატივა-
ნი ხალხია. უარი არავის უთქვამს. პასიურ თანხმობას არ ვგულისხმობ.

ყველა წარმატების თავიდათავი დისციპლინაა. ამაში მარტო იმას
კი არ ვგულისხმობ, ზუსტად დანიშნულ დროზე გამოცხადდე საწარმოში
და ასევე ზუსტად განსაზღვრულ დროზე წახვიდე, ეს თავისთავად. სამუ-
შაოზე მოსვლა-წასვლა ელემენტარულ დისციპლინას განეკუთვნება. მთა-
ვარი ისაა, რას და როგორ აკეთებ სამუშაო ადგილზე, თუ ქმნი იმას, რაც
შეგიძლია.

ჯერ ყველამ ვერ შეიგნო ეს. წელს ექვს თვეში 49 კაცდღე გააცდი-
ნეს ქარხნის მუშებმა. ეს ორნახევარჯერ ნაკლებია შარშანდელი ექვსი
თვის მაჩვენებლებზე, მაგრამ თვითდამშვიდეების საფუძველს არ იძლევა.
ბანინც რატომ უნდა გააცდინოს კაცმა სამუშაო დღე უმიზეზოდ?!

მორალურ-ფსიქოლოგიური კლიმატის გაჯანსაღებას დიდად უწყ-
ობს ხელს უშრომელი შემოსავლის წინააღმდეგ ბრძოლის ღონისძიება-
ნი. ახლა ეგრეთწოდებული „ხელწამკრავი“ თავისუფლად ვეღარ გრძნობს
თავს. მუშაკაცს ოდითგანვე მისი ნაშრომ-ნაჯაფით უცხოვრია. რაც ჰქო-
ნია — ალალი და უყოფინებია. ამიტომაც მუშური სინდისი თუ მუშური
გარანტია ლამის ფრთიან გამოთქმად იქცა.

კიდევ ერთი მთავარი საკითხი. შრომის ხალისი და ნორმალური სა-
ყოფაცხოვრებო პირობები უნდა ჰქონდეს კაცს. საქმეს რომ აკეთებს,
სხვა საფიქრალი არ უნდა აწუხებდეს, გულდადებული უნდა მუშაობდეს.
ეს საკითხი ჩვენს საწარმოში ბოლო დროს ერთ-ერთი პირველი რიგის
საზრუნავი გახდა. საერთო საცხოვრებელი აუზშენეთ, კიდევ ბაგა-ბაღი,
კლუბი გაეხსენით, რეკონსტრუირებული მუშათა სასადილოც გვარიანი
გამოვიდა. ახლა 54-ბინიან საცხოვრებელ სახლს ვაშენებთ, წლის ბოლო-
მდე დამთავრდება. ალბათ, ახალ წელს 54 ოჯახი ახალ ბინაში იხვიმებს.

პარტიის წინასწარდასახულობათა ბედი თითოეულ ჩვენთაგანზეა და-
მოკიდებული. დიდი მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ თითოეულმა სრული
უპუგებით ვიდევანოთ, აქტიური მონაწილეობა მივიღოთ დაჩქარება-გა-
რდაქმნის პოლიტიკის განხორციელებაში. ამისათვის უპირველესად
ჩვენ უნდა გარდავიქმნათ, საბოლოოდ უნდა ვირწმუნოთ, რომ ძველებუ-
რად მუშაობით ფონს ვერ გაუვალთ. ახლა ყველამ ის უნდა ვაკეთოთ, რაც
შეგიძლია და ვაკეთოთ დაუმაღლებლად, ძალების უმურველად, მთელი
სულითა და გულით.

მირაში

დაღლილი მზე ზღვის ტალღებზე
აწვა,

შუბის ტარზე ტრიალებდა

წუთისოფლის ფარგალი, —

ჯერ შორს იყო მიწა,

მითუმეტეს, ცარგვალი...

სამრეკლოზე ზარს ზარავდა

მზარი.

და ნისლივით მთებზე ეწყო

ფიფქოვანი ფიქალი,

ჯერ შორს იყო ქარი.

მითუმეტეს, გოიგალი...

ღრო ღვთის სანთლებს

ყვავილებად კრეფდა

და საღამო იცრებოდა

ბინდივით, —

ჯერ შორს იყო სვედა,

მითუმეტეს, სიკვდილი.

კრიანობდა მთვარე, როგორც

კრუნი.

იზრდებოდა ვარსკვლავების

ტირავი.

ჯერ შორს იყო მწუხრი,

მითუმეტეს, რიჟრაჟი.

ვზა ფეხისგულებს მიწვავს,

წივის სიკვდილი, წივის. —

თბილი ყოფილა მიწა.

სისხლი ყოფილა ცივი.

პარაუდი

ირ. აბაშიძეს

მე არ ვამტკიცებ,

მე მხოლოდ ვყვები, —

„ჩვენ ფრთები გვქონდა,

ჩვენ გვქონდა ფრთები!“

არა თუ დამცდა,

საეზე ვარ რწმენით, —

„ჩვენ ვფლობდით ცას და

ცა იყო ჩვენი!“

თავს არ ვიწონებთ,

აქამდე ვერ ვთქვით, —

„ჩვენ ღმერთს ვიცნობდით,

ჩვენ გვყავდა ღმერთი!“

არ გვჭირდებოდა

სცენა და ფარდა,

„გვწამდა, გვჯეროდა,

გვჯეროდა, გვწამდა!“

წლებმა გზებით

გამზავრეს

მორჩა, ლექსებს აღარ ვწერ,

რადგან აღარ ვოცნებობ, —

თუ გრძნობთ, საწერ-ქაღალდებს

თქვენ გიტოვებთ, მგოსნებო!

ცოდვა არვის არ გაწევთ,
რა ვქნა, რა მოგიტევით, —
„მრავალ-მრავალ-მრავალ წელს!“
გულით გლოცავთ, ჩიტებო!
ნუ მიღერებთ ხელშუბებს.
ისევ ის ვარ, ისევე,
არაფერი შეგშურდეთ.
ხვალ-ზეგ თქვენც მოისვენებთ.
წლებმა გზებით გამბაწრეს,
თქვენ რა გიჭირთ, ცოცხლებო, —
მორჩა, ლექსებს აღარ ვწერ,
რადგან აღარ ვოცნებობ.

სავიოლინო სუიტა

ვიცოცხლო და ვიცოდვილო
თუ შევასკდე ჩემს ცას ფრენით, —
გული, როგორც ვიოლინო,
ზედ ხემივით ხელი შენი.
შვიდი ცა და შვიდი კენესა,
შვიდი ნოტა, შვიდი მშვილდი, —
გულო, ჩადექ საგულესა,
სულო, ხომ არ შემიშინდი?!
შვიდი მთა და შვიდი მღელო,
შვიდი მწუხრის შვიდი ღველფი,

ერთადერთი საქართველო,
ერთი, როგორც ქრისტე ღმერთი.
ვიცოხლო და ვიცოდვილო
იუ შევასკდე ჩემს ცას ფრენით,
გული, როგორც ვიოლინო,
ზედ ხემივით ხელი შენი.

ყოფიარება

ჩანგი ჩემი თუ კენესოდა,
სულ არ ღირდა ცხოვრება, —
იყო უკიდურესობა,
იყო უსაზღვროება.
სუნთქვა ჩემი ვის ესმოდა,
ჭირს მაღავედა ჭრილობა, —
იყო უსასტიკესობა,
მაგრამ მაინც თბილოდა.
ვინ ითხოვდა გულწრფელობას,
გვწამდა და არ გვჯეროდა, —
იყო თითქოს სულგრძელობა,
იყო სულმოკლეობაც.
ღროს მიჰქონდა ჩვენი სვითო,
ისე ვით მგელს თხის ტყავი, —
იყო რაღაც, მაინც იყო,
იყო, რადგან ვიყავით!

ს ტ უ მ რ ა ლ

შგონი გული მომივიდა,
სამი დღეა, შენს მკლავებში ვწვავლობ, —
სიკვდილი მაქვს მოსჯილი და
ვანაჩენის სისრულეში მოყვანა
აღბათ შენ თუ დაგავალეს, ქალო:
აღარ მჯერა არაფერი,
მარტო ვარ და შენთან ერთად ვმზავრობ, —
ლექსები მაქვს დასაწერი

და ლექსების სიმღერებად განფენა
ვიცი, შენ რომ გევალება, ქნარო.
ქარბორია მომივარდა,
საწუთროსთან ბრმის ზელჯოზით ვდგობ, —
მარტოხელა მოვდივარ და
უპოვარი მგოსნის სტუმრად მიღება
ისევ შენ თუ შეგიძლია, ცაო!

წ ე ი მ ს

წვიმს. ქოლგას მაინც არავინ არ შლის.
წვიმს. ო, წვიმაშიც არ შევალ სახლში.
მე, რა თქმა უნდა, არა ვარ ბავშვი, —
რა ვქნა, თვალები მიმიბრბის ცაში,
მთვარის აღმასით ამოჭრილ ცაში.
მთვარის აღმასით ამოჭრილ ზარკმელს
და შუქს, რომელსაც სარკმლიდან მაკმევს
ჩემი პატარა ცდუნების ვაშლი,
მინდა ბავშვივით დავუკრა ტაში
თუმც, რა თქმა უნდა, არა ვარ ბავშვი.
ეტლში მიბია ცალთვალა რაში,
მე, რა თქმა უნდა, მოეკვდები გზაში.
წვიმს. ქოლგას მაინც არავინ არ შლის.
წვიმს. ო, წვიმაშიც არ შევალ სახლში.

შემოდგომა პენსიაზე

შემოდგომას პენსიაზე აცილებენ, —
ზარზეიმი. ოვაცია. ტაში.
ფოთლები კი,

როგორც პროკლამაციები,
პროტესტივით ფარფატებენ ქარში.
შეუცნობი რჩება ჭველი განტოლება,
აოვლი მოდის. აღარავინ ღელავს.
მეუზოვე ფოთლებს ერთად აგროვებს და
ერთი ცეცხლი ანადგურებს ყველას.

სე ცნობადისა

არც რა სურვილი, არც რა მიზანი, —
მე მოველ, მაგრამ თქვენ ვერ მიცანით,

მიწა ვბარე და ვთესე ხორბალი, —
ფეხი დამადგით, მერე მომკალით...

მერე მე აღვსდექ, ვითარც ალილო, —
ხე ცნობადისა თქვენს წინ ვყვავალობ.

არც რა მშვილდი და არც რა ისარი, —
ხილად იხილეთ, რაც მოგისწარი!

მე თქვენ მიყვარხართ, ოღონდ მაცალეთ, —
თქვენს ჭირს წავიღებ, თქვენ გენაცვალეთ!

მინდია უჩანეიშვილი

მინიატურები

მუხა და ია

უღრან ტყეში უღრტვინველად იდგა მუხა. „ცა ქუდად არ მიაჩნდა და დედამიწა ქალამნად“. გოროზი შეხედულება ჰქონდა. ტოტები ცათამდის წვდებოდა, ფეხვები ქვესკნელს აღწევდა. და იყო ასე... მიწას ძუძუსა სწოვდა, ხარბად ისრუტავდა.

ძლიერი იყო მუხა... ძალიან ძლიერი.

ია კი, პატარა ია, იქვე, ბუჩქის ძირას ამოსულიყო, ფაქიზად წამო-ეყო თავი, თითქოს ეშინიაო. ნაზი იყო, მეტად ნაზი. მუხას კრძალვით შეჰყურებდა. ეშინოდა კიდევ მისი. მამობილად მიაჩნდა, მრისხანე მამო-ბილად.

და იყვნენ ასე...

სალამო ხანს ცა მოიდრუბლა, კოპები შეიკრა, თითქოს ვიღაცამ გა-ნარისხაო. დასალიერთან ნაპერწყლიანი გველივით დაიკლაკნა რაღაც. და-

იგრუხუნა. დაუშვა წვიმამ... მაგრადაც. იმძლავრა გრივალმა. გაცოფდა, გადირია ამინდი.

შეერკინა მუხა ქარიშხალს. სასტიკი ჭიდილი გაიმართა. ისმოდა მსხვერვის ხმა, ლაწა-ლუწი, თითქო კენესაც კი მოისმოდა ალაგ-ალაგ და ბოლოს მიუწუნდა ყოველივე... თითქოს მიეძინა ბუნებას.

დილით აღარ იდგა მუხა.

„აქ ხომ მუხა იდგა?“ — ეკითხებოდნენ ერთმანეთს.

„ნუთუ მარტო იდგა?! მეტი არაფერი“... თავისთვის ჩურჩულებდა ია.

ინვალიდი და კიბე

კიბეებზე ამოდიოდა.

საშინლად დაღლილი ჩანდა. ძლიერ უჭირდა საცოდავს — ცალი ფეხი არ ჰქონდა, ყავარჯნებს იშველიებდა. წინ კიდევ სამი სართულის ასვლა ელოდა და ისიც ადიოდა. სახის ნაოჭებში ოფლის წვეთებს მოეკალათებინა. ძარღვები დაბერვოდა. გულს მაინც არ იტეხდა. თუმცაღა არ ეგონა თუ ასე გაუჭირდებოდა კიბეზე ასვლა.

ვიღაც ახალგაზრდა გიჟივით ავარდა ზევით. ის თითქოს არც შეუნიშნავს. მხარი ატკინა მხოლოდ. ძლივს შეიმავრა თავი. ცოტა შეისვენა, სული მოითქვა. არა, უნდა ავიდეს, უთუოდ ავიდეს. დახმარება არ უნდა, ისეც ავა.

„აბა გასწიე!“ — გაიძხნევა თავი

ერთი სართულია დარჩა. კიბეებზე ჩამოჯდა. ოფლი მოიწმინდა. თითქოს რაღაცაზე დაფიქრდაო, შემდეგ შარვლის ცარიელ ტოტს დახედა. ცალი კურცხალი ჩამოუგორდა სახეზე და ტუჩთან მიეყინა, თითქოს შერცხვაო. წამოდგა ბოლოს, ზევით აიხედა, ყავარჯნები მოიმარჯვა და ცალი საფეხურით აიწია.

შემდეგ — მეორე, მესამე, მეოთხე და აი, ავიდა კადეც. გაელემა... მას კი ეგონა....

ახალი წიგნიდან

დაბადების 70 წელი შეუსრულდა ცნობილ ქართველ პოეტს მამია ვარშანიძეს.

„ჭოროხის“ მკითხველთა სახელით უულოცავთ პოეტს ღირსსახსოვარ თარიღს და ებეჭდავთ მის ახალ ლექსებს.

გზადლობთ, ჩემო მეგობარო, და მადლობა ყველას,
ჩემს ალალ გულს და ჩემს ლექსებს არ სჩვევია რყევა,
ჩემი მთის და ჩემი ბარის მე მარადი ტყევე ვარ.
ვინ მასწავლა ლექსის წერა? — „დედაენამ“ ჩემმა,
ამოვიდგი როცა ენა, გულმა დამიჩემბა.
ვინ მასწავლა ლექსის წერა? — აკაკიმ და ვაჟამ,
და მოვპარე იღუმალი რაღაც ამ ჩემს ლაჟვარდს.
ნაომარი, გარდასული, წინაპრებიც ვიხმე,
სულიც, გულიც წარიტანეს იმათ რაც კი მითზრეს,
ჩავხედე და ჩამოვხედე ნაპრალებს თუ ქვესკნელს,
ჩვენს სისხლიან ისტორიას ყელში გადავესკვნე.
ხან შავშეთში გავიჭერი და ხან ტაო-კლარჯეთს,
მათზე ფიქრით და ოცნებით სული ჩემი ვტანჯე.
დედაჩემიც სიზმრად ვნახე, მითხრა: ჩემო ძეო,
თქვი ჩემზედაც, რა ვიტანჯე და რას გავუძელო.
გაზმაც ფეხი რომ მოიდგა, მოხვდა წვენი ჩქერი
და გაივსო ყელამდისა სამასი წლის ქვევრი,
რომ სუფრასთან ჩემთან ერთად ქალიც აღიღინდა,
ეს საქვეყნოდ ლექსად მეთქვა, განა არას ღირდა?!
გავჭერი და გამოვჭერი ბურუსები სქელი,
მერე ასე თითო-თითოდ, ლექსად ჩამოვქენი,
და რაც მითქვამს, აქ მოვნახე, ნამსხვრევი თუ მთელი,
ღიას, მე ვარ გულამოსკვნით იმ ამბავთა მთქმელი,

როცა ვახსენებ ჩარგალს, ოცნების კარს ვერ ვრავავ...
 დღეს მგზავრი ვარ და მიფენს მთა ურქან-ქუჩებს გზა-გზა,
 მხრებზე ნაბადად ვირგებ ნაზს და პირველქმნილ ლაჟვარდს,
 სხვაგან რა მინდა პოეტს, შენსკენ მოვიღტვი, ვაჟავ!
 შენი მუზა აქ მეფობს, აჩუქურთმებდი ამ ცას,
 აქ ცეცხლს ანთებდი დევთა და ქარს ატანდი ნაცარს,
 იქნებ ვიპოვო, ვეძებ შენს ღვთით კურთხეულ მარცვალს,
 ვეძებ და ვერ ვპოულობ, და მე მიწია ჯვარცმამ.
 ეცილებოდი დიდ მთებს, ხან თოვლიანს, ხან მზიანს,
 ხან ნუკრსა ჰგავდი გულით და ხან კი არწივს ზვიადს,
 და შენ რომ ჩამოჯდებოდი, ჰა, მეც იმ კლდეზე ვზივარ,
 და ვისმენ თითქოს მშვიდად ავი ზეგვების ზრიალს.
 ვაჟავ, ბუნების მეფევ, ასე ღიად რომ გვიქვებ,
 სადაც პირიმზე ხარობს, ზვავის მოხრელია იქვე,
 მგზავრი ობოლი უცებ სადმე ჩამჩუქქროს იქნებ,
 ბასრი ალმასით ვკაწრავ, ოხერ, შიშნარევ ფიქრებს.
 დიდ მგოსანს სცემდი თაყვანს, მთაო, მე განა მინდობ?!
 რეტლასხმული ვარ მგზავრი, გული ვით დავიმშვიდო,
 ბუმბერაზი ხარ, მთაო, არ ჰგავხარ ამ ჩემს მინდორს,
 ლაშარის ჯვრით მაკურთხე, სადა ხარ, ვაჟავ, დიდო?!

მდინარეები ჰქუხნან, აღარ აპირებს ავღარს,
 გადაიკარა უცებ, შორით ბური რომ ჩანდა,
 რომ მიპირებდა ქვესკნელს, ის ქარიშხალიც ჩადგა,
 სტუმარს გამიღო კარი, და მე ვემთხვია ჩარგალს.

ვარშანიძე, კოხტა ბიჭო, სადა ხარ,
 შემოირტყი შენი ოქროს ქამარი,
 შენ რომ ეტრფი, ნეტავ ერთი განაზა,
 გეგონება ნესტანი ან თამარი.
 ხომ არ გძინავს, მოიფშენიტე თვალები,
 ჩიტი გალობს და არწივი არწივობს,
 შენ გელიან, რად არ მოეჩქარები,
 გოგონებში გაერიე, ყმაწვილო.
 ჩანგს უკრავენ, გოგონები მღერიან,

ნუთუ წევხარ თილისმებით შეკრული,
აი, გელის შენი ტურფა ფერია,
გამოდი და დაუარე ლეკური.
გადივარცხნე შენი ოქროს ყოჩორი,
გოგონების ფათქა-ფუთქი ჟრუანტელის
მგვრელია,

ჭიდაობენ, ჰა, ბიჭები — ყოჩები,
ვარშანიძე, კოხტა ბიჭო, გელან;
ვინ გეძახის: გვინდა შენი ქორწილი,
ვინ გეძახის: გამოეწე საწეფოდ?!
დედოფალო, გენაცვალე ორწილად.
დღეს შენ უნდა მაკურთხო და დაძეფო!
ვარშანიძე, აწკრიალე შენც ჩანგი,
ნუ იქნები მდუმარების ხიზანი...
სიყმაწვილე, საით გადამეკარგე,
ყოველივე ნუთუ არის სიზმარი?!
ჩემო ცელქო სიყმაწვილე, სადა ზარ,
მოდო, კოხტად შემოირტყი ქამარი,
შენი გოგო ნეტავ ერთი განახა,
გეგონება ნესტანი ან თამარი.

მექოთნის საფლავს რომ რწყავდა გოგო...

იებს აბრუებს მზე თაკარა და
მაინც აქ რამდენს თვალი უღიმის!
გოგომ ასხურა წყარო ანკარა,
თითქოს მინელდა მიწის ღუდელი.
გოგოვ, საფლავზე ჩამოდგი სურა,
იქნებ წყურვილით ყელი გაუშრა,
დე, მოსვას თავის ნახელავიდან.

გოგონამ სურას ხელი გაუშვა...
გადაიდვარა წყალს ჩუხჩუხით,
მექოთნის სული გადააგრილა.
გოგო მექოთნის საფლავს ქედს უბრის...

და მერე სახლში ბრუნდება გვიან.
იმ დამეს ნახა მექოთნე სიზმრად,
— გმაღლობთ, გოგონავ! — ეს უთხრა

მხოლოდ...

შეშურდა ესე ვილაც საზიზღარს,
და სურას ჩუმად მოუღო ბოლო, —
დაამსხვრია და ისროლა წყალში...
დილით გოგონა სტიროდა ამად,
სისხლი და ცრემლი ჩაუდგა თვალში,
და შეეკითხა თავის ბრძენ მამას:
— რად არის ზოგი ბოროტი ასე,
მადლის მქნელს რისთვის მომიკლა გული?!
— ღმერთმა დაბადა ცუდიც, კეთილიც,
სიძულვილია თვით სიყვარულშიც,
შეპარულია ბადაგში შხამი! —

გოგონა ნაზი

გულბირს უხსნიდა დიდ ზიბრძნეს მამის.

გალიაში ხომ ლომებს ამწყვდევენ...

შენი ფიქრების ჩამოჰკრა ზარმა,
უცნაურია შენი სიზმრები,
ბიჭო, კითხვებით ნუ დამღლი მამას,
გაიგებ ყოველს, როს გაიზრდები.
უცნაურობას მე შენსას ვშიშობ,
არ ჩაგისაფრდეს ბედი ვერაგი.
ახლა იღუმაღს გეტყვი... და შეიღო,
ოდეს გაუჭერ გულის პერანგი...
და გამოჩნდება... შენ დაინახავ
სად არის სიბრძნე გადანახული,
მარცვლებს აკენკავ და შეინახავ,
სურნელს იგემებ შენ გაზაფხულის.
დიდ მთებს არწივნი ფროებით არწევენ
მთებს რომ დააქცევს, დიდი შვავია...
გალიაში ხომ ლომებს ამწყვდევენ,
რადგან ლომები საშიშარია.

**სიზმარეული
ანუ
ღამეა და თოვს**

ღამეა და თოვს, თეთრად მოსავს ბნელს,
მე ჩავმდგარვარ გზად...

ღამეა და თოვს.

გულო ჩემო მხნედ, ნუ იღარღებ ბევრს,
გადვურჩები მე ამ ქარსა და თოვლს.

დემონი ხომ მღევს, მე იგი მგვრის შიშს,
რატომ უნდა მას შეეხო სულს ჩემს?!

მე ყურს ვუგდებ ცას, მე ყურს ვუგდებ ჩქერს,

იღუმალი ხმა რასმეს წერს და შლის..

„ბუნებაა თვით თავისთავს რომ ზრავს,
თვით აჩენს და სპობს ცად აღმართულ მთებს;
კაცი ხარ და ხამს, ნუ გადაზვალ ზრამს,
ნუ მოიბამ შენ ყვაფ-ყორნების ფრთებს.

ნუ მიბაძავ, ნუ, ტაძრის ძირის მიხრელს,
ნუ გაურევ, ნუ წყალში შხამის წვეთს,
მტრულად სათნო არსს ნუ შეახებ ზელს,
ჭეშმარიტი კაცის იყავ ძმა და მწე.

ნუ მიეტრფი, ნუ, თუნდაც ოქროს ზოდს,
ლუკმა-პურიტ ხამს დანაყრდი და წა,
მტკიცედ იყავ გზად, ნუ დაკარგავ გონს,
ნუ მიანდობ ბელს აღიდებულ წყალს“.

ვინ ჩამძახის, ვინ, ვისი ხმაა ეს,
ბრძენია თუ სხვა, მამაა თუ ძმა?!

არავინ ჩანს გზად, მეხი კვლავ ცას ზევს,

სცვივა, სცვივა ცა, დაშლილ თეთრ-თეთრ ძნად.

ფიქრით მივლევ გზას, რა შორია გზა!

აუშვია შვავს, მე კი თავს არ ვთმობ.

სადღაც ისევ ჰქუხს,

და ცას უჩენს ბზარს,

ღამეა და თოვს...

ღამეა და თოვს.

აღარაფერი აღარ შემოგჩნა, —
არც თმა — მოლივით ბიბინ-ბიბინა,
თითქოს მთა იყავ და ქარიშხალმა
შენს თავზე რისხვით გადაირბინა.

არც სახე შეგჩნა ღამაშ-ღამაში,
დაგანაოჭა ჟამმა საშინლად,
და შე ნუ მკითხავ, რამ დამაფიქრ...
რამ დამადარდა, რამ შემამინა.

არც კბილი შეგჩნა სპილოსნეკისფერი, —
გაიღიმებდი, შუქს მოაფენდა,
შენი თვალები — შუქთა ისარი,
მწყერს და ნარჩიტებს წამოაფრენდა.

არც ძალა შეგჩნა ლომისმიერი
და ეძალები ზეზე ადგომას,
არც გაურბი და არც უშინდები
რადაც ტრადიკულ ჟამის დადგომას.

შენ ერთი შეგჩნა — ნაზი ზრდილობა
და გამოხედვა დარბაისლური,
სტუმარს შესვლები ფეხზე ადგომით
და გაღიმება გშვენის მისნური.

შენი აზრები, შენი სიტყვები,
ამოქუხს შენივ სიბრძნის წყაროდან...
შენს სიდიადეს, მარადის ღვთიურს,
უტოვებ ყველას განმად, წყალობად.

მავრამ ვერავინ ვნაზე თვინიერ
შენს ცინცხალ წყაროს დაწაფებული...
მიჰქრის ცხოვრება დაუშრეტელი,
მიჰქრის ცხოვრება აქაფებული.

1893

ერთი გოგონას ამბავი

ერთმა გოგონამ ცოლიანი რომ შეიყვარა,
დანაშაული არის განა?

ვერ ამიხსნია.

ვაჟის ბილიკზე წამიერად იამ იხარა,
ეს სტრიქონებიც იმ ყვავილთა წმინდა სისხლია.

ზოგი ამბობს: რად მოხდა, როგორ,
რად ქნაო ესე?!

იქნება გულმა დასძლია გოგო,

მოდო და აბა შენ გული მწყემსე!

იმ ვაჟმა გოგოს რომ აკოცა და ჩაეხვია,

დანაშაული არის განა? რას იტყვის ცოლი?

ცოლი ცოლია, ზოგჯერ სუნთქვა, ზოგჯერ მეხია,
რას ეტყვის ცდომილთ?!

და სიყვარულმა ვაჟსაც იქნებ ასე უბრძანა,

ვაჟს სიყვარულთან შერკინების არ ეყო ძალა.

და მოხდეს ასეც: შეიყვაროს იმ ცოლმაც ვინმე,

რას იტყვის ქმარი?

ალბათ ყელში მისწვდება ტორით..

ეჰ, ეს ამბავი გულზე ისე დამაწვა მძიმედ,

ვით ალვის ზე ვარ, ქარში ჟამი დამიდგა ტყდომის.

მე სიყვარულის ბაღში დავალ, ლოტოსი მიყვარს,

ბაღში დავალ და ის მადონებს — ჩემს წინ ნისლია:

ერთმა გოგონამ ცოლიანი რომ შეიყვარა,

დანაშაული არის განა?

ვერ ამიხსნია.

გეფიცებით ვერ ამიხსნია.

შენ რაღას იტყვი, მეგობარო, და შენ უცნობო?

ჩემს თვალებში უკვე ნისლია

ჩემი ჟურნალი შენი ბანაჟენია

კოსტანინის პირველი ნაწილი

გამთენიის ხანი იყო, ოღონდ რომ მივაღწეო. დედაჩემის საწოლ ოთახში სინათლე ენ-
თო, მაგრამ არ გამეცირებოდა. თუ შენ არ ვიყავი, არასოდეს აქრობდა სინათლეს.
ფეხბურთით დავიწყე ასვლა კიბეზე, არ მინდოდა, მთელი დღის ნაშრომ-ნაჭადის
გაღვიძება. მერე, რა ტკბილია ძილი გამთენიისას! ამ დროს ქარის თუ წვიმის ხმაური,
ძაღლების ყეფა თუ მამლების ყვირილი ადამიანის გრძნობა-გონებასთან ქვეცნობიერად
შესისხლხორცებული, ცალ-ცალკე აღებული და მაინც ერთ მთლიანობაში მოქცეული
ხანინასებული სიმღერაა. უამსმებოდ ძილი, ალბათ, იგვევა, რაც სიკვდილი. ბოლო სა-
ფეხურზე გავჩერდი. დაღლილი არ ვიყავი, მაგრამ მოაჩირს მაინც მივეყრდენი ზურგით.
ბინდი არ ექანებოდა. ჰაერი სუფთა იყო, ოღონდ ნესტიანი და ცივი. აღმოსავლეთის
გაცრეცილ ცისკილურს მივაჩერდი. მამლები ყიოდნენ. საღდაც ძაღლი ყეფდა. მთვარეს
ფერი დაკარგოდა. ვარსკვლავები ნათგამოღებული ლამპებივით ბუტუბუნდნენ. სუნთქვა-
შეკავებული კაცივით იდგა ტოტემზამთქებული სეპეჭური მსხალი. შხუოდა მდინარე.
ფშვინავდა ბუღლზე მიბმული ძროხა. საღორეში ღორი ბაკუნობდა. სამზადის უკან თი-
კანი პეტელობდა. ნოთია ხო თხმელის ჩქოლზე კისერს აფხანდა... არც სეპეჭურს ეძინა,
არც მდინარეს, არც ძროხას, არც ხბოს, არც თიკანს, არც ჩვენს ერთადერთ მამალს
— მალეძარა საათის მაგივრობას რომ გვიწევდა და არც იმ ძაღლს, კაციშვილი რომ არ
უგდებდა ყურს მის ძაღმორეულ ყეფას.

არცთუ ისე დიდხანს ვიდექი, მაგრამ არაფერზე არ ვფიქრობდი. სულ არაფერზე.
მე მოცეცდა მხოლოდ ის, რომ იყო გამთენიის ხანი, სწორედ ის დრო, როცა ყველაზე
უფრო ტკბილია ძილი, მაგრამ რატომღაც არ ეძინა სოფელს. და ეს ხმები, ერთად
შეზავებული, ჰარმონიული, ყრუ, თუ მანვილი ბგერები — იყო არა მარტო ჩემი სოფ-
ლის, არამედ მთელი სამყაროს სიფხიშლის ხმა, არა მკვდარი, არამედ ცოცხალი, მოლა-
პარაკე და მომღერალი ღამის ხმა.

წაბლის ხის იყო ჩვენი სახლი. ზემოსურებიდან მდინარე, სუფსით ჩამოცურებინათ
მისი მასალა მამაჩემს და ბაბუაჩემს ორი თუ სამი ათეული წლის უკან. წინა მხრიდან
ანჯამებში მორყეული ორი კარი და სამი ფანჯარა ჰქონდა ამ სახლს. უხმაუროდ არც
ერთის გაღება არ შეიძლებოდა. დღისითაც კი საკმაოდ შორს ისმოდა მათი ჭრიალი.

წინათ კარს არასოდეს ვკეტავდით. ომის დაწყების შემდეგ ბაბუაჩემმა პირველად მაშინ გადატრიალა კარებში გასადები, როცა ავთანდილა კოტრიკაძის ოჯახის წევრები "შიშველ-ტიტველი დაყარეს გადმოხეტებულმა თუ შინაურმა ქურდებმა. მამაჩემის ომში წასვლის შემდეგ დედაჩემმა კლიტის ნდობაც დაკარგა და ახლა ხან ნაჯახის ტარს უყრიდა სახელობრში, ხან სკამის ფეხს და ხან იატაკის საწმენდ ჯოხს. გულუბრყვილო დედაჩემს ქურდებიც მასვლით გულუბრყვილო ეგონა და ფანჯრებს უმეტველურეოდ ტოვებდა. ამით, რა თქმა უნდა, ქურდებზე უფრო მე ვსარგებლობდი და ერთ-ერთი ფანჯარა მუდამ ღია მქონდა.

რაც შეიძლებოდა ფრთხილად მოვწიე ფანჯარა და გულში გავიფიქრე: ხვალ აუცილებლად დავწვთავ ანჯამებს... გაისმა ტყაცანის, რახრახის წმა... გამოენიის სიმფონია დაირღვა. არ შეერწყა, არ შეესისხლობოცა ჩემი სოფლის გამოენიის უცხო, უადგილო და უდროო ხმაური. გავინახე. შიგნიდან ჩამიწუმებდა ისმოდა. უკანა ოთახში გასასვლელი კარის კრილიდან ბაცი სინათლის ზოლი გამოდიოდა. შიგ ჩავხტი და ისევ გაქვავდი. ახლა სიბნელეს მივუგდე ყური. ხელში მაქიმედას რევოლვერი მეჭირა. არ ვსუნთქავდი. მერე უცებ დავიხარე და მაგიდის ქვეშ შევიხედე. არაფერ იყო. მერე ჩემი საწოლის ქვეშ მოვფათურე რევოლვერიანი ხელი და აქაც რომ არავინ აღმოჩნდა, ლოგინზე გაუხდელად მივედღე. მაშინვე დავხუჭე თვალები და ღრმად ამოვითქვი სული. უცებ კაცის სუნი მეცა. კაცის ოფლის სუნი, კაცის მონაწივეი თუთუნის სუნი და თვალები დავაქიტი. მერე წამოვჭექი, თავი მაღლა ავწიე და მეძებარი ძაღლივით ჰაერი ცხვირით მოვყნოსე. კი, კაცის სუნი იყო, კაცის ოფლის სუნი. კაცის მონაწივეი თუთუნის თუ მახორკის სუნი... ისევ მივწექი ლოგინზე, ისევ დავხუჭე თვალები, მაგრამ ახლა დასაძინებლად კი არა, არამედ იმის გამო, რომ სხეულში საშინელი სიცხე, ხოლო შემდეგ თავში რაღაცის დარტყმა და ერთბაშად მოდუნება ვიგრძენი. ეს იყო ყველაზე საშინელი ეჭვი, რაც კი ოდესმე დედაჩემის მიმართ მქონია... მაღე მოვერიე ამ ეჭვს და ფეხზე წამოვდექი. კარის კრილიდან გამომავალ ბაცი სინათლის ზოლს თვალი დავადგი და მისკენ გავემართე. ვგრძნობდი, როგორ გაუდიოდა ჩემს ყბებს ცახცახი, ვგრძნობდი, როგორ თანდათან მემატებოდა მუხლებში და მკლავებში ძალა. არ ავჩქარებულვარ. ნელა მივაცურებდი ფეხებს კარისაკენ, მაქიმედას რევოლვერის ტარს უფრო და უფრო მაგრად ვბლუჯავდი ხელში. რევოლვერს კარგ საქმეზე არასოდეს იყენებენ, მაგრამ ისეთი კაცის იარაღი, როგორიც ამ რევოლვერის ყოფილი პატრონია, მხოლოდ ამ ქვეყნად არსებულ ყველაზე უსაშინელებს და უსაზიზღრეს საქმეს იპოვის. და ამა, იპოვა კიდევ... ამ უთენია საზარლად უნდა დაიქუხოს რევოლვერმა. რევოლვერის გავარდნით უნდა დაიწყოს სოფლის დღევანდელი დღე. უცებ სკამს წამოვდექი. სკამი ხელში ავიტაცე. გაქვავდი. მერე ნელ-ნელა დავდგი. ხელში მოყოლილი უცხო, უხეში და კაცის სუნით გაუღენთილი სამხედრო გიმნასტურა თვალებთან ზოლით მივიტანე. ორი წითელი ვარსკვლავის ორდენი იყო გიმნასტურის ცალ მხარეს მიმაგრებული, მეორე მხარეს კი რამდენიმე მედალი რაჩხუნებდა... ცალ ხელში გიმნასტურით, ცალ ხელში რევოლვერით კარის კრილს მივადექი. სანამ შიგ შევიჭვრეტდი, ქალის სასოწარკვეთილი, ნამტირალევი და მისუხტებული სმა შემომგისმა:

— თქვი, კაცო, აღარ იტყვი, რატომ ხარ ამ ომის დიდი მადლობელი? ყველაფერი მსმენია და ომის მადლობელი ვარო, კაცს ეთქვას, ეს არ გამოგონია ჯერ.

— ამ ომმა ამიხილა თვალი მე, ქალო. ამ ომმა მანახა ჩენი უზარმაზარი და უძლველი ქვეყანა, ქალო. თბილის ნაჭუჭში შემძვრალი თვალწაფშუკული კაცი ვიყავი თურმე ამდენ ხანს, ქალო, და რანაირად არ ვუთხრა მადლობა ამ ომს? ამ ომმა მიკარნახა. რანაირად უნდა გიყვარდეს თურმე შენი მიწა-წყალი და რანაირად არ ვუთხრა მადლობა ამ ომს?..

— ხმამაღლა არ თქვა, კაცო, მაგი, ქე მაინც სადმე, ღმერთი არ გაგიწყრეს, გეუბრალებ?

— რა თქვი?

— არსად წამოგცდეს-მეთქი, დაყრუვდი?

— არ წამოცდებო, ჰო, არა, ნუ გეშინია. ამას კი არ ვამბობ, გულში ვფიქრობ, ქალო, მე გულში...

მე ვიდექი და კი არ ნებსმოდა ამ ადევლებული მამაკაცის ხმა, რომელიც დალაპარაკებისთანავე ვიცანი, ვინც იყო, არამედ თითო სიტყვა, თითო მაცოცხლებელ წვეთად მეცემოდა გულზე...

კარი იმ დროს შევადე, როცა კმდელთან ნიდგმულ ხის ჭრაჭუნა ტახტზე ჩამოშვდა. რი მანერში ქაღალდზე დაყრილ მასობრკას ახვევდა. მას ცალი ფეხი ტახტზე იჭკონდა შემოდებუი, ზურგს უკან ბალიშები ეწყო, მაშინვე მივხვდი, ის ფეხში იყო დაჭრილი.

— მამა! — ხმამაღლა, უზომოდ გახარებული კაცის ხმით დავაპირე დაყვირება, მაგრამ ხმა არ მეყო, ცხვირში სიმწვევე ვიგრძენი და ცრემლმა ყელში დასახრობად წამიჭირა.

— შეილო! — გაუცვივდა ხელიდან მამაჩემს კვესი, აბედი და სანახევროდ გახვეული მახორკიანი ქაღალდი...

* * *

მთელი დამის უძინარს თვალები საშინლად მეწვოდა. არადა, სულ წინ ვიდექი, ზედ კაბინის თავთან. დაბლა ვიხედებოდი. ქარს თვალეზს ვაფარებდი. კაბინასა და ძარას შორის გზა ისე მიჰქროდა, ზედ დაყრილ ქვებს ზოლოდ წამით თუ წავკრავდი თვალს. კაბინა თავისთვის ქანაზდა, ძარა — თავისთვის. რამდენიმე ადგილზე დახსნილი, ჟანგის მიერ შექმული ფრთები ცალ-ცალკე ეფართოვნებოდნენ. კაბინაში, ვანტანა ჯიქიას გვერდით, ნიკიფორე იჭდა, როგორც ერთ-ერთი ყველაზე საპატიო ფრონტელი, დავრდომილი და უფესო. ჩემს გვერდით, მარცხნივ, მაქიმედა იღვა, მარჯვნივ — ეპრაქსი. ავტომობილის რუფის გამო ეპრაქსი თავს ვერ იკავებდა და გათქვირულ ძუძუებს მკლავზე მაფხანდა. მაქიმედას ეგონა, ვერ ვხვდებოდი, ჩემს უკან, ეპრაქსის წელზე რომ ჰქონდა ხელი მოხვეული. ეპრაქსი მაინცდამაინც უზერხულად არ გრძნობდა თავს და ეს მაგულებდა. ნაღდად ასესხა იმ დღეს ფული ეპრაქსის დამალმა მაქიმედამ და მე არ მითხრა...

ძარა ისე იყო ხალხით გაქედილი, ზემოდან ბრინჯი რომ გადმოეყარა ვინმეს, ძირს ერთი ცალიც არ დავარდებოდა. ჩვენი ხმაური მოქმედ ვულკანიან მთასავით იდო ამ ჯაჭაქა ავტომობილის ძარაზე და ასე, ჰერით გაბერილ ბორბლებზე შემდგარი, გავარჯარებული ღავის შხეფებივით ქსროდა აქეთ-იქით ათასნაირ შეძახილს, სიცილს, სიმღერას, გოგონების კივილს და ბიჭების სტვენას.

ხმაურზე, ყანაში ჩვენზე ადრე გასული ქალები, კაცები და გოგო-ბიჭები ძალაუნებურად ჩვენსკენ იხედებოდნენ. ზოგი ხელს გვიწვედა. ზოგი — თოხს, ზოგი — ცეილს, ზოგი — ნამგალს და ასე გვესალმებოდნენ.

— ბაღენბო! ქალებო! კაცებო! — რაც შეეძლო ხმამაღლა გაჰქოდა მძღოლის გვერდით საფეხურზე შემოშდგარი კასიანე თავართქილაძე და ქარი ყაბალახის ბოლოებს ისე უფრიალებდა, სულ ტყლაშატელში გაჰქონდა, — გახსოვდეთ, ქალებო, კაცებო და ბაღენბო, რომ თითო თოხის მოქნევა — თითო ტყუაა, იქითო ნაპირის გატანა — იგივე! მძღოლის გატანა და თითო ქალაქის განთავისუფლება, ხოლო სარეკორდო მოსავლის მიღება — ჰიტლერის სიკვდილი და არგადარჩენა! დასცხეთ! მიდით და მოვდივარ! დედა

ვუტყვირით ფაშისტებს! ამ მიწისათვის გვებრძვიან და ამ მიწის მადლით დავამარცხოვართ
მაგი წუწკი მამაძაღლები! აბა რაი ახლა!

— ვიფ, კასიანე! — დაიძახა ვილაცამ ყანიდან და ატყდა სიცილ-ხარხარი.

პატარა ლელისპირას, ყანის ბოლოში, გაჩერდა ჩვენი მოძრავი ვულკანი. მანქანამ
ერთი კი დაიფრუტუნა, მიაღმა მერე ფეხი და უმბალონაჰამ ცხენივით ჩამოაგდო პოპო-
რი. ვახტანგა ჭიქია კაბინიდან ჩამოვიდა და უკანა ბორტი გადასწა. ძარზე შედებული
ვულკანი უცებ მოირღვა, გაღნა და ძირს ცხელ ლავასავით გადმოიღვარა. ლელის პირას
ჩარიგებული თხემლის ჩქოლები თვალის დახამხამებაში დაიხუნძლა სხვადასხვა ფერისა
და სიდიდის ზონარაყერილი ტომსიკებით, საგულდაგულოდ გამოკერილი ტილოს ჩან-
თებითა და ტანსაცმლით.

კასიანემ, „ფეფო“, დაიძახა, ხელისგულებზე დაიფურთხა, თოხს ხელი ჩაავლო და
მუშაობას შეუდგა.

— შევუტყვირით, აბა, ახლა! — ჩადგა ნაპირის თავში ონოფრე.

— შევუტყვირით! — გასძახა ბენია ცინცაძემ და იდუაყში ბაწრით გამომხული თოხი
მიწას დასცხო.

ნიკიფორემ ყავარჯნები განზე გადადო, ცოლის მიერ მოტანილ ჭოროვზე დაჭდა და
მოიქინია თოხი. მაქიმედა ცხოიძე უკვე ბღღვირს ადენდა ოღნავ წანამულ მიწას.

კასიანე არც აქ აჩერებდა ენას.

— შენი ჭირიმე, ბიჭო! რა მიწა გვაქვს, რა მიწა! — იძახდა იგი, — უკუღმა რომ
გადაგდო მარცვალი, წადმა ამოდის. დაილოცა მიწავ, შენი მადლი! რაც მართალი მარ-
თალია, კაი ხარ, მარა ფინთიც ხარ, შე დაღუპულო, და იცოდე: სანამ პირში სული მი-
დგას, არ მოგეშვენი, ყველაფერს მოგაცემინებ, რაც შეკუთვნის, რომ იცოდე შენ, თუ
ფოფოილვარ კასიანე სილიბისტროს ძე თავართქილაძე! აბა, რაი ახლა! შეგარჩენ გვონია
თუ რა? — ვერც ერთი საღად მოაზროვნე ვერ იტყოდა ასე ლამაზად იმას, რასაც ახლა
კასიანე ამბობდა, არადა, მას მაინც სულელს ეძახდნენ.

— კასიანე ბიძია! — გავძახე მე.

— რა იყო, ბიჭო? — შეაჩერა თოხნა კასიანემ.

— რეველუციაში თუ მიიღე მონაწილეობა?

— რეველუციაში? მივიღე, აბა, არ მივიღე? 18 წლის ბიჭი ვიყავი მაშინ, ბიძია,
მარა ფიშტო მაინც მედო ჭიბეში. აბა, რაი ახლა! აქ რომ სტრაუნისკს მზე დავუბნელე,
ორასი ღამე გავათიე კვერნასავით, ეგერ რომ მთაა იმაზე, მარტომ. ასე ნუყი მიყურებ
მე შენ. ოცდახუთი წელი დავაკანკალე ბოლშევიკების სამსახურში. ვაი, — დაბადებას,
ცოტა ახალგაზრდა ვიყო!

— რას იზამდი? — ჰკითხა ნიკიფორემ.

— ის მე ვიცო, რასაც ვიზამდი. — უპასუხა კასიანემ.

— მე, აბა, ღელმდე არ ვარ პარტიული, კასიანე. არც არავის დაუძაღვებია ეს ჩემ-
თვის, მარა მე ყოველთვის მივემხრობი იმ პარტიას, რომელიც ჩემი ხალხის საყეთილ-
დღეოდ ზრუნავს და იბრძვის. ასე რომ, მე მხოლოდ მანდატი არ მაქვს.

სუნთქვა შემეკრა. როგორ უძლებდა დედამიწა ამ წამლარ კაცს?

— მაგი საეიკი, ნიკიფორე, იცი ვის დაუყარე? — უთხრა კასიანემ.

— ვის დავუყარო, მაგალითად? — წამოენთო სახეზე ნიკიფორე.

— ვინც მოგიტყუებია, იმას დაუყარე.

— ვინც მომიტყუებია, იმას ქე დავუყარე და ახლა შენ დავიყრი.

— დამიყრი და დანას გავიყრი.

— ვერ გამიყრი.

— ისე გაგიყრი, მზე მალლა იქნება. არ გამოჰირდება მე მაგი ამბავი. რაც ეს ღმირი დაიწყო, მერე, საღირსივით, სისწლის სუნი მცემს, ნიკიფორეც, და მიფრთხილდი! — დამჭდარი თოხნის კაცი ყანას, კასიანე ენაგასამობო, და ერთი სიტყვა არ უნდა შეარჩინო? — დაიცვა ქმარი ნინუციმ.

— უთხრა მაგას თავის დროზე, ჩემო ნინუცი, თავმჯდომარემ, კი შეძლებს ჩვენი სოფელი ერთი კაცის შენახვასო. მაგი შენი ქმარი მაინც არ იშლის.

— ჩაგიშავდა სალაპარაკო, შე დრანჭმონგრეთლო, — გაკაპსდა ნინუცი, — და შენ გნახე მოშლილი მაგასავით. რა ჭირს სოფლის შესანახი? გავა დრო და, სულ ასე არ იქნება, მოურჩება ფეხები. მანამდე კი იმუშაოს ამ კაცმა, თუკი მის გუნებას უნდა, რას გიძლის? ჩემი გაჭირვება რომ მყოფნის, ვერ ხედავ? შინაა და, უნდა ვაგორო ოთახიდან ოთახში, გარეთ წავა და, სკამით მივყვები კუდში.

კასიანემ არაფერი უპასუხა, პირი იბრუნა და მუშაობა განაგრძო.

გული საგულეს აღარ მქონდა. უკვე ბიჭების მოსვლის დრო იყო. ციებიაწივით წაჯანკლებდა. ვმშობდი, ვათუ ზეში გეგმები ჩაფლავდა, მერე თავი მართლა აღარ გამომეყოფა სოფელში-მეთქი. იბო სანიკიძეს მონად გადავექეცი. არ შერებოდა. საქმე რომ ჩავგვიარდეს, პრეოკაციის მოწყობაში ჩავვითვლიანო. საშინელებაა, რაც კაცს არ წამს, იმ საქმის გაკეთებას რომ დაევალებ. ტუტუნიცამ და ოთარიაშ ონოფრესაგან რომ ვერაფრით გაითავისუფლეს თავი, თავმჯდომარე მოატყუეს, ნაგომარში „ხამსა“ იყიდება და იმის საყიდლად გვგზავნიან მშობლებიო. პეტრუშა მინდაძე ხარივით ატრიალებდა თვალებს. ეტყობოდა, ისიც ღელავდა. ჟორა რამიშვილსაც და წაკატასაც სულ გზისკენ ეპირათ თვალი. უცებ, სადღაც იქუხა და მხოლოდ ახლა შევამჩნიე, რომ ცა საშინლად ჩადრუბლულყო.

— გაწვიმდება სადცაა, — დაიძახა ონოფრემ, — დაფუნქაროთ ცოტა.

ახლა უფრო მჭანედ დაიგრავინა ცამ. წვიმის წინამძღვარმა ქარმა, სტუმრის მომლოდინე დასასწისივით შიხვეტ-შოსვეტა მტვერი და ცოცხი, სადღაც, მთის ძირში, მიაყუდა. ჭერ შრიალი მოგვესმა, მერე საშინელი თქეში წამოვიდა. რამდენიმე ქალმა წვილ-კივილით მიაშურა ნიგვზის ხეს. აქა-იქ კაცებმაც გააგდეს თოხები.

— არ წახვიდეთ! ამრბია! ავთავოთ ეს ნაპირი ბარადამ! — იხვეწებოდა ონოფრე, მაგრამ მისი ხმა აღარავის ესმოდა. ორიოდ წამში მხოლოდ რამდენიმე დაყუდებული თოხი ჩანდა ნაპირში.

— წახდა ამინდი, — თქვა ბენია ცინცაძემ, — აწინდელი მუშაობის ფასი, რომც გამოიღაროს, კაპიკია.

— დაიწყო, ვახტანგა ჭიქია, მანქანის დაქოქვა! ერთ საათს არ გადაიდებს აგი წვიმა და მეტი დრო არც შენს მანქანას უნდა. — დაუძახა ონოფრემ მძღოლს, რომელიც კაბინაში შემძვრალიყო და კარებიდან მინის ნაცვლად ფანერს ექაჩებოდა ამოსაწევად.

— დაიღუპეთ, — წამჩურჩულა ჟორა რამიშვილმა, — ჩავვიარდა კოვზი ნაცარში.

— ბედი წყალობით ამ შობელმადლებს. — ჩაილაპარაკა მხრებში აწურულმა წაკატამ და ცხვირის წვერზე მომდგარი წვიმა შავით მოიწმინდა.

— წაკატა. ჩაუტევი კაბინაში ვახტანგა ჭიქიას და დაქოქვას რომ ღეიწყებს, გასაღები გადაუტრიალე. — წავჩურჩულე წაკატას. — თუ სახელურის დატრიალება შენ დამავალს, ძრავს რომ ჩაუვლი ტრამლიორზე სადენი ახსენი შეუმჩნევლად. მერე თუ გინდ არღანავით ატრიალო, არ ამუშავდება. ამასობაში, ჩვენი ბიჭებიც მოვლენ,

წაკატა მანქანისაკენ გაიქცა.

ნიგვზის ხემ წვიმა მალე გაატარა. ქალები იწყევლებოდნენ. კაცები იგინებოდნენ. მველა თავისებურად ცდილობდა მოენახა ისეთი მყუდრო ადგილი, სადაც ვერ აღწევდა წვიმა. წვიმა კი თანდათან უმატებდა. გამომშრალი მიწა ხარბად იწოვდა წყალს. ცოტა

ხანში ისეთი ლეზმა წამოვიდა, ვახტანგა ჭიქიას ღია ცის ქვეშ გაგდებული მანქანა უკვე ძნელი დასახანი იყო.

— ჩამოვიდეს ბარელამ ცა ძირს ფეხად და ის იქნება! — კისერში ხელწაჭერილ კაცივით ხრიალებს ონოფრე და განჯი იფურთხება. კი არ იფურთხება, ზედა ტუჩი დაბალი აქვს ონოფრეს, წვიმა ჩადის შიგ რა იმიტომ იფურთხება. აბა, ნიკიფორეს დოქით რომ გადმოასხა თავზე წყალი, პირში წვითი არ ჩაუვა. ზედა ტუჩი ქვედა ტუჩზე აქვს გადმოშდარი და იმიტომ.

მარიკა დედამისს აკვრია. დედამისს ჭეშმარიტად გაუხდია და თავზე ქოლგასავით გადაუფარებიათ. გოგუცას კომპავეზირის კრების მიორე დღიდან ხმა არ გაუცია ჩემთვის. რომ შემქამოს, გული არ მოუშლის. ვიცო, ჩემი გინების შეტი არაფერია იმათ ოჯახში, მაგრამ როგორ იტანს ამას მარიკა, ეს არ ვიცი. აოჯუცა ვითომ წვიმას გაჟურებს, მაგრამ რას გამოძაპარებს. დროდადრო გამომხედავს. თავს ქეცინი ხარვით გადააქანებს და მოკუმული ტუჩებიდან კბილებში ცრის: შენ მოჰყვდი დედაშენს, შენ დამთხვეულს!

უხებურად ტუტუხიკას სიტყვები მახსენდება: დამუხჯა სასიდედროც და შენს ბედს ძაღლი არ დაუფსო.

მარიკაც, როგორც ყველა, თავიდან ფეხებამდე სველია. შეციმბია, ანაკლებს. თმები ჩატეკილ სახეზე ჩამოყრია. შოლიოდ ჩამოცვნილი სველი თმებისა და მიტკლისფერი სახის კონტრასტი უფრო მიმოივლეს ნდის. გალმპული ჩითის კაბა მჭიდროდ შემოკვრია ტანზე. ფეხშიშველია. მის ფეხებს რომ ვუყურებ, ნარიონალის ყანა მახსენდება. მარჯვენა ფეხის ცერა თითით მარცხენა წვივს იფხანს დროგამოშვებით და სივრცეს მიშტერებულ თვალებს არ ახშამებს. კოლომ უკბინა, ალბათ.

ონანვ იკლო თუ არა წვიმამ, მაქიმედა ატატუნდა:

— აა... ა! პია-პია პია! — წამოიძახა ბოლოს და ყანაში დატოვებული თოხებისკენ წაჩაჩაღდა

— რა უნდა, თუ იცით, მაგ მუნჯალიას? — იკითხა წყნარად ონოფრემ და პირში დაგუბებული წყალი ისევ გამოაფურთხა.

— წავიდეთ აწი სახლში, ქვეყნის საქმე მაქვს გასაკეთებელი. აქ მუშაობა მაინც აღარ შეიძლება, ის კი არა, რაც ბალახი მოვჭერი, ყველა გაცოცხლდება და რაც გავმარგდეთ, თავიდან გვაქვს გასამარგლიო. — აუხსნა ონოფრეს წაკატამ.

— კი თქვა ვითომ ამდენი რამე მაგან? — იკითხა გაცოცხლდა ონოფრემ.

მაქიმედამ ნაპირში დატოვებული თოხები მოაგროვა, მხარზე დაიწყო და ახლა ჩლახაჩლუხით მოდიოდა ტალახში.

ხალხს ონოფრეს ბრძანებისთვის არ დაუცდია. რახან ცოტა სული კი მოითქვა წვიმამ, ყველა ფურცულ-ფურცულით გაიქცა ავტომაქანისკენ. ნიგვზის ძირში მხოლოდ გია და ნიკიფორე იდგნენ. გიამ ფეხზე ძლივს წამოყენებულ მამას ყვარჩნები მიანწოდა, თვითონ ჭორკო აიღო და უკან გამოყვა.

მაქიმედა ნელა, ჩლახაჩლუხით მოაშრებდა ყანა-ყანა.

უცებ მანქანის სიგნალის გაბმული ხმა და სიმღერა შემოგვესმა:

იმ შენი მშობლის ჭირიმე,

ვინაც გიმღერა ნანაო...

ეს სიმღერა ბევრჯერ გავიგონია, თვითონაც ბევრჯერ გვიმღერია და აქ გასაკვირი არაფერი იყო თითქოს, მაგრამ ახლა, რატომღაც, სულ სხვანაირ ხმაზე და დონეზე სრულდებოდა იგი და ამ გამოწვევმა თუ მეტისმეტად აღტყინებულმა ხმებმა ყველა ადგილზე მიგვაჯაჭვა.

— ბიჭო, რაცხა კაი ამბავი უნდა იყოს, ხომ იცი შენ? — დაიძახა წაკატამ, გამოჰყოლა კაბინიდან, შეხტა კაბინის თავზე, აიწია ფეხის თითებზე, წაიგრძელა კისერი და დაეცა შორს დაიწყო ყურება.

ახეთი წამოძახილი ჩვენს გენერალურ გეგმაში შეტანილი არ იყო და მის გაგონებაზე ტანში ურუანტელმა დაიძირა. ხალხმა სუნთქვა შეწყვიტა. დაიძახა წამები. ოღორი-ოღორი გზაზე მანქანა წელა მობობდავდა. ამას კი არ ვხედავდით, არამედ ვგრძნობდით და თვალები ყველას იქით გვქონდა მიშტერებული, სადაც თხმელის ჩამწკრივებული ჩქოლნარი წყდებოდა და გზა ხელისგულივით მოჩანდა. სადაცაა, გამოყოფდა ცხვირს ტიალში ავტომანქანა.

— რა უნდა იყოს, ნეტავ, ა? — ახლა ონოფრემ იკითხა. ცხვირი მაღლა ასწია და ჰაერი მეძებარი ძალღვივით მიყნოს-მოყნოსა. მისთვის უურადლება არავის მიუქცევია, თუმცა ყველამ კარგად გავიგონეთ, რაც თქვა და გულები აგვიძვერდა.

ბიჭველი სიმღერა ბოლომდე არ ეყო დამთავრებული. რომ სხვა ხმამ მეორე წამოიწყო:

ტუნანა, ტუნანა,
ჰიტლერს მოხვდა ყუმბარა!

და მერე:

ჰიტლერი და გოშია,
იჯდნენ ფულუროში...

ავტომანქანის ძარის ჯაყჯაყი და ძრავის გუგუნში, გაბმული სირენის ყურისწამლები წივილში სიმღერის სიტყვები ნაწილ-ნაწილ აღწევდა ჩვენამდე. ასევე წყვეტილად ისმოდა შეძახილებიც.

ხალხს ნერვები დააწყდა, სანამ ნამდვილ ამბავს გაიგებდა.

ისევ წვიმდა. მაგრამ ვიღას ახსოვდა წვიმა!

როგორც იქნა, დაადგა საშველი და გამოჰყო ცხვირი კალისტატე დოლიძის მონაგროვებულმა „ზისმა“. ძარა სავსე იყო ხალხით, აქეთ-იქით, საფეხურებზე ორი კაცი იდგა. ყველანი თავადადებულნი მღეროდნენ. ჩვენ ძალიან გვიან შეგვნიშნეს. ავტომანქანა, ის იყო, შედიოდა ეკლის ხეების მწკრივში, ძარაზე მყოფმა ხალხმა სიმღერა შეწყვიტა და გადმოგვძახეს:

— ეი, ხალხო, რას დაუძღებულხართ ალაპის ჩოგნებივით, დაგიფჩენიათ პირი თევზებივით და ჩამოგიყრიათ უურები? თქვენ რა, ჭურში გძინავთ? ომი დამთავრდა თქვენ ლენჩებო, ომი!

ტუტუნიკა ბერძენიშვილი და ოთარია ძნელაძე „ხამსისთვის“ რომ იყვნენ წასული ნაგომარში, ეს თითქმის მთელმა სოფელმა იცოდა. ამიტომ მათი მანქანიდან გადმოხტომა და ჩვენსკენ გამოქცევა არავის გაკვირვებია.

ბოლო სანიკიძე მიხვდა, ომის დამთავრების გამოცხადებამ დიდი რეაგირება რომ მოახდინა და გარკვეული მოსაზრებით აღარ გამოჩენილა. მისი გამოჩენა მართლაც აღარ იყო საჭირო. ვახტანგა ჭიქიას ავტომანქანასთან თავმოყრილმა ხალხმა ერთხმად იხუვლა და მაცნეების ხელში ასატაცებლად დაიძრა... მაგრამ მოხდა საოცარი რამ. თუმცა რა საოცარი. მოხდა ის, რაც სინამდვილეში უნდა მომხდარიყო. ოთარია ძნელაძისაკენ და ტუტუნიკა ბერძენიშვილისაკენ გაქცეული ხალხი გაიხ ბლავილმა მოაბრუნა, იგი ვერ აჩერებდა მამას, რომელსაც უავარჯნები დაეუარა და გიჟივით გამორბოდა.

ვიღაცას სიხარულისაგან სიმინდების თხრა დაეწყო და ცაში გაშმაგებით ისროდა.

მაქიმედას წაკატა გამოეკირა, მხარში ხელი მძლავრად ჩაეფლო, ანჭრევდა და ყურში ჩასძახოდა:

— რაიო, ბიჭო? რა თქვი, ბიჭო? ომი დამთავრდაო?

— მაქიმედა ბიძია, — ეკითხებოდა გოცნებული და თვალმუცული წაკატა, — შენ მუნჯი ხარ, მაქიმედა ბიძია, თუ ყურებდაფსებული?

— რა თქვი, ბიჭო, მითხარი, მე შენ გელაპარაკები!

— ომი დამთავრდაო, ომიო! — ძახლა დაბნეული წაკატა და თვლებს აქეთ-იქით აცეცებდა

— ხომ კი? — დაიძახა მაქიმედამ, გადაყარა მხარზე გადებული თონები, გაშალა ხელები და იზღავლა, — მოდი, წაკატა, ბიძიკო! მოდი, აბა, გადამხევი, ჩამომეკიდე კისერში და დამახრჩე თუ გინდა კოცნით!..

კაციშვილი ხმას არ იღებდა. დუმდა მახარაძიდან მომავალი კალისტატე დოლიძის ავტომანქანის ძარაზე მდგარი ხალხიც, ჩვენი, აქა-იქ ყანაში უწყსრიგოდ გაფანტული ქალებიც, კაცებიც და გოგო-ბიჭებიც. ადგილზე იყვნენ გაქვავებული ოთარია ძნელაძე, ტუტუნია ბერძენიშვილი, ჯონდო ბერიშვილი, პეტრეშა მინდაძე, ყორა რამიშვილი და მახანის დასაქოქი სახელურით ზეგლში ყურებჩამოყრილი ვახტანგა ჭიჭიაძე. იქვე იდგა ტუტუნია ბერძენიშვილის ხელში ასატაცებლად გამზადებული, გაშეშებული, გაშტერებული და ახლა მართლა მუხლებმოკვეთილი ნიკიფორე.

წვიმაში აშოწყუმპლული, ტალახში ამოთათხნილი, დაღლილი და განაწამები ხალხი იდგა გაოგნებული, დაოსებული, დამუნჯებული და იმდენად გულმოკლული, რომ იმის თავი აღარ ჰქონდა, ეკითხა, ომი მართლა დამთავრდა თუ ყველაფერი, რაც აქ მოხდა, მოგონილი და წინასწარ მომზადებული სპექტაკლიაო.

ამ დროს ჩოხატაურიდან მომავალი ავტომანქანა გაჩერდა, ერთ-ორ წამს იდგა და მერე ისევ წავიდა.

მხარზე მამაჩემი გამოჩნდა. იგი სამხედრო ტანსაცმელში იყო გამოწყობილი. მკერდზე ორდენები და მედლები უბრწყინავდა. მხარზე თოხი გაედო, ცალ ზეგლში ჭოხი დაე-ბჯინა და კოჭლობით მოდიოდა ჩვენსკენ...

გიორგი სალუქვაძე

რასაც სიძივნელს კვინია

სტაციონარი

წყნარი

ჩუმი სულისდგმა არი,

თავს მეელებიან სულ,

არ იშურებენ სულს.

მითვლიან გულის ძგერას,

დამტრიალებენ თავს,

მაცოცხლებელი ცვარით

მაწვდიან საგსე თასს.

- გვინდა, იცოცხლო დიდხანს,
სიკეთეს თესდე კვლავ,
მართალი სიტყვა გვითხარ,
მასწავლას უკებდე მკლავს.

ცხოვრების ყოველ წვრილმანს
ნუ, ნუ შეაღწევ გულს.
გული იხეთქოს იმან,
ვისაც სიკეთე სძულს.

ნუღარ აჰყვები განცდებს.
არ ეკამათო ბრიყვს,
პასუხსაც ნუღარ გასცემ —
ამადაც აღარ ღირს.

ერადე გულისმოსვლას,
აბეზარ ფიქრს და დარდს —
სიმშვიდე გინდა მგოსანს,
შენ კი მშფოთვარე ხარ.

როცა აქედან გახვალ,
ნუ დაგვივიწყებ ჩვენ.
გულწასულს ნუღარ გნახავთ,
სძლიე ამ წყეულ სენს.

ჩემო სტაციონარო,
ჩემო სულისდგამე წყნარო,
ჟველა მოკეთევ ჩემო
სართულო ზემო, ქვემო,

ღამე მითიეთ ვინც,
უტყუარს გაძლევთ ფიცს,
რომ მეხსიემებით მუდამ
და ერთიც მინდა გითხრათ:

სულს უბერავთ და უვლით
და მაინც მტკივა გული —
ვერ მოვირჩინე ჯერ,

მაგრამ ვიდრემდე ძვერს,
მაგრამ ვიდრემდე გრძნობს.
ბოროტს და კეთილს სცნობს —

თუ განწირული კივის,
მიზნელი გულის ტკივილს?
თუკი ბავშვს საფრთხე ელის,
არ შევაშველო ხელი?

მძარცველს და ქურდს რომ
ვხედავ,
ვინც ჩვენს ნაოფლარს ხვეტავს,
ვიყო ჩუმად და ყუჩად
ვიყო ყრუდ ანდა მუნჯად?

ატმების აფეთქებას
როგორ არ ვუთხრა ქება!
არ მოვეფერო იას,
თეთრ თოვლზე თვალებლიას?

არ გავადევნო თვალი
ჟელმოღერებულ შველს?
არ დაგანჩიო კვალი
ცვრით განათებულ ველს?

არ ჰყვებ ტაღლის ტრიალს,
მეწყრის მოვარდნის წამს? —
რასაც სიცოცხლე ჰქვია
და რაც სიცოცხლედ გეწამს.

მგოსანი სანთლად იწვის,
განა გულმშვიდად დგას?
გაზაფხულზე რომ იძვრის,
იმ თოვლის ნამქერს ჰტავს.

თუკი დაეკარგავ ამას,
რადა ფასი აქვს წამალს?
ამქვეყნად მგოსნად მოველ
და მგოსანივით წავალ!

გ ზ ე ბ ი

რომანის წარმართვა

გიორგის უინტერუა, მონოტონური, ერთფეროვანი ცხოვრებაში, ალბათ, იულისას განაჩენა იყო ყველაზე დიდი მოვლენა.

ერთ დღეს სარდონისაგან ახალი დავალება მიიღო გიორგიმ. ურემი სპინდელის სავსე ტომრებით დატვირთა და უთენია გაუღდა გზას სამაზრო ცენტრისაკენ. ის ნაცნობი წედუქნი ინახულა, სიმინდი მიუწონა, ფული მიითვალა, დააწყო ურემზე ცარიელი ტომრები და ბევრი აღარ დაუხანებია, სახლისაკენ გამოეშურა.

უჩვეულოდ გვაღვიანო ზაფხულის დღე იდგა. ზენიტზე მდგარი მზე მთელი ძალით აცხუნებდა და ნელ-ნელა იპყრობდა, გუდავდა ყველაფერს ხვათი. მზიდან ამდგარ მოყვითალო მტვერს დაეფარა გზის პირას ამოსული ბაღახები, გაქუცული, დაჩივებული და გვაღვისაგან ფოთლებზემჭკნარი ბუჩქები. დასიცხულ ხარებს პირზე მჭანე დუღი მოსდგომოდით, ზანტად იცოხნებოდნენ, უგერგილოდ, ზარმაცად იქნევდნენ ფუნჯისებრ კუდეებს და იგერიებდნენ აბეზარ, ჭინკასავით შეჩენილ ბუჩქებს. ურემი ნელა მიჭრიალებდა მტვრიან გზაზე და გაუსაძისად ღერძის მონოტონური ჭრიალი არღვივდა ირგვლივ გამეფებულ შუადღისეულ მყუდროებას. გიორგი ურემზე იჯდა. სიცხისაგან მოთენთილი, სანახევროდ ჩათვლებილი თუ გაბურსალებული, დროდადრო მიღუთავდა თვალებს და სელოს ზურგით იწმენდდა შუბლზე დაცვარულ ოფლს. ხელში თხილის გრძელი, მოქნილი შოლტი ეჭირა, რომელსაც დროდადრო გადაუქნევდა ხარებს, ცდილობდა აეჩქარებინა ისინი. როგორც კი იგრძნობდნენ შოლტის სიმწვავეს, დასიცხული ხარები ოდნავ აუჩქარებდნენ ნაბიჯს, მერე კი, რამდენიმე მეტრის გავლის შემდეგ, ისევ ჩვეული სიზანტითა და მონოტონურიანით განაგრძობდნენ გზას. გზაზე ძეხორციელი არ გაქანებდა და გიორგი, თავისი ხარებითა და ამ მოჭრიალე ურმით, რაღაცნაირ თავისებურ რეზონანსს ქმნიდა ამ შუადღისეულ, დასიცხულ სიჩუქში. სიცხისაგან შეწუხებულს ერთი სული ჰქონდა, თუ როდის მივიდოდა სახლში, როდის გადაივლიდა სახეზე ცივ წყალს და როდის დაისვენებდა.

სახლამდე კი ჭერ კიდევ საკმაო მანძილი ედო გასავლელი. ჭერ აღმართი უნდა დაეძლია, მერე დაღმართში დაშვებულიყო. მერე კი სწორ გზას გაუყვებოდა და ასე ჰქვია, სახლში იყო უკან.

კარგახანია წყურვილი აწუხებდა, მაგრამ მოთმენას, გაძლებას და ყველაფერს შეგუებას დაჩეულო, უღრტივებელად იტანდა წყურვილსაც.

აღმართი ალია, მერე დაღმართიც ჩავლო და აი, მისი სოფლის მიჯნასაც დაუახლოვდა. გზამ გაივარა, გასწორდა და გაიწვართა. ახლა იგი სანახევროდ დაშრალი, დაქლაკნილი მდინარის გასწვრივ გაწოლილიყო. მდინარე ჩუმად, მდორედ მიედინებოდა და შორიდან ისე მოჩანდა, იფიქრებდით, თითქოსდა ერთ ადგილზე დგასო. სანაპიროში რიყის ქვები ეყარა და მზისაგან გადასურებულ ქვებზე სიცხის აღმური როინებდა. გზიდან გადაუხვია, ჭერ ხარებს დააღვიანა წყალი, მერე თავდაც დალია. დაგრძე-

ლდა, ცოტა დაისვენა და ისევ გაუღდა გზას.

მოულოდნელად გზის პირას, უზარმაზარი ცაცხვის ძირას მჯდარი ქალები დაინახა მისდარსებურად მიჰყურა მჭერა. უცნობები ჩანდნენ. ვერ მიხვდა, რისთვის იჭდნენ ამ დროს, ამ გაგანია სიცხეში, აქ, გზის პირას და რას, ან ვის ელოდებოდნენ.

მის დანახვაზე ქალები ფეხზე წამოდგნენ და რაღაც გადაულაპარაკეს ერთმანეთს ერთი ხნერი იყო, მეორე — ახალგაზრდა, ორივეს ძველანები ეცვათ, სხვადასხვა ფერის საკერებლებით აჭრელებული, სიძველისა და რეცხვისაგან გამოსუნებული კაბები. შიშველი ფეხები მტვერში ამოგანგლოდათ. ჭერ ბოშები ეგონა გიორგის ისინი. სოფელში ხშირად დაწაწალებდნენ მოხეტიალე ბოშა ქალები, რომლებსაც ზურგზე მოკიდებული ფუთებით დაჰყავდათ მძეჟური ბავშვები და ყველაფერს თხოულობდნენ, ყველაფერი მიჰქონდათ, რასაც კი წაახელობდნენ. ერთხელ ეს ბოშა ქალები სარდაონსაც ესტუმრნენ. ქალბატონს უმკითხავეს, გასამრჯელო აიღეს და თან უადგილო ადგილას დადებული ქალბატონის ბეჭდიც გააყოლეს ხელს.

კარგად რომ დააკვირდა მათ, მხოლოდ მაშინ დარწმუნდა გიორგი, რომ ისინი ბოშები არ იყვნენ.

ხნიერი ქალი დაბალი იყო, სქელი, უშნოდ ჩაგოდრებული, მუცელი ისე წამოზრდილა, საცა მოილოგინებსო, იფიქრებდა მისი დამნახავი კაცი. მან იქვე, ცაცხვის ძირას მიგდებული საკმაოდ მოზრდილი ფუთა აიღო ხელში და ურწისაკენ წავანგვალდა.

— გააჩერე, გააჩერე ურეში, ნენა!

გიორგიმ ზარებს შეუძახა და როცა ურეში გაჩერდა, თავი მისკენ მიაბრუნა და დაელოდა.

გიორგი ჭერ ხნიერს უცქეროდა, მერე კი მზერა ახალგაზრდისაკენ გადაიტანა, რომელიც ნელი, აუჩქარებელი და გაუშვადვი ნაბიჯებით მიეცებოდა უკან ხნიერს. სწორედ მაშინ შეხვდნენ ერთმანეთს გიორგისა და იმ გოგოს თვალები. გოგო თითქოსდა მეურმის მზერამ მოუნახაო, მისდარსებურად შეჩერდა, აარიდა მზერა, დასარა თავი და ერთმანეთზე მიტყუებულ და გამტვერილ საკუთარ ფეხებს დააცქერდა.

გიორგიმ კი არ იქნა და ვერასიძლებით ვეღარ მოწყვიტა მზერა გოგოს. უცქეროდა და ვეღარ გაეგო, რატომ უცქეროდა, რისთვის უყურებდა ასე დაჟინებით, რა ხდებოდა მის თავზე, რა ძალა იყო, ასე რომ აიძულებდა ეცქირა მისთვის და ვეღარ მოეწყვიტა მზერა. გარკვეული კანონზომიერების თანახმად, ასეთ კაბაში, ასე მორთული, ასე გამოტყეოიანებული, დაუბახელი და ფენშიძველი, არ უნდა გამოჩენილიყო მაინცდამაინც ლამაზი, მიმზიდველი და თვალდასატანებელი, მაგრამ, რატომღაც, გიორგის თვალში პირიქით კი ჩანდა. მაღალი, აშოლტილი, ალვისტანა, წელამდე დაყრილი მსხვილი, ნახშირივით შავი ნაწნავებით, ღირწონი, ბრიალა, თაფლისფერი, წყლიანი თვალებით, პატარა, ღამაში, მარწყვისფერი ტუჩებით, სწორი, სანთელივით ჩამოქნლი ცხვირით, წვრილი წარბებითა და გრძელი წაშპამებით, ერთმანეთზე მჭიდროდ მიტყუებული ფეხებით, დაპორცვებული, ნაწი და კდემამოსილი, მართლაც რომ საოცრად ბუნებრივი, არაჩვეულებრივად ლამაზი, პერფიანი და მომხიბვლელი მოჩანდა ამ ხნიერი, უშნო ქალის, ამ სიცხის, დაჭირებული მზისა და მტვრიანი, მოყვითალო ფერის გზის ფონზე. და ის დაკონიკილი, ძველი და გამოსუნებული კაბაც კი შეგნოდა, ნათხოვარივით რომ ადგა ტანზე, მეტ ლაშათსა და ეშხს მატებდა თითქოსდა, უფრო მიწიერს, უფრო ბუნებრივს, უფრო ახლობელსა და გასაგებს ხდიდა.

გოგოს თვალთვალში გიორგის ლამის სრულიად გადააწვედა ის საოცრად უშნო, დაგვარული ხნიერი ქალი, რომელმაც ურმის გაჩერება სთხოვა და რომელიც ახლოდნავ შემცბარი, ოდნავ დაბნეული იდგა, სინათლეში მოხვედრილ ბუსავით აპარპალებდა თვალებს, ტუჩებს აცმაცუნებდა და ვერასიძლებით ვერ გაეგო, ვერ მიმხვდარიყო.

ეს მეურმე რატომ არ იღებდა ხმას და რატომ არაფერს არ ეკითხებოდა. ერთხანს იტყა და უცდიდა, მერე კი, რაკილა დარწმუნდა, ეს ახალგაზრდა მეურმე ხმის ამოდებას აპირებდა (ერთი გაფიქრება ისიც კი გაიფიქრა ქალმა, ეს საცოდავი ბიჭი მუნჯი ხომ არ არისო), ისევ მან დაარღვია დუმილი, მიაჩერდა თვალებში და რაღაც ჰკითხა, მერე კი რომ ჩართო, წააწყო და ვაბა, აღარ იქნა მისი გაჩერება. გიორგი, ცოტა არ იყოს, გაოცდა და გააღიზიანა ქალის ამდენმა, ასე უაზრო და უთავბოლო ლაქლაქმა და შეეკითხებოდა. დიდად ლაპარაკის მოყვარული და ენაგლეხილი არც არასოდეს ყოფილა, ახლა კი სულ შეიკრა კრიჭა და ამ საფანტოვით მიყრილ აბდაუბდა შეკითხვებზე სანახევროდ, ცალუბად და უნდოდალად სცემდა პასუხს. მთელი ამ ხნის განმავლობაში თვალი არ მოუცილებია გოგოსთვის, მისი ასეთი დაქინებული მწერით დამორცხვებული, უცერხულ სდგომარეობაში ჩავარდნილი, თავდახრილი რომ იდგა ერთ აღგილზე და მზე-რა რომ ვეღარ მოეცინებინა საკუთარი უცხვირისთვის.

მერე, როდის-როდის, თვალი რომ მოაშორა გოგოს და შეხედა ხნიერ ქალს, გიორგიმ ახლა ისიც შეამჩნია, სხვა სიკეთესთან ერთად ელამიც რომ იყო იგი და თვალები ისე აცა-ბაცად გაუბრუნდა, ეშმაკიც ვერ მიუხედებოდა, საით, რომელი მიმართულებით იმჯირებოდა საერთოდ. ბოლოს, ის ხნიერი ქალი შეკითხვებს შეეშვა და ამჯერად საკუთარ თავზე წამოიწყო ლაპარაკი, ამ აბდაუბდა, დაულაგებელ-დაუწყობელი მონაყოლიდან გიორგიმ მხოლოდ ის გაიგო, რომ ისინი დედა-შვილი ყოფილან, მას მაროია რქმევია, მის გოგოს კი იულია. ბოლოს რომელიღაც სოფელი დაასახელა მაროიამ, იქედან ვართო, თქვა. ამ სოფლის სახელი პირველად ახლა გაიგონა გიორგიმ, მერე ბევრაც ეცადა, ბევრიც იწვალა, მაგრამ ვერაფრით გაიგო და დაადგინა, თუ სახელდობრ სად, რომელ გრძელსა და რომელ განედზე, რომელი მიმართულებით მდებარეობდა იგი, შორს იყო აქედან თუ ახლოს, ყურისძირში თუ დასაქარგავში. გვარიანი შორიდან ყოფილაო, ზინც დაასკვნა რატომღაც გუნებაში. ის კი მაინც ვერ გაიგო, თუ რატომ იყვნენ გაღიზიანებული აქეთ, რა უნდოდათ, საით მიდიოდნენ.

არადა, დრო იყო გზას გადგომოდა. დაღლილი იყო და შხისაგან, სიკრისაგან გამოლაყებულს ერთი სული ჰქონდა, თუ როდის მივიდოდა სახლში და დაისვენებდა. აბა მთელ დღეს ხომ არ იდგებოდა აქ, ამ გაგანია სიცხეში და ამ ქალის (რომელიც, სხვათა შორის, სულ მთლად დალაგებული რომ არ იყო, ამას კი მიხვდა) ბოდიას ხომ არ მოსმენდა დაუსრულებლივ? ბოლოს, ის-ის იყო, ჩემთან რა გინდათო, უნდა ეკითხა, მისთვის, რომ ამ კაცკაცივით მოლაყებ ქალმა დაასწრო და ამ საკითხშიც გაათვითცხოხიერა.

— შენ, ალბათ, ქე გაგიკვირდება, ხენა, აქანე რა უნდებიენო, გეიფიქრებ, ალბათ, მარა... — წამოიწყო მან, — ჩვენი საქმე წამხდარია და სულ მომხპარ-მოდაგული. ნამეტარი დიდი უბედურება გვეწია ჩვენ, ნამეტარი დიდი, ცეცხლმა გადაგვიბუგა სახლ-კარი, მთელი ჩვენი საბადებელი ნაცრად და ნაწშირად იქცა და ქე ვართ ახლა დარჩენილები ასე ღვთის ანაბარად და ძაღლის შესაქმელად, ვიქეცით აგერ მათხოვრებად, ხენა, დადივართ სოფელ-სოფელ, ვეძებთ რაიმე საქმეს და თავშესაფარს. ძებნით ქე ვეძებთ აგერ ამდენი ხანია, მარა რათ გინდა მერე? არაკაცს არ ჰირდება მუშახელი... ჰოდა, ნენა, ღმერთი გიშველის და შეგეწევა იმდენს, იქნება შენ იცოდე ვინმე, იცნობდო იქნება ამ ახლო-შახლო ვინმეს, მოსამსახურე რომ ჰირდება. ჩვენ ყველაფერს გავაქმებთ, არაფერზე არ დევიხვებ უკან, ოღონდ კი ღამის გასათევი მოგვცეს და ლუქმა მოგვცეს...

ახლა კი შეხედა თანაგრძნობითა და გულშემოქმედით გიორგიმ ამ ქალს. განსაკუთრებით მაინც ის გარკვეულივით მდგარი, დასჯილი ბავშვივით თავდახრილი იულია შეებრა. ღებე, რამდენი გაჰირებული და უბედური ყოფილა ამ ქვეყანაზეო, — გაიფიქრა.

გულისტკივილით, ერთხანს ჩაფიქრდა, მერე ხელისგული ჩამოისვა გაოფილ და სტ-
ხისაგან გავარდარებულ სახეზე და ახლა იმაზე დაიწყო ბჭობა გუნებაში, თუ რას
გაკეთება, რა შეეძლო და ხელის გამართვა შეეძლო ამ უბედური, გასაცოდავებული და
ბედისანაბრად მიგდებული ქალებისათვის.

— საქმელისა და ღამის გასათვის მეთი აფერი არ გვინდა ჩვენ, ნენა! — შეაბ-
ნენა მაროიამ, რაკი მიხვდა, ჩვენს მდგომარეობაში ჩადგა, ჩვენი ღარდი და გასაჭირი
ახლოს მიიტანა გულთან და რითი დაგვემაროს, ახლა იმაზე ფიქრობსო, — ისე მი-
ვემსახურებით, ისე გავუყვითებთ საქმეებს, არ დარჩება ნამდვილად ჩვენი უკმაყოფილო.

რასაც მაროია ამბობდა, ასე რომ იქნებოდა, ამაში კი იყო დარწმუნებული რატო-
მაც გიორგი, მაგრამ ვის სჭირდებოდა ამათი სამსახური, ამაზე უნდა ეფიქრა ახლა.
სანამ რაიმეს მოიფიქრებდა, კარგან იფანა თავი და ისრისა თვალში. ეს უიმედო,
უნუგეშო მდგომარეობაში ჩავარდნილი დედა-შვილი ისე შეეცოდა, ისე ახლოს მიიტანა
გულთან მათი გასაჭირი, თავად რომ ჰქონებოდა იმის საშუალება, რაიმე დანახარჯ-
ბოდა მათ, ერთი წამითაც კი არ შეეყოყმანებოდა, არც კი დაფიქრდებოდა რაიმეზე,
ისე გაუწვდიდა დანახარჯის ხელს. მაგრამ ახლა რა უნდა ექნა, როცა საკუთარი, მისე-
ული, მისი კუთვნილი არაფერი გაჩნდა საკუთარი ხელულისა და სულის გარდა და
თავადაც სხვის ჭირს ეფიცებოდა იყო შეკედლებული? ფიქრა, ფიქრა და ამ ფიქრში რომ იყო,
ერთი ბედნიერი აზრი მოუვიდა თავში.

— სარდიონს რომ მივუყვანო ესენი, რა იქნება ვითომ? — გაიფიქრა. მაგრამ მე-
ორე წუთს, იმდენად შეუსაბამო და უაზრო ეჩვენა თავისივე განაფიქრი, მაშინვე უარყო
იგი.

— კი, მაგრამ, მიიღებს ამათ სარდიონი? რაში სჭირდება ესენი? მოსამსახურის,
საქმის გამკეთებლის მეთი რა ჰყავს მას? — განაგრძობდა იგი ფიქრს, — კი მაგრამ...
მაინც... რომ მივუყვანო ესენი, რას იტყვის ნეტავი? ზომ არ გააჯერდება, ესენი ვინ
იზრები მოგითრევიაო, ზომ არ მიყვირებს ნეტავი? ისე, რა კარგი იქნება, რომ მიიღებ-
დეს, ამაზე სამადლო და სასიკეთო საქმეს, აბა, რას გააკეთებს მეთს კაცი?

— ზომ არ გეგულება, ნენა, მაგფერი სადმე? — ფიქრიდან გამოიყვანა მაროიას
შეკითხვამ.

აგერ მესამეჯერ ეკითხებოდა მაროია ერთი და იგივეს. თავი ასწია და შეხედა.
მაროია უცქეროდა (რომ უცქეროდა ამას გუშანით მიხვდა გიორგი, თორემ კაცს რომ
შეხებოდა, მართლა სადღაც მიღმა, გაურკვეველი მიმართულებით იყურებოდა). როცა
ამ ქალს უცქეროდა გიორგის რატომღაც გაორებული გრძნობა ეუფლებოდა — ეცო-
დებოდა ეს ქალი და თანაც ძალიან აღოზიანებდა კიდევ თავში დაჟინებული მწერითა
და ამდენი აზლა-უბლით, აზრჩაუტანებელი შეკითხვებით. იგი სადღაც, გულის კუნტუ-
ლში გრძნობდა, თუ არა ის გოგო, იულია, მაროიას გულისათვის, მიუხედავად ამ სიცო-
დვისა და თანაგრძნობისა, მაინცდამაშინებდა დიდად არ გაიცხლებოდა თავს. ეტყოდა, ისეთს
არავის ვიცნობ, თქვენს შეფარება რომ შეეძლებოდა, და მორჩა, არხინად გაუყვებოდა
თავის გზას. მაგრამ ახლა, როცა მაროიას იულია ახლდა თან, როცა ასე უჭირდათ და
როცა ასეთი კარგი გოგო იყო ეს იულია, ვერ გამოიჩინდა გიორგი გულგრილობას,
ვეღარ მიატოვებდა ასე მათ და, თითქმის არაფერიაო, ვერ გაუდგებოდა თავის გზას
ბუღცივი და სხვისი ჭირის არაფრად ჩამგდები კაცივით. არა, ვერასდროებით ვერ მო-
ეცეოდა ასე გიორგი. შეხებდა გიორგიმ მაროიას, მერე აარიდა თავი და ისე, რომ მის
შეკითხვებზე პასუხი არ გაუცია, განაგრძო საკუთარ თავთან ბჭობა და ფიქრი:

— თუ სარდიონი ამათ მიიღებს და შეიფარებს ამას, რაღა აჯობებს? გვერდით მე-
ხოლებთან აგერ. კარგი გოგო ჩანს და... — წინასწარ იგუშნა, წინასწარ ჩაიფიქრა,
წინასწარ ინატრა და გაუხარდა გიორგის და, ინატრა, გულში, მიეღო ისინი სარდიონს.

— რაც იქნება, იქნება! — დასკვნა საბოლოოდ ზიქრისა და ბეზის შემდეგ, მიუბრუნდა მარიას და მოკლედ, მტკიცედ, გადაწყვეტად უთხრა: — ამოდით, აბა, ურემზე!

— რავა, გეგულება ვინმე, ნენა? — ვეღარ დაფარა სიხარული და აღფრთოვანება მარიამს.

— რაჟი გითხარი, ამოდით-მეთქი, მეგულება, ალბათ!

— შენ კი გეიხარე, ნენა, შენს ცოლ-შვილში! — ხელები მოღალადესავით ალაპრო მარიამს და ისე, დალოცა, მერე დაფაცურდა, ჭირ ფუთა შეაგდო ურემზე, მერე მიუბრუნდა იულიას და დაუცაცხანა: — რა შენმა ცოდვამ გამოგაბლუცუნა, გოვ? რავა დგახარ მაქანე ხატზე გადაცემულივით? ვერ გეიგონე, რა თქვა ამ ასაშენებელმა? მოგვბედა. მგონია, ღმერთმა და მორჩა ჩვენი ადმა-ღაღმა წანწალი. ამოი ჩქარა ურემზე და წვედით, თვარა გამიწყალა ტვინი თავში ამ სიცხემ. — თქვა ეს მარიამს, შვილს არ დაუცადა, დიდი გაჭირვებით აბობლდა ურემზე, ჩამოჯდა ტომრებზე და მერე კარგახანს ქშინავდა უზომოდ დაღლილივით, ტომრებზე მჯდარი და უშნოდ ფეხებგაჩაჩხული. იულია, თითქოსდა ყოყმანებს, ავიდეს თუ არაო, რამდენიმე წამს კიდევ იდგა ერთ ადგილზე, მერე, როგორც იქნა, გადაწყვიტა, ავიდა ურემზე, მიუჯდა გვერდით მარიას და თვლემამორეულოვით გაირინდა.

გიორგიმ ერთხელ კიდევ გადახედა ურემზე მოკალათებულ დედა-შვილს, მერე შოლტი გადაჰკრა ხარებს და ისევ გაუყვა ურემი მტვრიან, ცარიელ შარას ჩვეული კრიალითა და ზოზინ-ზოზინით.

როგორც კი ურემზე მოკალათდა და საქმე უკვე აუტრში მოყვანილად ჩათვალა, გამხიარულდებულმა, ეხატებოდა, კაჭკაჭის ნამდვილმა ნაშიერმა მარიამს რომ ჩართო, არ იქნა დე აღარ გაჩერა ენა, აჰარტაღდა, მაგრამ რა აჰარტაღდა, მოხსნა გუდას თავი და პირდაპირ გადმოყარა სათქმელ-სალაპარაკო.

მოშთენთავა სიცხისა და მისი ლაქლქით გაღიზიანებულმა გიორგიმ ერთი წუთით გაიფრტა კიდევ, რა ჩემმა ჯანდაბამ წამომაყვანია ეს ქალი და თავი ასეთ გასაჰირში რატომ ჩავიგდეო. ცდილობდა, აღარ მიექცია ყურადღება მისი ლაქლქისათვის, სანახევროდ მიეგდო ყური. მისი ლაპარაკი სულ უაზრო რახარუხად ეჩვენებოდა და დროდადრო უსიამოდ ჭკუხნიდა შუბლს. სანდახან კი მარიას მალულად მიაბრუნებდა თავს და შეფარვით მიაჩერებოდა იულიას, რომელიც ჩვეულებრივ გასუსული იქდა, კრიჭა-შეკრულს დაეხარა თავი და დასჩერებოდა ერთმანეთზე მჭიდროდ მიტყუებულ მუხლებზე დალაგებულ ხელებს.

მარიას ლაქლქმა ისე აუშალ-აუწეწა ნერვები, სხვა, მის ადგილზე მყოფი, ალბათ, დიდხანს არ დახანებდა და მარიას თავის ფუთიანად ბურთივით გადმოისვრიდა ურმიდან. ანდა, გაჩუმდებო, ამდენს რა გალაპარაკებხო, შას მინც ეტყოდა. მას, გიორგის, კი გაბრაზებაზე უფრო ის უკვირდა, ამ ქალს რა ალაპარაკებხო ამდენს. კვირობდა ამაზე გუნებაში და ვერაფრით ვერ გაეგო და გაერკვია ეს. ცხადია, რაც უნდა ყურადღებითა და გულისყურით არ მოგესმინა, მარიას ლაპარაკიდან ძალიან ჭირდა სოლმე რაიმე კოჰკრეტული აზრისა და შიხარისის გამოტანა-დადგება. თუმცაღა, გიორგი არც კი ცდილა მისი ლაპარაკიდან რაიმე გაეგო და აზრი გამოეტანა, უსმენდა მხოლოდ როგორც მისჯილი, იძულებით უსმენდა და მარიამა და მისი ლაპარაკი იმდენად აინტერესებდა, რამდენადაც მარიამა იულიას აუცილებელ და მოუცილებელ დანამატს წარმოადგენდა.

გოგოების მეთი რა ენახა თავის სოფელში გიორგის. გოგოებს რა გამოწყვეტდა აბა, ლამაზებიც მოიპოვებოდნენ და უშნოებიც, ეშხიანებიცა და ულამაზოებიც, მაგრამ გიორგის არცერთი მათგანისათვის ზედაც არ შეუხედავს და, ამას დავუახლოვდებიო.

არასოდეს გაუფლია გულში. შეიძლება ამის მიზეზი ისიც კი იყო, რომ საქმით ისე იყო დაკავებული და დაუურსული, თავისუფალი დრო თითქმის არ გააჩნდა და ანტონ რამეებზე საფიქრალად და საოცნებოდ არცკი ეცალა. ასე იყო თუ ისე, ეს პირველი შემთხვევა იყო, ასე რომ შიიქცია მისი უურადლება გოგომ, ასე რომ დააინტერესა და ასე ერთბაშად და მოულოდნელად რომ გამოადგინა მისი აქამდე მიძინებულ-მიუყრებუ-ლი გრძხობა.

არა, მაინც რა უცნაურია გული და თვალი კაცისა. შეიძლება, სოფელში გაცილებით უფრო უკეთესი გოგოები ყოფილიყვნენ და ამ ჩამოკონკილ-ჩამოძნობილმა, ამ გაზანგულ-გაწვირულმა, ვინ იცის, რამდენი ხნის დაუბანელმა, მაგრამ მაინც ლამაზმა, მიმზიდველ-მა და საოცრად მიწიერმა და ბუნებრივმა გოგომ ასე მიიქცია, ასე მძაფრად მიიზიდა მისი წყურადღება.

მთელი ამ ხნის განმავლობაში გოგოს ერთხელაც არ დაუძრავს კრინტი და ისე, როგორც წელას, მაროია დაეჭვდა გიორგიზე, ახლა თავად ის, გიორგი, შენეჭდა — ეს გოგო შენთხვევით ნუნჯი ნოს არ არისო.

მაგრამ არა, იულია მუნჯი როდი იყო. მართალია, დედამისივით მოლაპარაკე არ გახ-ლდათ, მასავით უაზროდ და დაუნანებლად როდი ფანტავდა სიტყვებს, მაგრამ, როცა საჭიროება მოითხოვდა, ლაპარაკის უნარი საკმაოზე მომეტებულადაც გააჩნდა, რაშიაც ცოტა მოგვიანებით გიორგიც კარგად დარწმუნდა. და თუკი ახლა იულია დუმდა, ამჯე-რად მისი დუმილი მხოლოდ და მხოლოდ ორი რამით იყო განპირობებული — ჯერ ერთი, რომ ამ უცნობი ახალგაზრდა მეურმის ერცხვინებოდა, ასეთ მდგომარეობაში რომ იყო. მეორეც კიდევ, მაროიასავით არ იყო ბუნებით უდარდელი, ქარაფშუტა და ყველაფრის არაფრად ჩამგდები, გულთან აწლოს მიუტანელი. დაფიქრების, განსჯის უნა-რი საკმაოდ გააჩნდა, თუ რა უიმედო მდგომარეობაში იყვნენ ჩავარდნილები, იმასაც კარგად ხედებოდა და იმისი ფიქრი არ აძლევდა გასაქანს, თუ სად მიდიოდა ახლა ამ ურემზე მჯდომი, რა გარემოებაში მოხვდებოდა და, საერთოდ, როგორ წარმართებო-და შემდგომში მისი ბედი.

სადაც სამართალია, ასეთ რამეებზე, უპირველეს ყოვლისა, მაროიას უნდა ეფიქრა და ეზრუნა, მას უნდა ეტქნა თავი და ეცალალა. და მაროია რომ თავიდანვე მოკლებუ-ლი იყო სწორად განსჯისა და რამეზე ჩაფიქრების უნარს, კრიჭინობელასავით უზრუნ-ველი რომ იყო, სად დააღამდებოდა და დაათენდებოდა თავზე, რომ არ სწყუნდა, ასე ქე-რქედა რომ იყო, იჭნება ესეც იყო ერთ-ერთი მიზეზი იმისა, ასე ბოშასავით ალო-დებული, სწვბი ურემზე რომ იჭდა ახლა და ერთმა დმერთმა რომ უწყოდა, სად მი-დიოდა, სად გადაისწრიდა შემდგომში ბედი.

როდის-როდის, მაროია მოეშვა უთავბოლო ლაყბობას და გაჩერდა. ან სათქმელ-მოსაყოლი შემოეღლია, ანდა კიდევ ამდენმა ლაქლაქმა, თავზე უმოწყალოდ დაცხუნებუ-ლმა მწეშ, კიდევ უფრო გამოუღაყა იმედაც ნაკლული ტვინი, ნაცარწყაყრილი ნაკერ-ჩხალივით მიღულ-მიბუჭუტა თვალი და მალე თავის კანტურიც აუტყდა.

გაჩუქებული და თვალბმდიელი მაროია რომ დანახა, როგორც იყო, მშვიდად ამოისუხუტა გიორგიმ, დამადუა საშველიო, გაიფიქრა რა ხარებს შოლტი გადაუქნია, ააჩქარა. რაკილა მაროია გაჩუქდა, სინუმი ჩამოვარდა ირგვლივ, რომელსაც მხოლოდ ურმის ჭრიალი არღვედა. იულია ისევ გატრუნული იჭდა ტოშოებზე და ვინ იცის, რაზე ფიქრობდა ახლა. გიორგი ისევ მიაჩერდა წახ. ერთხანს უცქირა, მერე რაღაცის თქმა დააპირა, მაგრამ ვეღარ გაბედა და ისევ ასე ჩუმად და უსიტყვოდ ცქერა ამჯობინა.

მაროიას დუმილმა დიდხანს როდი გასტანა. მალე ჩაიძინა და ახლა მისმა სვრინვა-ბროტინმა ურმის ჭრიალის ხმაც კი გადაფარა. გიორგიმ უკმაყოფილოდ შექმუხნა შუბ-

ლი. ამას, ნამდვილად ვაღვიძებული რომ იყოს და ჩვეულებრივად ლაქლებად ისა სჯობსო, გაფიქრა.

მარიას ხვრინვა-ხრთინაზე იუღია გამოცოცხლდა, ჯერ გიორგისაქენ გაპარა მფრთხალი, მორიდებულ-დასოცხლებული მწერა, მერე კი უჩუქრად წაჰყრა ქიმუნჯი გვერდში სირდადებულს და უსაწყველოდ ახროტინებულ მარიას.

ამ მოულოდნელი ბიძგით ძილგამფრთხალმა მარიამ ჯერ გამოქვაბულის შესასვლე-ლივით დაღებული პირი დახურა, მერე თვალი ღრუბლიდან თავდახსნილ მწესავით გამოაჰყიტა და ხამხამით გაიხედა აქეთ-იქით; მერე, რამდენიმე წამს, გაოგნებულივით იჯდა, მტვერდაფენილ, ბატის კანივით ოკრო-ბოკრო, ხორკლიან სახეზე გაცემა და გაურკვევლობა აღბეჭდოდა. ვერაფრით გაეგო, თუ რა იყო ასეთი უეცარი და მოუ-ლოდნელი ბიძგის მიწეში. ბოლოს თავი იუღიასაქენ მიაბრუნა და იკითხა — რა ამა-ვია, გოვ?

— რა უნდა იყოს? — წყნარად მიუგო გოგომ, — რაზე მეკითხები?

— რაზე გეკითხები და... ჩამინგრია გვერდი რაცხამ და არ გკითხო, აბა?

— მე ვიყავი!

— შენ იყავი, გოვ? შენ კი დაგაყარე მიწა! რაიზა მერე, გოვ?

— ხვრინავდი, ბატონო, ხვრინავდი! შეაწუხე ხალხი..

— როდის ვხვრინავდი, გოვ? — არ დაჩერა მარიამ

— რაჲ, გატყუებ, აბა? გეძინა და ხვრინავდი..

— დავუშვით და მეძინა, მერე რას მერჩოდო, გოვ? დადღილი ვარ და მადლი იყო დავისვენებდი.

— ხვრინავდი-მეთქი, არ გითხარი, ადამიანო? სირცხვილია!

— დაგაყარე მიწა! როის ვხვრინავდი მერე? უხეირო ხარ და უკუღმართი!

— კაი, კაი ახლა, გაჩერდი ერთი! — იუღია სახეზე წამოწითლდა და მალულად გააპარა მწერა გიორგისაქენ.

— შენ გაჩერდი შეე მიწაში!

გიორგის, ცხადია, სიტყვა-სიტყვით ესმოდა დედა-შვილს შორის გამართული ეს ცხარე დიალოგი, მაგრამ თავს ისე აჩვენებდა, თითქოსდა არაფერს აქცევდა ყურადღე-ბას და მხოლოდ და მხოლოდ თავის ფიქრებში იყო ვართული.

ამჯერად ამით დამთავრდა ყველაფერი, მაგრამ დუმილი და მუდურობა დიდხანს არ გაგრძელებულა; მარიას ისევ ჩაეძინა, ისევ ახროტინდა კისერში თოქწაჭერილი-ვით და იუღიამ ისევ გაიმეორა თავისი იდეითი, ისევ აჭუჭღურდა გამოფხიზლებული მარიამ: — რას მჩიქვავ და მგვლემ შე სასიკვდილედ და არ გასახარებლო? როის მძი-ხავს და როის ვხვრინავ მე?

მიყვა, მოყვა და ისევ გახმეორდა ყველაფერი..

გზა თითქოსდა დაუსრულებლად გაგრძელდა. დასიცხული ხარები უგერგილოდ იცოხნებოდნენ და ზანტად აღგამდნენ ნაბიჯებს, გზის ორივე მხარეს ერთმანეთს ენაც-ვლებოდნენ რცხილისა და თხმელის ხეები, შქერისა და იელის ბუჩქები, შორს, ფერ-დოზე, მდინარისა და გზის გაღმა-გამოღმა სიმწვანეში ჩაფლული, კრამიტითა და ქვ-რით დახურული ოლა-სახლები ჩამორიგებულიყვნენ. თითქოსდა გლოვობსო, არც-მიდა-შო დადუმებულიყო, აღარც ჩრტის გაღობა ისმოდა, აღარც ძაღლის ყეფა და აღარც მამლის ყიფილი, მხოლოდ მადლა, მადლა ქოჩორა ტყით დაფარული გორაკების თავზე ძერა აკეთებდა იაროს და საცოდავად წოდა.

ძერას წაოკვ მარიამი შეშინებული და გაკვირვებული ქათამივით რაღაცნაირად აღშაყვრად აადირა თავი, ირიბად ახედა ფერდობს, მიაჩერდა მოზოინე ძერას და თქვა: — ჯაჯა მაგი, ჯაჯა! დაწყევლილია მაგი საცოდავი, დაწყევლილი!

— დაწყებული? — გაუკვირდა გიორგის, — როგორ?
— კი, დაწყებულია, დაწყებული! — დარწმუნებით თქვა მაროიამ, — რავე, შენ არ იცი, მაგი?

— არა! ვინ დაწყევლა?

— მაგი რა ვიცი, ნენა, მე? მარა მასე კია და... სიცხე რომა ძალიანი და იწობა ხეი და მიწა, წყალი მოწყურდება მაგ უბედურს ნამეტარი. მარა რა გინდა მერე, ვერ სვამს ვერასდიდებით წყალს.

— ვერ ნახულობს, აღბათ.

— ნახვით რაფერ ვერ ნახულობს, მარა ვერ სვამს.

გაუკვირდა გიორგის: — თუკი ნახულწხს, რაფერ ვერ სვამს? — მიაჩერდა მარო-
იას.

— დაწყებულია-მეთქი, ხომ გითხარი? ირჩობა წყურთულით და იმიზა წივის და წიოკობს ახე, მარა ვინაა გამგონე და მშველელი? არა, ნამეტარი გლახა და ბინძური ყველაა მაგი, ხამეტარი! რავე, წყალი მოგწყურდეს და ვეღარ დალიო? — წამით ააუშა გააკეთა, ჩაფიქრდა და მერე უფრო ხმამაღლა და გაბოროტებით აჭუჭღურდა: — იეში კაცი უნდა დატანჯო ახე, ჩემი კაცი! მოაწყურო უნდა და არ უნდა აღრისო წყა-
ლი, ისე უნდა აწამო და წყურვითი ამოაშპო სული!

— ქმარი გყავს? — დაინტერესდა გიორგი.

— მყავს, აბა არ მყავს? — გაიოცა მაროიამ, თითქოსდს ამაში ექვი როგორ შეე-
პარო, — ქმარი მყავს, კაცი მყავს, აბა აგი გოგო ციდან კი არ ჩამოფრენილა.

გიორგიმ ხარის ბუშტის ქისა ამოიღო ჭიბიდან, თამბაქო გაახვია, მოუკიდა, გა-
ბოლა და დინჯად იკითხა:

— მერე რას ერჩი, რა დააშავა?

— რა დამიშავა და ყოლიფერი!

— ახლა სად არის შენი ქმარი?

— ეშმაკში და ჭანდაბაშია მისი თავი და ტანი! — კიდეც უფრო ხმამაღლა აჭუჭღუ-
რდა გაბრაზებული მაროია და ინანა გუნებაში გიორგიმ, ნეტავი რატომ ვკითხეო რამე.
— ვიცი მე სადაა და არ გეუბნები? ფოთში უნდა ეგდოს მგონია!

— ფოთში? რა უნდა ფოთში?

— მისი სიკვდილი და გადაშენება-გადასკვარამება უნდა! რა ვიცი მე, რა უნდა?

— მუშაობს, აღბათ, — ჩაილაპარაკა დაბნეულმა გიორგიმ, რომელმაც ვერც თავი
გაიგო და ვერც ბოლო ამ აბურდულ-დაბურდული საქმისა...

— რა ვიცი მე, მუშაობს თუ ისვენებს? ჩვენდა კაი ხანია დაკარგული კია და...

— რაო, მიგატიათ? — როგორც იქნა ჩაწვდა ოდნავ გიორგი საქმის ვითარებას.

— მიგვატია, აბა, კაი ქნა, რამე?.. ქე ვიყავით ჩვენთვის ლამაზად, სახლი გვქონდა
და კარი, გვიჭირდა თუ გვიღებინდა, ერთად ვიყავით მაინც და ქე ვცხოვრობდით სხვები-
ვით. მიწა გვქონდა, ვთესავდით სიმინდს, ლობიოს, მოგვყავდა მოსავალი და ქე გავ-
ქონდა რაცხაფრად თავი...

(გაგრძელება იქნება)

პარმენ ლორია

როგორ იწერებოდა «ჩაი»

წელს, ივლისში, შესრულდა მწერალ პარმენ ლორიას დაბადების 90 წლისთავი. ამ თარიღთან დაკავშირებით ვბეჭდავთ მის პირად არქივში დაცული მოგონების ერთ ნაწყვეტს, რომელიც მწერლის პირველი წიგნის — „ჩაის“ გამოცემასთანაა დაკავშირებული.

1933-34-35 წლები მოვანდომე „ჩაის“ პირველ წიგნზე მუშაობას. ეს წლები, საერთოდ, მატერიალური სიჭირავსის წლები იყო ჩემთვის. მწერალთა კავშირის ორგანიზაცია ახალჩამოყალიბებული იყო. მე, მართალია, ამ ორგანიზაციის მდიუნად ვითვლებოდი, მაგრამ ხელფასი ძალიან მცირე მქონდა (პირველ წელს კი სრულიად უხელფასოდ ვიყავი). ამას გარდა, პირად ცხოვრებაშიც მძიმე მომენტები შემექმნა: ბავშვების ავადმყოფობა, ძმის (სიკვდილი, ფულის დაკარგვა, მრავალი სხვა ზარალი და სხვ.

მიუხედავად ყოველივე ამისა, მაინც ვმუშაობდი, ვწერდი, ვასწორებდი, დამქონდა აქეთ-იქეთ, მაგრამ დაბეჭდვით არავინ ბეჭდავდა.

დიდი ამბით აქარსახელგამმა 1935 წლის საგამომცემლო გეგმაში შეიტანა ჩემი წიგნის „ჩაის“ გამოცემა. ეს წიგნი მე დამუშავებული მქონდა, ზოგიერთი ადგილი დაიბეჭდა გაზეთებშიც, მაგრამ მაინც საჭიროდ დანახეს მისი საჯაროდ წაკითხვა-გარჩევა.

18 თებერვალს, 1935 წ., მწერალთა კავშირში წავიკითხე რამდენიმე თავი რომანს „ჩაიდან“.

წაკითხვას დაესწრნენ განათლების კომისარი, გამომცემლობის დირექტორი, ჩვენი კავშირის თავმჯდომარე და სხვები.

კითხვის დროს ვამჩნევდი, რომ ნაკლებ ყურადღებით მისმენდნენ, სხირი რეპლიკებით. სხირად იძულებული ვიყავი, შემეწყვიტა კითხვა და შინაარსი მომეყოლა. მოყოლილი ამბებით ვერც ისე სასურველი შთაბეჭდილება შევქმენი, რომ ვფიქრობდი.

ილაპარაკეს შემდეგ, არც ნათი ლაპარაკიდან მოჩანდა რამ საიმედო. ლაპარაკობდნენ ზოგადად, იშველიებდნენ კლასიკური ლიტერატურის შედეგებს, ადარებდნენ ჩემს ნაწერებთან და დიდ განსხვავებას პოულობდნენ.

პირში არ მეუბნებოდნენ, ცუდიაო, უნდოდათ კი, ასე ეთქვათ.

ლამის პირველ საათზე მოვრჩით... არავის უთქვამს, მაგრამ ჩემი განაჩენი ვერ
რმენი...

წავიდნენ ისინი. დავრჩი მარტოდ. კიდე გადავავლე თვალი ჩემს ნაშრომს, დავნე
და ღუმელში შევყარე.

რომ ჩავფიქრდი, საკუთარი თავი შემებრადა. დონ-კიხოტის მდგომარეობაში
ჩავარდნილად წარმოვიდგინე თავი. ადამიანს რაინდად მომქონდა თავი და ობობას
ქსელის გარღვევა არ შემძლებოდა.

აბა, ვინ თქვა ჩემი მწერლობა! მამამ ხელმოწერა არ იცოდა, მე სოფლის ერთ-
კლასიანი დამომთავრებია. შემდეგ რას ვისწავლიდი? ბავშვობა ჩაქვის ჩაის პლანტა-
ციებში გავატარე. დიდიდან საღამომდე ჩაის ვკრეფდი ან ვბარავდი, ვთხოვნიდი. შე-
მდეგ ნოვოროსიისკის ცემენტის ქარხნებში ვმუშაობდი, 19 წლისა სამხედრო სა-
მსახურში გამიწვიეს.

მეფის ფელდფეხელი და ეფრეიტორი იყვნენ ჩემი ბედის პატრონები. შემომა-
ტარეს ირანისა და ოსმალეთის ქვეყნები, ასეული კილომეტრები მატარეს ფეხით.
უამრავი წვალემა და ტანჯვა...

შემდეგ მენშევიკების საქართველო... ისევ სამხედრო, ისევ ყოველდღიური ში-
შოილი და სიცოცხე.

შემდეგ...
საბჭოთა ხელისუფლების დამყარება.

მაგრამ მე ვერ გამოვიყენე ეს: სწავლისათვის ხელი რომ მომეკიდა, ადრე ვიპო-
ვიდი გზას. მე კი ნ წელი მილიციაში სამსახურში გავატარე. შემდეგ წამწიეს, დაპა-
წინაურეს და რაღაცას დამამსგავსეს, მაგრამ...

მწერალი? ადამიანის სულის ინჟინერი? |
არა, ასე არ შეიძლება. ჩემგან მწერალი ვერ დადგება...

კი, მაგრამ, რომ ვწერ მოთხრობებს, ნოველებს, ლექსებს, პიესებს. რომ იბეჭდე-
ბა და მკითხველებიც ჰყავს?

არა, მწერალი მაინც არ შეიძლება გავხდე...
ამას დასტურებს ამდამდეგი ამბავი: ვერავითარი შთაბეჭდილება ვერ მოვახ-
დინე ჩემი „ჩაით“. მე კი მგონია, რომ კარგია.

უკვე ჩაიფერფლა ღუმელში ჩემი პირმო ნაწარმოები და ამან საშინლად იმო-
ქმნელა ჩემზე.

ნეტავ წერა-კითხვა არ ესწავლებინათ ჩემთვის. მაშინ ხომ ასეთ ტრაგედიას არ
განვიცდიდი?

ეძინათ, შინ რომ მივედი. ბავშვებს რომ გადავხედე, რაღაც დამნაშავედ ვიგრ-
ძენი თავი მათ წინაშე. თითქოს მათი მძინარე თვალებიც კი მისაყვედურებდნენ,
დამცინოდნენ.

„მაგ ჩხაპვას თუ საქმეს ეძახი შენ, სულელი ყოფილხარ“ო, მითხრა ერთხელ
ერთმა ჩემმა კარგმა ამხანაგმა და თავი შემაძულა. მაშინ მართლაც მხოლოდ ვჩანა-
ნილი. არსად არ დაბეჭდილიყო ჩემი ნაჩხაპნი. ახლა კი, მგონია, რომ ბავშვებიც, სა-
კუთარი შეილებაც ისეთივე სიტყვებით მომმართავენ, როგორც ჩემი ამხანაგი.

მთელი ღამე არ მიძინია. მეორე დღეს გადავწყვიტე, თავი დამენებებინა მწერა-
ლთა კავშირში სამსახურისათვის და სხვა ადგილას დამეწყო მუშაობა, მაგრამ იმავე
დღესვე შემეცვალა აზრი და უარვყავი ეს გადაწყვეტილება. ამის მიზეზი იყო მ. გო-
რჩის „ჩემი უნივერსიტეტების“ გადაკითხვა. ამ ნაწარმოებმა კვლავ იმედი მომცა.

თუ კაცს ნიჭი აქვს და ამავე დროს გამძლეობა და ნებისყოფაც, ის ყველაფერს
შეძლებს. სწავლა, ცოდნის მიღება აუცილებელია. ცოდნა ნიჭს გზას უკავავს, მიზა-
ნთან მისვლას უადვილებს, მაგრამ შეიძლება ადამიანმა სკოლის გარეშეც მიიღოს

ცოდნა, უნივერსიტეტის გარეშე შეიძინოს უნივერსიტეტის პროგრამით წინებული მეცნიერება.

ჰო და, დავითინე: სკოლის გარეშე, უნივერსიტეტის გარეშე მიღებული ცოდნით უნდა გავხდე მწერალი... სასაცილოდ ეჩვენოს, შეიძლება, ვინმეს, მაგრამ მე ასე გადავწყვიტე:

— წერა-კითხვა ვიცი, ცხოვრებას ვიცნობ, გამოცდილება მაქვს, მამასადავამ, რა შემთხვევის სეზონი, რომ მწერლობაში ჩემი წვლილი შევიტანო?

გავბრაზდი საკუთარ თავზე.

— რატომ არ ვისწავლე? რატომ არ ჩავეწერე პირველად გახსნილ მუშუაჯამში? ხომ მეუბნებოდნენ, ხომ მიჩიჩიხებ? ახლა საშუალო ცოდნა მექნებოდა. ზოგიერთი ჩემი ამხანაგი ინჟინერი გახდა, ექიმი, ქვეპილი... ისინიც ისეთივე უსწავლელები იყვნენ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების დღეებში, როგორც მე. დღეს კი...

არა, დასასჯელი ვარ. დავიწარე. უფრო კი, სამსახურმა შემისწავლა ხელი. არ მინდოდა სამსახურისათვის დამეკლო რამე. თუმცა, ახლა რომ ვუყვარდები, სამსახურში ხელი სრულებითაც არ შემეშლებოდა. ცოლ-შვილიც იყო ცოტა დამაბრკოლებელი. ცოლ-შვილიანი კაცი რაღას ვისწავლი-მეთქი.

ახლა კი ვნანობ...

მაგრამ არა... მეორე გზა არ არის. უნდა ავწიო ის მძიმე ტვირთი, უსათუოდ უნდა ავწიო და მწერალი უნდა გავხდე.

რატომ მაინცა და მაინც ეს პროფესია?

ვერ გიპასუხებთ. ჩემი გარეგნობა, შინაგანი ბუნება და სხვა მონაცემები სრულებითაც არ არის ამ პროფესიის აღმანიშნის შესაფერისი. ინტელიგენტის სული თითქმის არც არის ჩემში. მიყვარს ფიზიკური მუშაობა, უბრალოება, უფრო დაბალ ფენებში ცხოვრება. ქარხნიდან გამოსული მუშის დანახვა სიამოვნებას მგვრის, მინდა მასავით გამურული ხალათი მეცვას, მასავით ჩარბთან ვიდეგე, ვხეზავდე, ვკლიბავდე. ქარხნის საყვირის ამოძახებას ვუთანხმებდე ჩემს მისვლა-მოსვლას... ან ყანაში ვიდეგე სხვებთან ერთად და ვთოხნიდი... დიას, ყველაფერი ასეთი რამ მიყვარს და ამ დროს მწერლობა კი დამიჩიქებია. რატომ მინდა გავხდე მწერალი?

არ ვიცი... პატარა ვიყავი, მეორე კლასში (განყოფილებაში), მაშინ დავიწყე წერა. ვწერდი ყველაფერზე, რაც კი ხდებოდა მაშინ, რასაც ვნახულობდი და განვიცდიდი. ამ ნაწერებს დედას ვუკითხავდი და მას სიამოვნებდა. შემდეგ ხანებში ბევრი ტანჯვა გამოვიარე, მაგრამ წიგნების კითხვა და წერა ვერა გაპირებამ ვერ მომაშლევინა. თითქმის ავადმყოფობად გადამექცა.

მწერლობის არც სახელი მაინტერესებს, არც დაწერილში აღებული ფული, მაგრამ მწერალი ვიყო, კი მინდა. ჩემს ნაწერებს რომ კითხულობდნენ, ძალიან მაინტერესებს. ის, რაც მე მინახავს, განმიცდია და გამომიფლია, მინდა ყველამ იცოდეს.

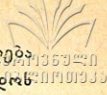
ამიტომ მინდა, ალბათ, მწერლობა.

დავქექი, დავაგროვე ქაღალდი, მოვამზადე საწერ-კალამი, ჩავიკეტე კარები და დავიწყე წერა.

ისევ ვწერ. ისევ „ჩაი“ ქვია ჩემს ნაწარმოებს, მაგრამ იცვლება შინაარსი. ვწერ უფრო მშრალად, ნაკლები გრძნობებია შიგ. არ მომწონს, მაგრამ მაინც ასე ვწერ. იმიტომ, რომ ჩემს მსაჯულებს ასეთი ნაწარმოები უფრო მაინჩიათ პოლიტიკურ ნაწარმოებად.

ვწერ დღე და ღამე. ვწერ სხვისი გემოვნების მიხედვით. მინდა მიიღონ დასაბეჭდად და შემდეგ, შეიძლება, სხვა ზღვრებს მივმართო. ამიტომ მექანიკური აღმანიები გაზოდიან ჩემი გმირებიდან.

დავამთავრე. წავიდე სახელგამში და მოვილაპარაკეთ. ახლა არავის გაუსინჯავს

არავის მოუთხოვია საჯაროდ განხილვა, ისე მიიღო სახელგამმა და ხელშეკრულება დამიღო. ძლივს გაიმეტა ორასი მანეთი ფორმაში, მაგრამ ამას ვინ ჩივის. დაიბეჭდა და სხვა არა მინდა.

გადასცეს რედაქტორს, პოლიტრედაქტორს წასაკითხად. მომეცა საშუალება გზა და გზა დავაშუალო, შევიტანო ისეთი ელემენტები, როგორც მე მომწონს: გრძნობები, განცდები, მისწრაფებები, და ბოლოს შევაპარე ისიც, რომ წავაწერე ბოლოში: „პირველი წიგნის დასასრული“. ამით ერთგვარი ბოდიში მოვიხადე მკითხველების წინაშე — შევპირდი მეორე წიგნს, და ამავე დროს საპრეტენზიო საქმეც მოვიგვარე: ერთგვარი უფლება დავიჯავშნე სახელგამში, რომ მეორე წიგნიც გამოსულიყო.

დაიწყო ბეჭდვა. ტირის სახელგამის დირექტორი, რომ მას წიგნები ჩაუწვება, ვინ იქნება ლორიას „ჩაისი“. სახელწოდება მაინც ჰქონდეს მიმზიდველი.

მე ჭინაზე არ გამოვცვალე სახელწოდება მინდა ჰქვიოდეს „ჩაი“.

რამდენიმე წელია მას შემდეგ, რაც გაზეთებში აქვეყნებდნენ, ესა და ეს მწერალი წერს რომანს „ჩაისი“, ესა და ეს დრამატურგი — დრამას „ჩაისი“, მაგრამ ვერც ერთმა ვერ დაწერა. მე კი სწორედ ამიტომ მინდა ჩაი ჰქვიოდეს.

არ გასაღდებაო.

ვნახოთ. მე გვინა, რომ გასაღდება. წაიკითხავენ. მიიღებენ. ახლა აღარ მეშინია ბევრი სუსტი ადგილის ნაცვლად ბევრი კარგი შევიტანე. თუ მიიღეს, მეორე წიგნს უკეთესს დავწერ.

1936 წელი მონადღმეს აწყობას. ისე მუშაობენ ზედ, როგორც საზოგადოებრივი საქმეზე. ძლივ-ძლივობით 1936 წლის ნოემბერში მოათავეს, მაგრამ გამოშვებით არ უშვებენ. ვიღაცა აჩერებს, მაგრამ მე არ ვიცი, ვინაა ის ყოვლისშემძლე.

რამდენიმე თვე გავიდა. 1937 წლის თებერვალში ვგებულობ, რომ წიგნს აჩერებენ. რატომ?

რამაი საქმე?

რომანში, თურმე, ნახსენები ყოფილა სახელი ლევანი, ლევანი კი ხალხის მტრის სახელია. რომანში ნახსენებია აგრეთვე ნოე. ესეც ხალხის მტერს ჰქვიოდაო. არის თეოფილე. თეოფილე მენშევიკი იყო. კიდევ მრავალი სახელია ასეთი.

ძალიან გამიკვირდა. გავბრაწე: ეს უფიცობაა! ლიტერატურის არცოდნა! დაცი-ნება! აბა, როგორ შეიძლება, მწერალმა ისე შეარჩიოს სახელი, რომ იმ სახელის პატრონი ვინმე ბოროტი, მავნე და ქურდი არასდროს არ ყოფილიყოს?

ჩემს გაჯავრებას ყურადღება არავინ მიაქცია და მომთხოვეს დამესახელებია ჩემს მეორე სახელით მოხსენებული ადამიანების გვარებიც, თორემ მკითხველი იფიქრებდა (მათი აზრით), რომ ლევანი ტროცკისტია, თეოფილე მენშევიკია და ა. შ.

მწარედ გამეცინა, და ერთი რამეც მოვიფიქრე...

— მაშ, კარგი. ვეთანხმები თქვენს მითითებებს, მაგრამ ახლა როგორ შეიძლება დაბეჭდილ წიგნში ჩავწერო გვარები? ამიტომ, გამოვიდეს ეს წიგნი ასე, ხოლო მეორე წიგნში ყველა აქ თქმულ სახელს გვარებს მივუწერ-მეთქი.

ცოტათა დამშვიდდნენ, მაგრამ თბილისში მაინც გაგზავნეს, საიდანაც მიიღეს გაშვების ნებართვა და..

1937 წლის 8 მარტს გამოვიდა წიგნი.

ტიროდა სახელგამი: დავილუპე, დავზარაღდი, ჩამიწვება „ჩაიო“. თბილისის სახელგამის სავაქრო განყოფილებამ მხოლოდ ასი ცალი მიიღო გასაფრცელებლად. რასაც შეეშინდა, ჩამიწვებაო.

პირველად მართლაც სუსტად გავიდა, მაგრამ...
 ორი თვის შემდეგ მეც კი ეძებდი, მაგრამ ვერ ვპოულობდი.
 მომდიოდა წერილები. მთხოვდნენ გაგრძელების მალე დაწერას.

ახლა წავხალისდი. სახელგამამც სხვაგვარად გამოიხედა ჩემსკენ და ჩემს ნის დაწერა მოითხოვა.

ამ წიგნისათვის ხელნაწერები 1937 წლის მაისში ჩავაბარე. შესავალიც ისეთი დავეწერე, რომ წიგნი უნდა გამოსულიყო ოქტომბრის რევოლუციის ოცი წლისთავის, მაგრამ იმდენი დაბრკოლება შეუქმნეს სტამბაში, რომ ძლივ-ძლივობით 1938 წლის 7 ნოემბრისათვის გამოვიდა.

ბევრი ვიძუშევე ამ წიგნზე. ტექნიკურ საქმეებსაც მე ვასრულებდი. როცა შევატყვე, რომ სტამბაში ფერხდებოდა საქმე, თვითონვე დაეწეე სტამბაში სიარული. დღე და ღამე იქ ვიყავი. ვეხმარებოდი აწყობაზე, გადატანაზე, დაშლაზე, ზეპქდაზე და სხვ. ჩემთან ერთად ძალიან თავდადებულად და ერთგულად მუშაობდა ამ წიგნის გამოცემაზე პოეტი ნესტორ მალაზონია.

ამ წიგნმა ჩემი მკითხველების რიცხვი ერთი-ორად გაზარდა და ბევრი კარგი მეგობარიც შემძინა მკითხველებიდან.

„ჩაი“ საყვარელი წიგნი გახდა ახალგაზრდობისათვის, მეტადრე მოსწავლეებისათვის. ამ წიგნის მთელი ტირაჟი მოითხოვა თბილისმა...

შტრიხები პორტრეტისათვის

პარმენ ლორიას წიგნები, რასაკვირველია, ბავშვობაში წავიკითხე. „რასაკვირველია“ იმიტომ, რომ ყველაფერი ღირსსახსოვარი ბავშვობას უკავშირდება. რაკი სიტყვამ მოიტანა, იმასაც ვიტყვი, რომ ჩემი თაობის ხალხს არც დალხინებული ბავშვობა ჰქონდა და არც წიგნებით იყო განებივრებული. დიახ, ომისა და ომისშემდგომი წლები მაქვს მხედველობაში, როცა პურს, ტანსაცმელსა და ფეხსაცმელს ტალონებით ვღებულობდით. მხოლოდ წიგნის მაღაზიაში შეიძლებოდა უტალონოდ შესვლა. განსაკუთრებით იმ მაღაზიაში გვიყვარა მისვლა, გამეჩი რომ ალექსანდრე გოგუაძე იყო, კეთილი და მოსიყვარულე კაცი. სულ ბოლოშს გვიხდიდა, ომია ბიძებო, ახალი წიგნებით მაინცდამაინც ვერ გავაზარბთო. მართლაც, საბრძოლო ბროშურებისა და პლაკატების გარდა, მაღაზიაში ვერაფერს ნახავდით. პლაკატებზე თმაჩამოყრილი ბნელიანი ჰიტლერი ეხატა, გულში წითელარმიელის ხიშტი ჰქონდა გარჭობილი და ფრენჩზე შავი სისხლი ეღვრებოდა...

მგონი, 1944 წელი იყო, როდესაც თაროზე ბროშურების გვერდით პირველი სქელი წიგნი გამოჩნდა. გალაკტიონ ტაბიძის ლექსები იყო დაბეჭდილი ამ წიგნში, დაახლოებით ისეთ ქაღალდზე, ღდეს რომ პროლეტების გასახვევად ხმარობენ.

ახლა თქვენ იფიქრებთ, წიგნს მონატრებული ბიჭები მაშინვე გავიქეციოთ და ეს კრებული შევიძინეთ... როგორ შევიძინდით, როდესაც 100 მანეთი ღირდა (მაშინდელ ფულზე, რასაკვირველია, მაგრამ მაინც სოლიდური თანხა იყო) და, სულო ცოდვილო, მაინცდამაინც არც პოეზიის დიდი ტრფიალი ვიყავით, თუმცა საკუთარი ლექსები სასკოლო კედლის გაზეთში უკვე გვქონდა გამოქვეყნებული... აი, რომანი რომ ყოფილიყო... რომანებს წაუკითხავს არ ვტოვებდით. ბიბლიოთეკაში რიგს ვიკავებდით, ერთმანეთისაგან ვთხოულობდით და, რაზედაც ხელი მიგვიწვდებოდა, ყველაფერს ვკითხოვდით — „სერვანტესის ცხოვრებასაც“, „დეკამერონსაც“, „მთვარის მოტაცებანაც“, უპირველესად კი „ჩაი“ და „მეველუდი“ წავიკითხეთ. ბათუმელი კაცის დაწერილი რომ იყო

ალმათ, იმიტომ. თანაც ყველაფერი ადვილად გასაგები იყო, მასწავლებლის შეწუხება არ გვეჭირდებოდა, „ლირიკული ტერმეცო“ რას ნიშნავს ან „სენტიმენტალური მოგზაურობა“. „იველუდი“ მე პირადად, საძვერ გადავიკითხე. ხალხი რიგში იდგა და რომ დაეუგვიანე, კინაღამ გაოლახეს. აო დაგიძალავთ. აშკარად მშურდა, ასეთი კარგი წიგნი ნეტავ მეც დამაწერინა-მეთქი. მისი ავტორი დღეებრივ კაცად წარმომედგინა, სულ იმას ენატრობდი, თვალი შორიდან მაინც მომეკრა.

ნატვრა მალე ამისრულდა. ერთხელ ჩვენი უბნის ბიჭები „მანთაშეელებს“ ვეჯობ-რებოდით ფეხბურთში „კოჟ-კამერა“ არ გვექონდა, ჭინჭებით გატენილ ბურთს დავსდევდით ჭაფუაჩისა და ცხაკიას ქუჩების გადაკვეთაზე მდებარე ეზოში. შეკარედ ჩემი სეხნია და თანასკოლელი გეყავდა, მოწინააღმდეგის თავდამსხმელს უშიშრად დაუხვდა, ჩვენ მარცხისაგან გადაგვარჩინა, მაგრამ საკუთარი ფეხი ვერ გადაიოჩინა და, სპორტულ ენაზე რომ ვთქვათ, ტრავმა მიიღო.

„მანთაშეელებს“ უხეშობით გაბრაზებულ მაყურებლებს შუაშნის ბრგე კაცი გამო-ეყო და დამაგებული მეკარე მოედნიდან გაიყვანა, სანამ სათადარიგო მოთამაშეს გამო-ვიყვანდით. ჩემმა თანაგუნდელმა შოთა მაკარაშვილმა მკითხა:

— იცი შენ, ვინ არის ის კაცი?

— აბა. საიდან მეცოდინება! — გავიკვირვე მე.

— პარმენ ლორიაა. — ჩურჩულით მითხრა შოთა, თითქოს სამხედრო საიდუმლო-ებას მანდობდა.

— მწერალი? — არ დაუუჯერე მე.

— კი. ნამდვილად მწერალი პარმენ ლორიაა! — დამიდასტურა მან.

ბურთი აღარ მახსოვდა, იმ ბრგე კაცს მიგჩერებოდი, ჩემი წარმოდგენით უფრო დურგალს ან ყანის მუშას რომ ჩამოგავდა, ვიდრე მწერალს. თავს ურწმუნო თომასავით ვაქწევდი, ასეთი კაცი ვერც „ჩაის“ დაწერდა და ვერც „მეველუდს“-მეთქი.

თურმე, სწორედ რომ ასეთი კაცი დაწერდა, მაგრამ სანამ კალამს ხელში აიღებდა, ძნელად სავალი გზა უნდა გაველო, ტკბილზე მეტი მწარე დაელია, უნდობლობის ბა-რიერი გადაეღაზა, რწმენა არ დაეკარგა და ეჭვები დაეძლია.

აკი წერს თვითონაც — მიუკიბ-მოუკიბავად, მკაცრად, დაუნდობლადაც კი:

„აბა, ვინ თქვა ჩემი მწერლობა! მაშამ ხელმოწერა არ იცოდა, მე სოფლის ორკლა-საიანი დამამთავრებინა. შემდეგ რას ვისწავლიდი? ბავშვობა ჩაქვის ჩაის პლანტაციამში გვატარე. დილიდან საღამომდე ჩაის ვკრეფდი ან ებარავდი. ვთოხნიდი. შემდეგ ნო-ვოროსიისკის ცემენტის ქარხნებში ვმუშაობდი. 19 წლისა სამხედრო სამსახურში გამი-წვიეს.

მეფის ფელდფეხელი და ეფრეიტორი იყვნენ ჩემი ბედის პატრონები, შემომატარეს ირანისა და ოსმალეთის ქვეყნები, ასეული კილომეტრები მატარეს ფეხით. უამრავი წვალეზა და ტანჯვა...

შემდეგ მენშევიკების საქართველო... ისევ სამხედრო, ისევ ყოველდღიური შიმში-ლი და სიცივე.

შემდეგ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარება, მაგრამ მე ვერ გამოვიყენე ეს, სწავ-ლისათვის ხელი რომ მომეკიდა, აღრე ვიპოვიდი გზას. მე კი 6 წელი მილიციაში სამსა-ხურში გავატარე. შემდეგ წამწიეს, დამაწინაურეს და რაღაცას დამამსგავსეს, მაგრამ...

მწერალი? ადამიანის სულის ძეგნერი?

არა, ასე არ შეიძლება, ჩემგან მწერალი ვერ დადგება“.

ყველაფერი ამის შემდეგ რა სულიერი სიმტკიცე, რა დიდი ძალისხმევა იყო სა-ჭირო, ცხოვრებაში ნანახი და განცდილი ქაღალდზე გადაეტანა და სხვებისთვისაც მო-ეთხრო. მართალია, თანამოქალაქებისაგან ვერც მწერლური ოსტატობით, ვერც რადი-

წირებული სტილით გამოირჩეოდა, მაგრამ მისი გაურანდავი სტრიქონები ცხელი სიმაღლით იყო დაყურსული, სიუჟეტსაც დეტექტივით ნაღმაღა და ვრთი სული გქონდა, როდის ავიფეთქდებოდა... ერთი სიტყვით, წერდა იმას, რაც საკუთარი თვლით ენახა და საკუთარი ყურით მოესმინა.

ასე დაიწერა „ჩაი“, მაგრამ თავდაპირველად ავტორმა სასურველი არომატი მას ვერ აღმოუჩინა. „კიდევ გადავავლე თვალი ჩემს ნაშრომს, დავხიე და ღუმელში შევყარე“... ხელმეორედ მიუჭდა „დაზგას“ (საწერ მაგიდას), ჩაქეტა კარი და ისევ ჯიუტად დაიწყო წერა.

„1937 წლის 8 მარტს გამოვიდა წიგნი. ტიროდა სახელგამი, დავიღუპე, დავხარალდი, ჩაწევა „ჩაი“, თბილისის სახელგამის სავაჭრო განყოფილებამ მხოლოდ ასი ცალი ძილო გასაყრცელებლად, იმისიც შეეშინდა, ჩაწევათ.

პირველად მართლაც სუსტად გავიდა, მაგრამ ორი თვეს შემდეგ მეც კი ვეძებდი, მაგრამ ვერ ვპოულობდი... „ჩაი“ საყვარელი წიგნი გახდა ახალგაზრდობისათვის, მეტადრე მოსწავლეებისათვის. ამ წიგნის მთელი ტირაჟი მოითხოვა თბილისმა.

რაკი ტირაჟზე ჩამოვარდა სიტყვა, ბარემ ისიც ვთქვით, რომ პარმენ ლორიას წიგნები მუდამ დიდი ტირაჟით გამოდიოდა და დღესაც გამოდის. მათ თაროებზე გაყვითლება არ უწერიათ. „ჩაის“, „მეცელუდს“, „დელი მურადს“ (მინც ძველი სახელი ჯობდა), სხვასა და სხვას კვლავ ძველებური გატაცებით კითხულობენ ახალგაზრდები, ისე როგორც, მათი დედე და მამები. ბებიები და ბაბუები კითხულობდნენ.

ჩემი აზრით, ძალზე უურადადებია ერთი ბოლოდროინდელი ამბავი. „მეცელუდის“ მხედველი გადაღებულ ფილმს (არცთუ ისე საინტერესოდ გადაღებულს) იმდენი მაყურებელი ჰყავდა, ხევერ ქათულ განზაუბრებულ სურათს რომ არ ჰყოლია.

რით უნდა ავხსნათ ეს ფაქტი, დაბალი გემოვნებით? არა მგონია! საიდუმლო მინც პარმენ ლორიას მწერლურ ღირსებაში უნდა ვეძიოთ.

ყველაფერი ზემოთქმული შემოქმედებით საკითხებთანა დაკავშირებული, მაგრამ მწერლის პოტირეტი სომ მარტო შემოქმედებით არ წარმოგიდგება. პიროვნულ თვისებებსაც არანაკლები მნიშვნელობა აქვს.

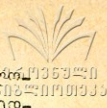
ცნოვრებაში პატივი ააოშენი კეთილი კაცი იყო, მაგრამ ნუ იფიქრებთ, თითქოს სულ თავლად გადმოხდიოდა ათობდა. კეთილიც იყო და მკაცრიც, სიმაღლის პირში მოქმელი. ერთი სიტყვით, მართალი კაცი იყო. პიპარად არავის არაფერს ეტყოდა, ყველაფერს მოზომავდა, მისხალ-მისხალ აწონდა, ამიტომაც ჰქონდა მის სიტყვას ფასი. მას სენდება გაზეთ „საბჭოთა აჭარის“ ყოფილი რედაქტორის რუბენ სირაძის ნათქვამი: დანასისხლად გადაკიდებული ნეზობლების დავაში სოფელი რომ ვერაფერს გახდა, მტრები პარმენ ლორიას ავტორიტეტულმა სიტყვამ შეარიაგო... ვინ იცის, რამდენ მკითხველს მიუშართავს თხოვნით, ყოველთვის დაზარების ხელი გაუწოდებია, ყველა სახლში სასურველი სტუმარი ყოფილა.

კეთილიც და მკაცრიც!..

თავი თუ არ მოგაზნერეთ, ერთ ამბავს კიდევ გავიხსენებ.

სტუდენტი ვიყავი, აღმანახ „ტალღაში“ იუმორისტული მოთხრობა „ბარნაბას მამალი“ რომ დავებქდე. მოულოდნელად ზოგიერთმა პასუხისმგებელმა მუშაკმა ამ მოთხრობაში სასაცილო ვერაფერი დაინახა, სინამდვილის დამახინჯება დამწამა და ძალიან სერიოზულად მოითხოვა აღმანახის შეჩერება. პირველი, ვინც გაბედულად აიმაღლა ზმა უცნობი ავტორის დასაცავად, პარმენ ლორია იყო. მისმა ავტორიტეტმა გასჭრა. მეც გადავჩი და აღმანახიც.

რალა დავიშლით და, გათამამებულმა, ორიოდ მოთხრობასა და ნარკვევს სწრაფად მოეყარე თავი და ბათუმის გამომცემლობაში მივარბენინე. სიხარულით, ცხადა, არა-

ვინ გადარეულა, ეს რა მოგვიტანეო, მაგრამ არც უარი უთქვამთ: „თუკი პარმენ ღირსადღებით რეცენზიას დაწერსო“... პარმენ ღირსადღებით არ დაწერდა! ჩემზე ზედნიერი არავინ მეგონა ქვეყანაზე, მაგრამ კაცი ბუბობდა და ღმერთი იცინოდაო, ზომ გაგვიგონიათ? ბატონმა პარმენმა რეცენზია კი დაწერა, თუმცა, მე, პირადად, არ წამიკითხავს, რადგან ათეისტური ატეგორიად მხოტბა, თანაც საკუთარ ოჯახში, გულუხვად გამასპინძლებსა და ახალი რომანით დასაჩუქრების შემდეგ: „სიჩქარე ფეხბურთშია კარგი, მაგრამ მწერლობაში ნურას უკაცრავადო, წიგნის გამოცემა ჯერ შენთვის ნაღრევიო“

მეწყინა, მაგრამ რა უნდა ჯეკსო, სახლში როგორ დაებრუნდი, აღარ მასსოვს. საღღებრძელოში მაინც არ გავეცხარებინე, „ნიკიერი ახალგაზრდა ჩანხარო“...

მეორე დღეს, ქუჩაში რომ შემხვდა, თვალი ვერ გავუსწორე. ზელი გადამხვია, დამიყვავა და მამაშვილურად დამარგავა... ჩემი წიგნი ორი წლის შემდეგ გამოვიდა, შეცვლილი და გადამუშავებული. (ორი წელიც რომ კიდევ მომეცადა, უფრო აჯობებდა, მაგრამ ამ სიტყვების თქმა ახლა ადვილია, მაშინ კი....)

რასაც ვწერდი, თითქმის ყველაფერს კითხულობდა. „კომუნისტში“ ჩემი სტატია რომ უნახავს („არა მარტო, ზღვა და შავი ყავა“ ერქვა), მოწონებია და ძალიან თბილი ბარათი გამომიგზავნა... ამ სიტბოს სხვებსაც გულუხვად უწილადებდა. მაგალითისათვის თუნდაც მისი რეცენზია კმარა, პოეტ შოთა ზოიძის ლექსების კრებულს რამ მიუძღვნა

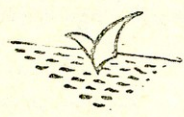
დღეს ბატონი პარმენი 90 წლისა იქნებოდა... რომ დაცლოდა, ალბათ, მადლიერი მკითველები კიდევ ერთ თბილ იუბილეს გადაუხდიდნენ, პატივს მიაგებდნენ მწერლისა და მოქალაქის ნაშრომ-ნაამაგარს.

მკითხველის სიყვარული მისთვის უმაღლესი ჯილდო იყო.
აბა, მოგუსმინოთ:

„განსაკუთრებით ძვირფასია ჩემთვის მკითხველების მოსაზრებანი ჩემს შემოქმედებაზე, მათი პირუთენელი აზრი, მათი სიყვარული ძალასა და ენერგიას მმატებს და თუ იმ სიმაღლემდე ავიწიე, ვისენიები ქართველ მწერალთა შორის, ამას, უპირველეს ყოლისა, მათ უნდა ვუმაღლოდე, ამას უნდა ვუმაღლოდე იმ ნოყიერ ნიადაგს, რომელიც აქ, ამ კუთხეში დამხვდა და ჩემს შემოქმედებას შნო და ლაზათი შემატა.

დიდება ჩვენს ქვეყანას, ჩვენს ლამაზ და უხვ სამშობლოს! მის ხალხს დიდება!“

ალექსანდრე სამსონიძე

ჟოჰან სიგენონი

მეგრა ლიეჟში

ჟანის სამუშაო ოთახში მაგიდა იდგა, მისი მოვალეობა კონვერტებზე მარკეტის დაწებება, წერილების დახარისხება და სასყიდლებზე წასვლა იყო.

ამ დილით ჟანი უსიტყვოდ მუშაობდა. არავის უყურებდა, მაგრამ კლერკს უთვალთვალებდა, ორმოცდაათი წლის მკაცრი გამომეტყველების მამაკაცს, რომელიც მისი უფროსი იყო, თორმეტ საათამდე არაფერი მომ-ხდარა, თორმეტზე კი მასთან კლერკი მოვიდა.

— თქვენა გაქვთ მცირე სალაროს ანგარიში, შაბო?

ჟანი დილიდანვე ამზადებდა პასუხს:

— მაპატიეთ, ბატონო ოზეი, დღეს სხვა კოსტუმი ჩავაცვი და სახლში დამრჩენია დღიურიც და ფულიც, ნაშუადღევს ჩავაბარებთ ანგარიშს...

ჟანი ფერმკრთალი იყო. კლერკი ამან განაცვიფრა.

— აჲაჲ ზომ არა ხართ?

— არა... არ ვიცი... შესაძლოა ცოტა...

მცირე სალარო მარკეტისათვის იყო განკუთვნილი, აგრეთვე ინახავდნენ საერთო წვრილმანი ხარჯების, დაკვეთილი ამანათებისა და წერილების თანხასაც, თვეში ორჯერ, — 15-სა და 30 რიცხვებში. ჟანს გარკვეულ თანხას აძლევდნენ და დანახარჯებს იგი დღიურში აღრიცხავდა.

* * *

კანტორის მოსამსახურეები წავიდ-წამოვიდნენ, ჟანი თვალებით ეძებდა დელფოსს. შეამჩნია, თუთუნის სავაჭრო ვიტრინის წინ სიგარეტს აბოლებდა.

ერთად გაუდგნენ გზას. სურდათ, ხალხში გარეულიყვნენ.

— წამო „პელიკანში“, ბიძაჩემთან ვიყავი... ცოტა დრო მქონდა. მო-

ვასწარი ხელის ჩაყოფა... ბლომად მომივიდა ჩემდა უნებლიეთ...

— რამდენი?

— თითქმის ორი ათასი...

თანხის რაოდენობამ შაბო შეაშფოთა.

— აი სამიათასი ფრანკი მცირე სალაროდან. დანარჩენს გავინაწილებთ.

— არა!

— რა მოხდა, განა ყოველთვის თანაბრად არ ვიყოფთ?

— ეს ფული მე არ მჭირდება!

— არც მე.

მათ უნებლიეთ გახედეს ერთ-ერთი სახლის პირველი სართულის
აივანს. ის ადელის სახლი იყო.

— იქ არ ჩავივლია?

— პოტ-დორის ქუჩით გავიარე. კარი ღია იყო, როგორც ყოველ დი-
ლას. ვიქტორი და ჟოზეფი ჰგვიდნენ...

— კარგად დაინახე იმ საღამოს, არა?

— დარწმუნებული ვარ, რომ თურქი იყო! — სიტყვა აკანკალებულმა
დელფოსმა.

— პოლიცია იყო ქუჩაში?

— არაფერი!.. ყველაფერი ნორმალურად იყო... ვიქტორმა შემამჩნია და
მომესალმა...

ასინი „პელიკანში“ შევიდნენ. მაგიდას მიუსხდნენ, მოითხოვეს ლუდი,
უცრად ჟანმა მის წინ მამაკაცი შეამჩნია.

— არ შებრუნდე... სარკეში შეხედე... ეს მამაკაცი იყო იმ ღამეს...
ხომ მახვდი, რისი თქმაც მინდა?..

— სქელი, ჰო, ვიცანი...

ეს იყო სქელი და ძლიერი კაცი, ყველაზე ბოლოს შემოვიდა და ლუდს
სვამდა.

— ლიეჟელი არ უნდა იყოს.

— ფრანგულ თუთუნს აბოლებს.

— გარსონ!—დაიძახა დელფოსმა,—რამდენი გემართებს? მგონი, ორმო-
ცდაროი ფრანკი, არა?—მსახურს ორმოცდაროი ფრანკი გაუწოდა და ორთა-
ში გაუდგნენ გზას. შიშმა აიძულა შაბო, უკან მიეხედა.

— ის კაცი აგვედევნა! ეჭვი არაა, ჩვენ მოგვედევნა...

— გაჩუბდი! ბოლოს და ბოლოს შიშს მეც გადმომდებ. რისთვის უნდა
მოგვედევნა?

— იქნებ თურქი იპოვეს... ანდა იქნებ ის მკვდარი არ იყო...

სამასი მეტრის მანძილზე უხმოდ იარეს.

— შენი აზრით, მივიდეთ უნდა იქ ამაღამ?

— რა თქმა უნდა... არაბუნებრივი იქნებოდა რომ...

— იქნებ ადელმა რამე იცის.

ჟანმა აღარ იცოდა საით გაეხედა, ან რა ეთქვა. ვერ ბედავდა უკან გახედვას ვრძნობდა კი, რომ მხარბუჭიანი კაცი მოსდევდა.

— სახლში დაბრუნდები?

— საჭიროა... დედაჩემი ბრაზობს.

მზად იყო, აქვითანებულყო.

— ხიდზე მოდის... ველარ ხედავ, რომ მოგვედევს?..

— გაჩუმდი!.. ამ საღამოს... ვიყავი...

— რენე!

— რა გინდა?

— ყველა ეს ფული თან რატომ უნდა ვატარო... მომისმინე!..

დედფოსი შინისაკენ გაიქცა. ჟანი ვიტრინებში იყურებოდა, რომ ღარ-წმუნებულყო, ისევე მოსდევდნენ თუ არა.

* * *

მეზბის წყნარ ქუჩებში რომ გავიდა, უკვე საეჭვო აღარაფერი იყო. თავბრუ დაეხვა და კინაღამ გაჩერდა. მაგრამ, მაინც უფრო ჩქარა წავიდა. შიში თითქოს წინ მიაქროლებდა.

როცა სახლში შევიდა, დედამისმა ჰკითხა:

— რა მოგივიდა?

— არაფერი...

— მთლად ფერმკრთალი ხარ... თითქოს გამწვანებულიც... სად იხეტიალე წუხელ?.. რა საზოგადოებაში იყავი?.. ვერ გამიგია მამაშენის გულგრილობა, სიმკაცრეს ვერ იჩენს. წამოდი, ჭამე!..

— არ მშია.

— ისე?

— დამანებე თავი, დედა, თუ შეიძლება!.. ვერა ვარ კარგად... არ ვიცი, რა მჭირს...

მაგრამ ქალბატონი შაბოს გამომეტყველება არ შერბილებულა.

— თუ ავად ხარ, ექიმს მოგიყვან.

— არა, თუ ღმერთი გწამს...

ნაბიჯების ხმა კიბეზე. სამზარეულოს შუშთან კარში სტუდენტი ქალის თავი გამოჩნდა. მან დააკაკუნა. შეწუხებული სახით შემოიხედა.

ფრანგულიდან თარგმა ირა არეშიძემ

მოთარ უზტკარამ

რვა ეპიზოდი მერგოლურის ცხოვრებიდან

ნ ა რ კ ვ მ ვ ი

სათესავი მყავს ერთი, სახლებს აშენებს, ერთნაირად ეხერხება სითხურობაც და კირითხურობაც. მისი დალოცვილი მარჯვენის წყალობით ბევრმა ოჯახმა იზეიმა ახალ-მოსახლეობა, ბევრიც საზოგადოებრივი დანიშნულების შენობა-ნაგებობანი შეემატა სასოფლო ცენტრებს.

ვკითხე ერთხელ, როგორ ახერხებ, რომ ყველა სახლი ერთნაირად ღამაში გამოგ-ლის-შეთქი?

— მთავარია, საძირკველი გამოგივიდეს ღამაში, კედლები კი... კედლები თავისთავად აიგება.

სწორედ რომ ღამაში საძირკველის გაქრია ძნელი...

* * *

განსხვავებული პროფესიის კაცია ჩემი ნარკვევის გმირი ოსმან ბუქიძე, მაგრამ სოფელს რომ სჭირდება ნამდვილად ისეთი კაცია. რით დავიწყეთ ოსმანზე თხრობა?

იქნებ, არც ღირს მასზე დაწერა. არც ასეა საქმე, აგერ მიწყვია გაზეთები, ქებებს რომ ასწამენ ამ გამრჩე კაცს.

შოდა, მოდიოთ, ამ გაზეთების გაცნობით დავიწყეთ.

ვცადოთ:

„ახალსოფლის კოლმეურნეობა არამარტო ხელვაჩაურის რაიონში, მთელს რესპუბლიკაშიც ერთ-ერთი მოწინავეა. აქაური მშრომელები სოფლის მეურნეობის ყველა დარგში სარეკორდო მაჩვენებლებს აღწევენ.

სასიხარულოა ის ფაქტი, რომ გასული წლის სამეურნეო მაჩვენებლებით რაიონის საუკეთესო ბრიგადად ის ბრიგადა გამოცხადდა, რომელსაც კომუნისტი გიორგი მიქელაძე ხელმძღვანელობს, ხოლო რგოლად ამავე კოლმეურნეობის მეოთხე ბრიგადის მეჩაიეთა რგოლი. მის ხელმძღვანელს ოსმან ბუქიძეს გადაეცა რაიონის საუკეთესო მერგოლურის წითელი ლენტი.

დაფასეს თანასოფლელებმა მუყაითი მერგოლური. ამას წინათ მას დიდი ნდობა გამოუცხადეს — გონიოს სასოფლო საბჭოს დეპუტატად აირჩიეს“.

„ოქტომბრის გზით“, 4 მარტი, 1980 წ.

დადებული ხელშეკრულებითაც განმტკიცდება. ეს ორივე მხარისათვის იქნება ხელსაყრელი და ძვირ სტრატეგიულ პოლიტიკასაც დადებითად გადაჭრის.

— თუ ასე კალგია სრულყოფილი იქნება, რატომაც არ დანერგე პირველად?

— ზო, ჯერ შენ დაიწყე და, თუ გაამართლა, არც ჩვენ დავიხვევთ უკან! — გაიხმა ღარბად.

— რატომაც არა! — არ დაიბნა ოსმანი, — მე უკვე მოველაპარაკე რგოლის წევრებს...

ოსმან ბუქიძემ პირველი ბრიგადის პირველი რგოლის ხელმძღვანელი გურამ ბერიძეც აიყოლია, მისი შრომითი მეტოქე სოციალისტურ შეჯიბრებაში.

— ჩაის ფოთლის შერჩევითი კრეფის რა ახალ მეთოდზე ლაპარაკობდა ოსმანი? — კრება რომ დასთავრდა, ვკითხე კოლმეურნეობის თავმჯდომარეს ზურაბ კახიძეს.

— შეიძლება ითქვას, რომ ბრიგადული იჭარა პირველებმა ჩვენ დავნერგეთ რესპუბლიკაში — გაიღმა ზურაბმა...

ვეფლას კარგად მოგეხსენებათ, რომ ამ ბოლოს დროს ქართული ჩაის ხარისხი მნიშვნელოვნად დაეცა. ფოთლის მასობრივად შემოსვლის დროს ზომ ბევრგან აგროწიგების უხეში ღარდევით კრეფდნენ დუყებს, ზოგი ამას არც მოსავლის შერჩევითი კრეფის დროს დაგიდევდა. ამით ორგვარი ზიანი აღებოდა მეურნეობებს. ჯერ ერთი, უარესდებოდა ხარისხი და, მეორეც, გამოუსწორებლად ზიანდებოდა პლანტაციები, რომ არაფერი ვთქვათ მოსავლის დანაკარგებზე, მნიშვნელოვნად ფერხდებოდა ვეგეტაციის განვითარება.

მერგოლური ერთია, მეჩაიე ბევრი. რამდენს გინდა ერთდროულად კონტროლი გაუწიო?

ჰოდა, ოსმან ბუქიძემ გამოსავლის ძებნა დაიწყო. ბევრი ფიქრისა და განხილვის შემდეგ რგოლის ხელმძღვანელი იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ უმჯობესი იქნებოდა, მოსავლის აღების პირველ დღეებში დუყები მანც რგოლური წიხით ეკრიფათ.

ვაითუ, მხარი არ დამიჭირონო, ბრიგადირისთვისაც არ გაუნდია ჩანაფიქრი, რგოლის წევრებს მოეთათბირა მხოლოდ. კოლექტივმაც, ვცადოთო, და, მალე გამოჩნდა კიდევ ამ სიახლის სიყვითე — გაუმჯობესდა ხარისხი, გაიზარდა მოსავალი. ოღონდაც, ახლა აღარავინ ცდილობდა, სხვებზე მეტი ფოთოლი მოეკრიფა და, ნებისთი თუ უნებლიედ, მოსავლის აღების წესები დაერღვია, რგოლის წევრები დღის მონაგარს საღამოს რომ აწონიდნენ, თანაბრად ინაწილებდნენ.

პირველსავე წელს რგოლმა ორმოცდათორმეტ ტონაზე მეტი ჩაის ფოთოლი მოკრიფა, ჰექტარზე საშუალოდ 17 ტონა და თანაც 24 პროცენტამდე შემამცირა მეორე ხარისხის ნედლეულის ზედდრითი წილი.

რომ საუკეთესო მაჩვენებელია!

არც ესაა საბოლოო, მომდევნო წელიწადს 19 ტონა მოიწიეს ჰექტარზე; წელს კი ძათვის 24 ტონაც არ იქნება სარეკორდო.

რგოლის ეს წარმატება იმნაც განაპირობა, რომ აღმოგზვრეს სიმეჩხრე, გააძლიერეს ბუჩქების მოვლა-პატრონობა.

პირველი ბრიგადის პირველი რგოლის ხელმძღვანელი გურამ ბერიძე ვახსენეთ ზემოთ, ოსმან ბუქიძის მეტოქე შრომით პაექრობაში. მერედა როგორი მეტოქეობა აქვთ — მეგობრული, მეტად სასარგებლო ერთისთვისაც და მეორისთვისაც. ოსმან ბუქიძე მისეული სიახლის დადებით შედეგებში რომ ნათლად დარწმუნდა, მეტოქე რგო-

ლიც აზიარა ამ სიკეთეს. ორივემ კი მომდევნო სეზონის დასაწყისში, თავიანთი გამოცდილება მთელს კოლმეურნეობაში განაზოგადეს.

ამიტომ იხუმრა ზურაბ კახიძემ, ბრიგადული იჭარა ჩვენს კოლმეურნეობაში დანერგავო პირველად.

მ ა მ ს ი დ ი მ ე ო რ ა

თამარ ყუფუნიას წერილი რომ გამოქვეყნდა გაზეთებში, იმ წუთამდე პირველგო-
ლელებს 26-27 პროცენტი ჰქონდათ მეორე ხარისხისა საერთო ნაკრევში. ეს დაგეგმი-
ლზე საკმაოდ უკეთესი მაჩვენებელი იყო, მაგრამ კიდევ უფრო შეიძლებოდა მისი გაუ-
მჯობესება. ჰოდა, რგოლის წევრებმა მიზნად დაისახეს, მათი მონაგარი არამარტო რაო-
დებობრივად, ხარისხითაც უკეთესი ყოფილიყო მთელს კოლმეურნეობაში. თქვეს და
შეასრულეს კიდევ — ახლა მათს ნაკრევში 22-23 პროცენტი თუ იქნება მეორე ხა-
რისხისა.

— თქვენი რგოლი ყოველ შექტარზე სარეკორდო მოსავალს იღებს, სხვები კი ამის
ხახვარსაც ვერ კრეფენ და არც ხარისხი უვარგათ. როგორ ახერხებთ. რომ რაოდენო-
ბაც გაზარდოთ და ხარისხიც მეკეთრად გააუმჯობესოთ? — ვკითხე მერგოლურს.

— ჩაის ბუჩქი მეწველ ძროხას ჰგავს, რაც უფრო უკეთა, მოუვლა და უპატრონებ,
შეტ მოსავალსაც მოკცეშს. — მიახსუბა ცოტაოდენი ღუშბილის შემდეგ.

— რამდენ ვეგეტაციას ასწრებს თქვენი რგოლის პლანტაციები ყოველ სეზონზე?

— ადრე ათ-თორმეტჯერ ვკრეფდით, ახლა სულ-ექვს ვეგეტაციას ძლივს ასწრებს.
ხომ იტყვიან — „ხარი ხართან რომ დაბა, ან ზნეს იცვლის ან ფერსაო“ — ასე მოუვი-
დათ ჩემი რგოლის წევრებსაც.

საერთოდ, მეჩაიე ქალების სავალდებულო მინიმუმი 120 კაცდღითაა განსაზღვრული
წელიწადში. ამდენი არა და, 100 დღეც რომ ნორმალურად მოახმაროს ბუჩქებს, გაგი-
ხარია, საქმე უკეთ წავიდოდა და არც მაგინებელი მოუშრვალდებოდა ჩვენებურ ჩაის

— არის მოსაზრება, რომ ვეგეტაციების გაზრდა ჩაის ფოთლის მოსავლიანობას
შეამცირებსო...

— ასე ნამდვილი მეჩაიე არ ფიქრობს. ამას ისინი ამტკიცებენ, ერთი ხელის მოს-
მით რომ სწაღიათ მოსავლის აღება და დუყების წამოშრდის მიზნით აქიანურებენ მის
აღებას.

რატომ აკეთებენ ამას?

იმიტომ, რომ საქმე გაიიოლონ. რაც უფრო გავზრდით დუყებს და გადავაუხეშებთ.
ზოგს ჰგონია, წონაშიც მოვიგებთო. აბა, აწონოს, ნაკლები თუ არ გამოვიდეს იმავე რა-
ოდენობის ლორთქო დუყებზე. ახლა, ხარისხის დაქვეითებით რომ ზარალობს? მეცნიე-
რები ამტკიცებენ და პრაქტიკაც აღსატურებს, რომ ვეგეტაციის გაზრდით კიდევ უფრო
ძატულობს ბუჩქების მოსავლიანობა, ნედლეულიც ბევრად უკეთესი ხარისხისა გამოდის.

— ვეგეტაციის გაჭიანურებას მცირე მექანიზაცია ხომ არ უწყობს ხელს? მინახავს,
ხელის აპარატებით გაკრეფილი ბუჩქები ფაქტიურად გასხლულს ჰგავს.

— საქმე ისაა, რომ ეს აპარატები თითქმის ყველგან თვითნებურადაა გადაკეთებუ-
ლი და ტუბის მაგივრად ქრის პრინციპით მუშაობს, ისე, როგორც სახსლავი აპარატები.
აბა, რომელ ხარისხის დაცვაზე შეიძლება ასეთ შემთხვევაში საუბარი?

— თქვენს რგოლშიც ასეა, ალბათ.

— არა, ჩვენ ფოთოლს მთლიანად ხელით ვკრეფთ. მექანიზაცია იმ მეურნეობებშია
ხაჭირო, სადაც მუშახელის ნაკლებობას განიცდიან. მექანიზაციას თუ ყველგან ფართოდ
დავწერავთ, და არცაა ვინმე ამის წინააღმდეგი, მაშინ სოფლებში წვრილ-წვრილი სამ-

მ ა ზ ი ზ ო ღ ი მ ე ს ზ ა მ ე

ოსმან ბუქიძეს პლანტაციის მისვლა შეაგვიანდა.

შორიდან შეავლო თვალი მწვანედ მოხასხასე ბუჩქებს შორის ჭილისქუდიან მკრე-
ფეებს და კმაყოფილმა გაიღიმა — დღესაც უკლებლივ გამოსულიყო ოცდასამივე. დი-
დი ხანია გაფრთხილება აღარ სჭირდებოდა რგოლის წვერებს — დილაუთენია მიიჩქარიან
ჩაის პლანტაციებისაკენ.

ერთი მათგანი გამოარჩია..

— მომილოცავს, გოგუცა, შეილიშვილი შეგეძინა. წადი, რძალს მიხედ, იქნება
უჭირს რამე... შენც გაუყვი ეთერ, დაეწმარები..

გუშისწინდელი ამბავი გაიხსენა:

შუადღევდებოდა, მეჩაიებმა მორიგი კალათები რომ გააცეს და აწონის მოლოდი-
ნში ფარდულთან ჩამწყვრივს.

ის იყო, ოსმანმა კალათები სასწორზე შემოდგა, რომ აქოშინებული მოვარდა გო-
გუცა ფუტკარაძე, სახეზე ფერი აღარ ედო.

— რძალს მუცელი ასტივდა. მიშველე ოსმან, სამშობიაროშია გადასაყვანი ავტო-
მანქანა კი ვერ ვიშვევ. — ვედრებით მიაპყრო თვალები მერგოლურს.

— ჩაი აგეწონა ბარემ. — „უგულში“ რომ ჯდებოდა, მაშინ შემოცხმა ხმა.

ეთერი იყო.

არაფერი უთქვამს, ბრაზიანი თვალები შეავლო მხოლოდ.

ამიტომ გააყოლა ახლა გოგუცას, დაუფიქრებლად წამოსროლილი სიტყვა გამოის-
ყიდოსო.

აღრე მორჩნენ კრეფას ქალები. ან სად იყო იმდენი საკრეფი, ვეგეტაცია ახლად
იწყებოდა და აქა-იქ წამოზრდილიყო დუყები. ოსმანმა სამი მათგანი შეარჩია და პირ-
ველი ბრიგადის მეჩაიეთა რგოლის დასახმარებლად გაგზავნა შარშანაც, ერთბაშად შე-
მოვიდა დუყები მათს პლანტაციებში, აღება კი ვერ მოასწრეს. ამ მიზეზით ხარისხი
გაუფუჭდათ და პრემია დაკარგეს.

ჰოდა, რა შეჯიბრება, თუ მეტოქის წარუმატებლობა გაგახარებს და გაჰიკრების
დროს მხარში არ ამოუდგები, კაცობა ისაა, ხელი გაუმართო, მხარში ამოუდგე. — ასე-
თია ოსმან ბუქიძის საქმიანობის ძირითადი პრინციპი.

პირველბრიგადელთა დასახმარებლად წასული ქალები რომ თვალს მიეფარნენ, პლა-
ნტაციის ჭიშკარს სასუქით დატვირთული ავტომანქანა მოადგა და გაბმული სიგნალი
მისცა.

— ის სამი მკრეფავი მაინც არ გაგეშვა, წელში ხომ არ გავწყდებით — აბუზღუნ-
დნენ მეჩაიეები.

ნაადრევი აღმოჩნდა მათი გულისწუხილი — ბარებით შეიარაღებული ახალგაზრდე-
ბი მიადგნენ ავტომანქანას და გადმოტვირთვას შეუდგნენ. ადრევე გაეთვალისწინებინა
მერგოლურს, რომ მარტო ქალები ვერ აუვიდოდნენ ამოდენა საქმეს და ბრიგადირისა-
უვის — დავით კომანძისათვის ეთხოვა დახმარება.

დამხმარე რომ დაიგულეს, ქალებმა მოიძიეს ბარები და ნაკვეთებში სასუქის განა-
წილება დაიწყეს.

ოსმან ბუქიძის რგოლს სამი ჰექტარი ჩაის პლანტაცია აწარია და, ვიდრე სეზონი
დაიწყებოდა, დროულადაც დაამუშავეს, მაგრამ ის 2.000 კვადრატული მეტრი ნაკვეთი,
პირი ზოლად რომ მიჰყვება მწვანედ მოხასხასე ფერდობს, ისევ უღიმღამოდ გამოი-

ყურებოდა. ეს პლანტაცია წინა წლებშიც ნაკლებ მოსავალს იძლეოდა. რა არ გააკეთეს, მაგრამ არც წუნწუნის დამატებითაა დოზამ უშველა საქმეს და არც სხვა აგროდონის ძიებებმა

გადაწყვიტეს, სპეციალისტები ჩაერიათ.

ოსმანმა საკუთარი ხელით ჩაიტანა საანალიზო მიწა ანახეულში.

ნიადაგს კალიუმიანი მარილები აკლდა, თურმე...

ეს სასუქია, ახლა რომ ცლიან ავტომანქანიდან, თითქმის ძალით წაურომეგვია ოთხი ტონა კოლმეურნეობის ხელმძღვანელობისათვის.

მაღე მორჩნენ საქმეს.

— თბილისიდან მინიატურების თეატრის მსახიობები არიან ჩამოსული ბათუმში. ბილეთები უკვე შევუკვეთეთ, ავტობუსიც გამოწერილია და სადამოსათვის სპექტაკლზე გეპატიუებით, — გამოუცხადა შინმომავალ მეჩაიებს ოსმან ბუქიძემ.

ე კ ი ზ (ო დ ი მ ე ო ტ) ხ ე

წვიმა სანატრელი გახდა. მართალია, მზიანმა დღეებმა ხელი შეუწყო მოსავლის აღებას, მაგრამ პაპანაქება სიცხეებმა ძალზე შეეწუხა ჩაის ბუჩქები, დააყვნა მორიგი ვეგეტაციის განვითარება.

აგვისტო ისე მიიღია, წვეთიც არ ჩამოვარდნილა ციდან.

უამინდობამ ჩამოარჩინა მეჩაიეები, რესპუბლიკაში სექტემბრამდე 4.000 ტონაზე მეტს შეადგენდა გარღვევა შარშანდელი შესაბამისი პერიოდის დონესთან შედარებით. ცხადია, მეტნაკლებად ჩამორჩებოდა ყველა კოლმეურნეობა და საბჭოთა მეურნეობა.

მართალია, მეჩაიეებმა ხუთწლიანი დავალება ვადამდე და გადაჭარბებით შეასრულეს, მაგრამ რჩებოდა უმთავრესი, მეთერთმეტე ხუთწლედის დამამთავრებელი წლის გეგმა-ვალდებულებათა განადგება, დარგის მუშაკებს სიტყვის გატეხა არ სჩვეოდათ, ისიც ღირსშესანიშნავი მოვლენის — პარტიის XXVII ყრილობის წინ.

ახლა მესამე ვეგეტაციის მოსავალზე იყო მთელი იმედი.

— საშუალება იქნებოდეს და მოვრწყავდე პლანტაციებს, — რამდენჯერ უნატრია ოსმანს, მაგრამ სად იყო წყალი, იგი სასმელადაც არ ჰყოფნის სოფელს.

სექტემბერი წვიმით დაიწყო.

ახალი ვეგეტაციის მოსავლის შერჩევითი კრეფისათვის რომ ემზადებოდნენ, სწორედ მაშინ წამოუშინა.

მართალია, შეფერხდა მოსავლის აღება, მაგრამ წვიმა, თუნდაც ნაგვიანევი, მაინც წაადგებოდა პლანტაციებს, მით უმეტეს, რომ იჩქარეს პირველგოვლეებმა და ვეგეტაციებს შორის შესვენებისას დამატებითი აგროდონისძიებანი განახორციელეს.

როგორც იქნა, მოიცალა ოსმანმა და სახლის რემონტი წამოიწყო. არ ეცალა, მაგრამ მეზობლები შეუჩინდნენ, დრო გვაქვს და გამოგვიყენო.

ბუქიძეებისას ამჯერად კოლმეურნეობის თავმჯდომარემ ზურაბ კახიძემ მიმოყვანა, უფრო სწორად, გზად გამატარა. ზოგან უკვე შემოსულა დუყები და მეჩაიეებს აჩქარებდა, წვიმის გადაღების მოლოდინში შერჩევითი კრეფას ნუ აყოვნებთო.

— ზეგ, ალბათ, შენი რგოლის პლანტაციებშიც იქნება საკრეფი... — „ილიისიდან“ ჩამოუსვლელად დაუგდო სიტყვა მერგოლურს და მალე, ფერდობისმიფენილი პლანტაციებისკენ დასძრა ავტომანქანა.

ბუქიძეებს სოფლის განაპირას, ჭარნალის საზღვარზე უდგათ მშვენიერი ოდა-სახლი. ავ თვალს არ ენახებოდა სათუთად მოვლილი ეზო-კარმიდამო, ხეხილათა და ყურძნის ტალავრით დამშვენებული. ერთი შეხედვითაც ეტყობა, გამრჩე ადამიანები რომ ცხოვრობენ აქ...

— საკოლმეურნეო შრომაში ხომ ასეთი მოწინავეა, უოველდღიურად მისი ოჯახი დამხმარე მეურნეობიდან 7-8 ტონა ციტრუსოვანთა ნაყოფს, ნახევარ ტონაზე მეტ ხილსა და 250-300 კილოგრამ ხორცს აბარებს სახელმწიფოს. — გამახსენდა, ზურაბ კახიძის ხატვაში.

...საოჯახო აღზრდის ვათვალისწინებ.

მოზრდილ ფოტოზე მთელი ოჯახია აღბეჭდილი.

სათითოდ მაცნობს ოსმანი თავის ჯალაბს:

— ეს ჩემი მეუღლეა, ლეილა. კარგა ხანს მეჩაიედ მუშაობდა და დავალებებსაც, გადაჭარბებით ასრულებდა. დაჯილდოებულია ვ. ი. ლენინის საიუბილეო მედლით, ქების სიგელეზით. ახლა პენსიაზეა... ეს უფროსი ვაჟია, ასლანი, თელავის პედინსტიტუტის სტუდენტი, ეს კი, სამხედრო ფორმაში რომაა, ვაჟაა, შვებულეებით რომ ჩამოვიდა, მაშინ გადავიდეთ ეს ფოტოსურათი... ეს გოგონებიც ჩემი შვილები არიან, მერი და სოფიო. მერიმ ბათუმის სამხატვრო სასწავლებელი დაამთავრა და ახლა გონიოს საშუალო სკოლაში ასწავლის ხატვას. სოფიო მეექვსეკლასელია, ფრიადებზე სწავლობს, ექიმი სურს გახდეს, სუთი წლისამ აქარის ჩემპიონობა მოიპოვა ქადრაში...

აღზომის მომდევნო გვერდზე მოხუცი ქალის პორტრეტი.

— ეს დედაჩემია. ფადიმე ბუქიძე, საკოლმეურნეო მშენებლობის ვეტერანი, პირველი სტანანოველი ჩვენს სოფელში...

მეც მსმენია ქალბატონ ფადიმეზე. სოფლის ბიბლიოთეკაში დაცულ ერთ დოკუმენტში ამოვიკითხე მისი გვარი კოლექტივიზაციის პირველმკვლავთა სხვა გვარებთან ერთად..

...1929 წელს შეიქმნა მიწის დამმუშავებელი ამხანაგობა ანაღსოფელში, რომელსაც „ლარინი“ დაარქვეს. ეს პირველი სასოფლო-სამეურნეო არტელი სოფლის მცირე ნაწილს მოიცავდა მხოლოდ, ახლანდელი მეშვიდე და მერვე ბრიგადების განკარგულებაში არსებულ ტერიტორიას. ცხადია, უმნიშვნელო იყო ამხანაგობის წევრთა რაოდენობაც.

ბევრი ახალსოფელი თავდაპირველად სეპარატურად უყურებდა ამ სახლს, არ სჯეროდა მისი სიკეთისა. ამიტომაც ახალგაზრდა კოლექტივიცა და მისი ხელმძღვანელი ზ. ჩხეიძეც ყველაფერს აკეთებდნენ, რათა სხვებისთვისაც მალე დაემტკიცებინათ მათ მიერ გადადგმული ნაბიჯის სისწორე.

მადლიანი გამოდგა ერთიანი შრომა. სხვადა და ბარაქამ იმატა და 1932 წელს კიდევ ორი ამხანაგობა შეიქმნა ანაღსოფელში („წითელი მიწა“).

იმავე დოკუმენტში, სოფლის ბიბლიოთეკაში რომაა დაცული, შენახულია პირველმკვლავთა სახელები. აი, ზოგი მათგანი: სულეიმან ფურცელაძე, ჭემალ ფუტყარაძე, მემდე და შაქრო შარაძეშვილი, ოსმან კახიძე, ჭემალ ბერიძე, ინდიშან ტეტეშაძე, ფადიმე კახიძე, ოსმან მაკარაძე, ზუსეინ და ფადიმე ბუქიძეები... ზუსეინი, მოგვიანებით, კოლმეურნეობა რომ ჩამოყალიბდა, ბრიგადის ედგა სათავეში, წოლო მისი მეუღლე ფადიმე ბუქიძე, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ერთ-ერთი პირველი ჩაება სტანანოვერ მოძრაობაში.

ძნელ პირობებში მკვიდრდებოდა კოლექტივი სოფლად. არ იყო ტექნიკა, ნაჯახებით ჩეხავდნენ ტყეებს, ძირკვავდნენ ბუჩქებს და ნატყევეარზე ჩაის პლანტაციებსა და ციტრუსის ბაღებს აშენებდნენ, ნაჭობარზე — მინდვრის კულტურას.

შექტარნახევარი ჩაის პლანტაცია და რვანახევარი შექტარი ციტრუსის ბაღი. — ეს იყო ანლაღშექმნილი ამხანაგობის მთელი ავლაღიღება.

1934 წელს ორი ამხანაგობის ბაზაზე ერთი სასოფლო-სამეურნეო არტელი შეიქმნა და „გზა კომუნისმისაკენ“ ეწოდა. მოგვიანებით მას „ლარინიც“ შეუერთდა და ჩამოყალიბდა მძლავრი კოლმეურნეობა.

უფრო მეტი მადლი მოგვცა კოლექტიურმა შრომამ, წელში გაიმართა იზარდა, დაწვეწდა და გაღაღდა სოფელი.

მაგრამ მოვიდა ომი, გრძელი და მრისხანე...

ომში წასულები მოხუცებმა და ქალებმა შეცვალეს. უფროსებს ბავშვებიც ამოუდგნენ მხარში...

გამარჯვა საბჭოთა ადამიანების სიმტკიცემ, ზურგისა და ფრონტის ერთიანობამ... ოსმანმა თბრობა რომ დაამთავრა, 28-29 წლის ჰაბუკმა შემოაბიჯა ეზოში.

— უკვე ჩამოხვედი, შვილო? — წინ მიეგება მოსულს ოსმანი.

მივხედი, ასლანი იქნებოდა, ჩემი მასპინძლის უფროსი ვაჟი.

— ოცი დღე დასვენება მოგვცეს შრომითი სემესტრის სანაცვლოდ. — მიუგო ახალმოსულმა და გადაეხვია.

— სწავლა ჯობნებია თუ მუშაობა? — უკვე კიბეზე ამოშავალს ჰკითხა ოსმანმა.

— თავის დროზე ორივე კარგია. — არც დაფიქრებულა, ისე უპასუხა ასლანმა და ახლა დედას გადაეხვია.

— ჰოდა, თუ მასეა, ისაღილე და ფუნჯს მოკიდე ხელი. ხომ ხედავ სახლის რემონტი წამოვიწყეთ...

(დასასრული იქნება)

ტექნიკური პროგრესის გზით

თანამედროვე ეტაპზე სახალხო მეურნეობის დარგები ვითარდება სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის გამჟღავნებელი ზემოქმედებით. ტექნიკური პროგრესი საწარმოო ძალების ზრდისა და სრულყოფის, წარმოების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის გარდაქმნის, ეკონომიკური და სოციალური ამოცანების გადაწყვეტის განმსაზღვრელი ფაქტორია. მეცნიერებისა და ტექნიკის მიღწევითა დაწერგვით საწარმოო პროცესში ხორციელდება ძირეული ძვრები, იცვლება მისი სტრუქტურა და შედეგები, იზრდება ეკონომიკური პოტენციალი.

სსრ კავშირის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების 1986-1990 წლებისა და 2000 წლამდე პერიოდის ძირითად მიმართულებებში მითითებულია აუცილებლობა იმისა, რომ უნდა უზრუნველყოთ სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის ყოველმხრივი დაჩქარება, მისი შედეგების საყოველთაოდ გამოყენება წარმოებასა და მართვაში, მომსახურების სფეროში და ყოფაცხოვრებაში, სახალხო მოხმარების საქონლის წარმოების განვითარების კომპლექსური პროგრამის განხორციელება.

საბჭოთა ხალხის მატერიალური კეთილდღეობის მნიშვნელოვანი ამაღლების პირობებში იზრდება მსუბუქი მრეწველობის ამოცანები და როლი. პარტიამ და მთავრობამ დასახეს ქვეყნის სამეურნეო განვითარების საერთო ორიენტაცია — გამიზნული სახალხო მოხმარების საქონლის წარმოების გადიდებაზე. ამ მიმართულებას აქვს დიდი სოციალურ-ეკონომიკური მნიშვნელობა. იგი ხელს უწყობს შრომის ნაყოფიერების ზრდის, აუცილებელი საქონლით ბაზრის გამდიდრების ეფექტურ სტიმულირებას. რაც უფრო იზრდება ბაზარი საქონლით, მით უფრო იზრდება მყიდველის მოთხოვნები, მისი გემოვნება იცვლება მოდის ზეგავლენით.

პარტია დიდ ყურადღებას უთმობს სახალხო მოხმარების დარგების ტექნიკურ კვლევ-
ადგურებს. სკკპ X.XVII ყოილობაზე სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიკურ მუშა-
ნებაში აღინიშნა, რომ პრიორიტეტულ განვითარებას იძენს მსუბუქი მრეწველობა და
სხვა დარგები, რომლებიც უშუალოდ მოსახლეობის მოთხოვნილების დაკმაყოფილები-
სათვის მუშაობს.

სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის კომპლექსური პროგრამით, რომელიც სსრ კა-
დემიის მეცნიერებათა აკადემიამ და მეცნიერებათა და ტექნიკის სახელმწიფო კომიტე-
ტმა შეიმუშავეს, ქვეყნის მსუბუქ მრეწველობას დაესახა ამოცანა სამეცნიერო-ტექნი-
კური პროგრესის განვითარების საფუძველზე მიაღწიოს წარმატების ისეთ მოცულობასა
და სტრუქტურას, რომელიც უზრუნველყოფს მოსახლეობის მოთხოვნილებებს რაციო-
ნალური ნორმებისა და ნაკეთობათა მიხედვით.

აჭარის მსუბუქი მრეწველობის განვითარება, უპირველეს ყოვლისა, უნდა განხორ-
ციელდეს მოქმედ საწარმოთა შესაძლებლობებისა და რეზერვების მაქსიმალურად გამო-
ყენებით, სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის ტემპების დაჩქარებით, წარმოებისა და
შრომის ორგანიზაციის დიდი ამაღლებით. საჭიროა ძირეულად გარდაქმნათ და გავანა-
ლიზოთ სამუშაო ადგილები, მუშის შრომა გაზდეს უფრო მწარმოებლური, შემოქმედე-
ბითი, მიმზიდველი. საჭიროა გასწორებულად ამაღლდეს შრომის ნაყოფიერება, წარმოების
რენტაბელობა, გაუფოთესდეს პროდუქციის ხარისხი და ასორტიმენტი.

ოოგორაა დღეს საქმე აჭარის მსუბუქი მრეწველობის ისეთ დიდ საწარმოში, რო-
გორიცაა სამკეოვალ-საწარმოო გაერთიანება?

მიმდინარე წლის განვლილ ექვს თვეში გაერთიანებამ სასაქონლო პროდუქციის გა-
მოშვების გეგმა 150,2 პროცენტით შეასრულა, შრომის ნაყოფიერების გადიდებისა—100,7
პროცენტით, რასაც მნიშვნელოვანწილად ხელი შეუწყო სამეცნიერო ტექნიკური პრო-
გრესის დანერგვამ. წლის პირველ ნახევარში გათვალისწინებული იყო მცირე მექანიზა-
ციისა და ახალი ტექნოლოგიის საშუალებების გამოყენებით კომპლექსურ-მექანიზებუ-
ლი ნაკადური ხაზის დანერგვა. პროდუქციის მიერ მოცულობას უნდა შეედგინა ერთი
ილიონი მანეთი. ნაკადური ხაზი ათვისების პროცესშია. შრომის ნაყოფიერება გადიდ-
დება 7 პროცენტით. მოსალოდნელი ეკონომიკური ეფექტი 45 ათასი მანეთი იქნება.

ახალი ტექნიკის დანერგვის პროგრამით გათვალისწინებული იყო წლის განმავლობა-
ში 19 მანქანის დამონტაჟება. ცხრამეტევე წლის პირველ ნახევარში დამონტაჟდა.

განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს შრომის მეცნიერული ორგანიზაციის
დანერგვას. ძირითადად ეს უნდა იყოს სამუშაო ადგილების ორგანიზაციისა და მოხმა-
რების სრულყოფა, დაგეგმვის, აღმურვილობის, განათების, მასალებით უზრუნველყო-
ფის პროგრესული მეთოდების დანერგვის გაუმჯობესება.

ჩამოთვლილი ღონისძიებები ზელს უწყობს პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესებას,
ასორტიმენტის განახლებასა და გაფართოებას. დღის წესრიგიდან არ იხსნება ხარ-
ისხის საკითხი, რადგან წლის დასაწყისიდან, მიღებულია 8 რეკლამაცია უხარისხო საქო-
ნლის მიწოდებისათვის. უხარისხო პროდუქციის გამოშვების ძირითადი მიზეზია ტექ-
ნოლოგიური დისციპლინის დარღვევა. ხარისხზე, რა თქმა უნდა, უარყოფითად მოქმე-
დება ნედლეულის დაბალი ხარისხი, არამდგრადი შეფერილობა.

1985 წლის მუშათა საერთო რიცხვში, მექანიზებული წესით მომუშავეთა წილი 59
პროცენტს შეადგენდა, მიმდინარე წლის განვლილ პერიოდში იგი 63,5 პროცენტამდე
გაიზარდა.

შრომის მექანიზაციისა და ავტომატიზაციის დარგში მოპოვებული გარკვეული წარ-
მატებების მიუხედავად, ზელის შრომის დონე მაინც მაღალი რჩება. რაც აფერხებს
შრომის ნაყოფიერების ზრდას. ზელით შრომის დონე განსაკუთრებით მაღალია ძირითად

წარმოებაში. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ მაჩვენებლით გაერთიანება 1932 წელს საქართველოს სსრ მსუბუქი მრეწველობის სამინისტროს საშუალო დონეს ჩამორჩებოდა 7,6 პროცენტით. სამკერვალო სააქროში ხელის სამუშაოს მექანიზებამ შეადგინა 80 პროცენტამდე, მაშინ, როცა ამ მაჩვენებლის გადიდება შეიძლებოდა 90 პროცენტამდე.

ასევე შესაძლებელია მოსამზადებელი და გამოსაქრელი საამქროების სრულყოფილი პრომატევილი სამუშაოების კომპლექსური მექანიზაციით, მასალის დამუშავების სქემების ორგანიზაციის ოპტიმიზაციით, მექანიზაციისა და ავტომატიზაციის გამოყენებით

მძიმე ხელის შრომის ლიკვიდაციის, ხარისხის ამაღლების, მუშახელზე მოთხოვნილების შემცირების მიზნით საჭიროა სასაწყობო და სატრანსპორტო სამუშაოების მექანიზირება სერიული სატრანსპორტო საშუალებების გამოყენების ბაზაზე, საჭიროა აგრეთვე დაინერგოს მანიპულატორები, მოსამზადებელ საამქროში შეიძლება აგრეთვე ქსოვილის ხარისხისა და რაოდენობის შემოწმების დროს გამოყენებულ იქნას მექანიზებული დაზგები. საჭიროა მომწოდებლებთან შეთანხმებით ერთობლივი კვლევითი მუშაობის მოწყობა ნედლეულის ხარისხის ამაღლების მიზნით.

განვიღო ხუთწლედში ძირითადი საწარმოო ფონდების ამოღების დონე უცვლელად დაბალი იყო და შეადგენდა 20 პროცენტს, რა ეს მაშინ, როცა განიხილება საკითხი მოქმედი საწარმოების ფიზიკურად და მორალურად მოძველებული ძირითადი საწარმოო ფონდების ექსპლოატაციიდან გეგმიურად ამოღების შესახებ. სამკერვალო გაერთიანებებში ამას უმნიშვნელოდ რომ აკეთებდნენ, ამიტომ დაგროვდა მცირეფეფქტური მოწყობილობა.

სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარებაზე რომ ვლაპარაკობთ, არ შეიძლება არ ვახსენოთ საწარმოო ნარჩენების გამოყენების, ქსოვილის ნარჩენების გაერთიანებაში 11-12 ტონა გროვდება. წლის განმავლობაში ქსოვილის არარაციონალური ნარჩენების საკითხი გადაწყვეტის სტადიაში რჩება.

გაერთიანების ტექნიკური კვლავაღჭურვის პრობლემა განიხილა სსრ კავშირის მსუბუქი მრეწველობის სამინისტრომ. დრო არ ითმენს. ოპერატიულად უნდა გადაწყვეტილიყო საკვანძო-სამეურნეო ამოცანები და დაეაჩქაროთ სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესი.

ანა ალვანდიანი,

საქართველოს სსრ სახელმწიფო-საგეგმო კომიტეტის ეკონომიკის, დაგეგმვისა და მართვის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის აქარის ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების განყოფილების უმცროსი მეცნიერი თანამშრომელი.

სიმაართლე მთავარია

ამ რამდენიმე ხნის წინათ ბათუმში თავის ამომრჩეველებს შეხვდა სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს დეპუტატი, ლენინური, სახელმწიფო და რუსთაველის პრემიების ლაურეატი, სსრ კავშირის სახალხო არტისტი ოთარ თაქთაქიშვილი.

გამოჩენილ საბჭოთა კომპოზიტორს „ჟორობის“ რედაქციის თხოვნით ინტერვიუ ჩამოართვა ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატმა **ლამარა გოლჰაძემ**.

— ბატონო ოთარ, თქვენ ეს-ესაა დაბრუნდით კომპოზიტორთა VII საკავშირო ყრილობიდან. მინდა ვისარგებლო შემთხვევით და აჭარის შემოქმედებითი ინტელიგენციის, მთელი საზოგადოებრიობის სახელით გულწრფელად მოგილოცოთ სსრ კავშირის კომპოზიტორთა კავშირის მდივნად არჩევა. პრესაში, რადიოში და ტელევიზიით ყრილობის მიმდინარეობა საკმაოდ ფართოდ გაშუქდა, მაგრამ, მაინც, საინტერესოა თქვენი უშუალო შთაბეჭდილებები.

— სხვა ყრილობებთან შედარებით, VII ყრილობა ხანმოკლე იყო, სულ ოთხ დღეს მოიცავდა. მაგრამ 218 ავტორის ნაწარმოები აედერდა. კონცერტებში მონაწილეობდნენ დედაქალაქის საუკეთესო შემსრულებლები. რად ღირს თუნდაც სახელმწიფო სიმფონიური ორკესტრი ევგენი სვეტლანოვის დირიჟორობით, სახელმწიფო საგუნდო კაპელა მინინის დირიჟორობით. თავისთავად ამ კოლექტივების კონცერტების გამოცხადება ნიშნავს ხალხმრავალ დარბაზს. პოდა, ამანაც განაპირობა წარმატება.

პირველ დღეს ყრილობას დაესწრნენ ჩვენი პარტიისა და მთავრობის ხელმძღვანელები და მათი თანდასწრებით ჩვენ პირუთვნელად ვიმსჯელებთ საჭირობოროტო საკითხებზე. ისინი ყურადღებით გვისმენდნენ. ალბათ, მომავალში ბევრ რამეში დაგვეხმარებიან, თუმცა დახმარება მთავრობისაგან ჩვენს კომპოზიტორთა კავშირს არასოდეს აკლდა.

საქართველოს დელეგატები განსაკუთრებით ფართოდ წარსდგნენ და ნამდვილად ისახელებს თავი. მე მგონია, არც ერთ რესპუბლიკას არ ჰქონდა გატანილი ამდენი ნაწარმოები! მათი ავტორები გახლდნენ უფროსი თაობის კომპოზიტორები: ჩვენი სახელოვანი ანდრია ბალანჩივაძე, ალექსი მაკავარიანი, საშუალო თაობისა — სულხან ცინცაძე, ბიძინა კვერნაძე, სულხან ნასიძე, თქვენი მონა-ამორჩილი და უფრო ახალგაზრდა თაობის კომპოზიტორები — გია ყანჩელი და სხვები.

კონსერვატორიის დიდ და მცირე დარბაზებში, ჩაიკოვსკის სახელობის დარბაზში თუ სხვაგან ჩვენს ნაწარმოებებს მხურვალე ტაში და ღიდი მოწონება ხვდა წილად და, ამით ბედნიერი ვარ.

— ბათუმში თქვენი ეს ჩამოსვლა სადეპუტატო საქმიანობასთან იყო დაკავშირებული, ვიცით, რომ ხშირად ხვდებით ამომრჩეველებს, თუნდაც ახლანდელი შეხვედრები ბათუმში, ქობულეთის რაიონში. მაგრამ მინდა მოგაგონოთ, თქვენი მოგზაურობა იაპონიაში, ამერიკაში, გერმანიის დემოკრატიულ და ფედერაციულ რესპუბლიკებში, ინდონეზიაში,

ესპანეთში, მრავალ სხვა ქვეყანაში, სადაც თქვენ ფართო პროპაგანდას უწევთ ჩვენს მუსიკალურ კულტურას, როგორც კომპოზიტორი, როგორც შემსრულებელი, როგორც ლექტორი. იქნებ გაიხსენოთ მომენტები, რომელთაც, შესაძლოა, რაიმე გავლენა იქონიეს თქვენს შემოქმედებაზე?

— უპირველეს ყოვლისა, ის მინდა მოგახსენოთ, რომ ჩემთვის ყველაზე დიდი შთაბეჭდილებები მაინც ჩემს მშობელ ხალხთან შეხვედრების, მშობლიურ მხარეში მიღებული შთაბეჭდილებებია.

ასეთი მკაფიო შთაბეჭდილება დამიტოვა ხუცუბანში ყოფნამ. იქ გაიხსნა სამუსიკო სკოლა, რომელიც კოლმეურნეობამ უზრუნველყო ინსტრუმენტებით, ბიბლიოთეკით. თვით შენობა მისი შეკეთებულია. კლასები ძალიან რიგია. ახალი ლიტერატურაა შექმნილი. მშვენიერი საკონცერტო „ესტრინა“ დგას პატარა, მაგრამ ძალიან სიმშაითურ დარბაზში. და ისე კარგად შეკრული პედაგოგიური კოლექტივია! აი, ეს სამაგალითო ამბავია და, მე მგონია, სხვა კოლმეურნეობებმაც უნდა მიბაძონ ხუცუბნელებს. ალბათ, ყველას აქვს საშუალება, რომ ასეთი კერა გახსნას თავისი ბავშვებისათვის, თუ არა მუსიკა, რა აკეთილშობილებს ისე ადამიანის სულს! ასეთი სკოლის გახსნის ფაქტი იმდენად შთამბეჭდავია, რომ მე აუცილებლად დავსვამ ამ საკითხს თბილისში.

რაც შეეხება ჩემს პირად გამოსვლებს, კონცერტებს, ლექციებს სხვადასხვა ქვეყანაში, ცხადია, ეს ძალიან სასიამოვნო და სასარგებლოა, ვინაიდან მე ვარ ეროვნული კომპოზიტორი, ჩემი მუსიკა ქართულია, როცა ასეთ მუსიკას წარმატება ხდება ხოლმე საზღვარგარეთ, ეს ძალიან დიდ იმპულსს მაძლევს. აქ ორი მომენტია — საკუთარი ნამუშევრის ტრანსპორტაცია, ასე ვთქვათ, სხვა ქვეყანაში, რაც, თავისთავად, დიდი ამბავია. მშობლიური კულტურის შორს გატანა და გაცნობა ფართო ასპარეზზე ხომ მთლად საპატიოა!

მე არ მგონია, თუ „გურულ სიმღერებს“ იაპონიაში ესოდენ დიდი წარმატება ექნებოდა. იქ ძალიან უყვართ კლასიკური მუსიკა. უყვართ საგუნდო სიმღერები. მაგრამ ეროვნული, განსხვავებული მუსიკის ასეთი მოწონება პირველი მოსმენისთანავე ჩემთვის გასაკვირი იყო.

— გაიგეს კიდეც?

— გაიგეს და მერე როგორ! გაამეორებინეს შემსრულებლებს. მერე, როცა მოვდიოდი, მომიტანეს ფირფიტა, რომელზეც თვითმოქმედ გუნდს ჩაუწერია გურული სიმღერა. ეს ძალიან დიდი საქმეა.

ასეთ რაკურსში თუ შევხედავთ კომპოზიტორების და სხვა მოღვაწეების გავლას, ეს დიდად სასარგებლოა. სასარგებლოა, ვთქვათ, საკუთარი ნიჭის, ნამუშევრის გამოშვებება სხვაგან. მაგრამ მით უფრო სასიხარულოა, როდესაც აუდიტორია ეცნობა არა მარტო ცალკეულ ავტორს, არამედ ამ ავტორის საშუალებით ქართულ მუსიკას, ჩვენს ეროვნულ კულტურას.

— ბატონო ოთარ, ცნობილია თქვენი მჭიდრო შემოქმედებითი კავშირი ლიტერატურასთან, შემოქმედია ჩამოგიფუტავოთ საქმოდ დიდი სია იმ ავტორებისა, რომელთა ნაწარმოებებზეც შექმნილია თქვენი მუსიკა: ნიკოლოზ ბარათაშვილი, ვაჟა-ფშაველა, გალაკტიონი, კონსტანტინე გამსახურდია, მიხეილ ჭავჭავაძე, სიმონ ჩიქოვანი, ირაკლი აბაშიძე... ხომ არ იყო ისეთი შემთხვევა, რომ სანეითი ხელოვნება, ვთქვათ, ფერწერა, ქცეულა თქვენი შთაგონების წყაროდ, და, საერთოდ, რას იტყვით მხატვრობისა და მუსიკის ურთიერთობაზე?

— ეს ძალიან საინტერესო თემაა. მე მგონია, რომ ფერწერა და მუსიკა ძალზე მონათესავეა და ხშირად მუსიკოსი სულდგმულობს, შთაგონებას იღებს ფერწერული ნაწარმოებისაგან, ან ქანდაკებისაგან. პირიქითაც ხდება ხოლმე. ყოველ შემთხვევაში, ჩემ

შეგვიძლია ისეთი პარალელები გავავლოთ მსოფლიო ხელოვნების ისტორიიდან, რომ ძალზე მთაბმეტყველი იქნება.

ვთქვათ, სულ სხვადასხვა საუკუნეებში ცხოვრობდნენ ბეთჰოვენი და მიქელანჯელო, მაგრამ ბევრი თამ აქვთ სხვაგვარი. ერთ ეპიზოდში მცხოვრები ფრანგი კომპოზიტორი დეზიუსი და ფრანგი იმპრესიონისტები კი ავსებდნენ ერთმანეთს. უფრო მეტიც, ემილიაოპოლინი თავიანთი 'შეძოქმედებით', წინ ასწევდნენ ერთმანეთს. პოეტები ძალაოვ, ევოლუციონი სულიერ მამად ევლიზიმოდნენ არა მხოლოდ იდროინდელ პოეტებს, იმდროინდელ კომპოზიტორებსაც, ფერმწერლებსაც.

ერთი სიტყვით, ხელოვნება ასოციატიური მოვლენაა და ერთმანეთის შინაარსით ყოველთვის უხვად საოგებლობს ხოლმე.

რაც შეეხება ჩემზე ფერწერის გავლენას, უნდა მოგახსენოთ, რომ მე ყოველდღე ვცხოვრობი ფერწერის გავლენით. სწორედ ფერწერისა, ვიდრე ქანდაკებისა. თუმცა მე თავდავოქყებით მიყვარს მათიოლის ქანდაკება, ბურდენის ქანდაკება, ძალიან დიდი თაყვანისმცემელი ვარ ამ ორი ავტორისა. როდესაც მიყვარს. როდენი, რომელსაც ისეთი მონათესავე შტოც აქვს, საქაოთველოში გადმოზიდული, როგორც დიდი იაკობ ნიკოლაძეა.

ფერწერა ჩემთვის იგივე მუსიკაა. ამას წინათ ლადო გუდიაშვილის იუბილე იყო. გაიხსენეთ ჩვენი საყვარელი ლადო, მისი დაბადების 90-ე წლისთავთან დაკავშირებით. მე ბევრი ვიფიქრე მაშინ ლადოზე და, აი, ასეთნაირად განვსაჯე: ის მელოდიები, რომელნიც მე ლადო გუდიაშვილის ნაწარმოებებიდან მესმის, 'შეიკლება დაიყოს ორ კატეგორიად. ერთი არის პეროვანი, ფაქიზი, ამალღებული, მსუბუქი, რომელიც დაკავშირებულია ყვავილთან, შველთან, ქალწულთან, ელასტიკურ და პლასტიკურ ხაზებთან. ეს არის აკვარელის მსგავსი მელოდია. და მეორე — სამწილად დატეხილი, ტრადიკული, ძალიან მჩქეფაოე და, ამავე დროს, უსაზღვროდ შთამბეჭდველი! ეს არის მისი პირველი პერიოდის მხატვრობა. ყველაზე მძაფრად ეს მაინც 'ფიროსმანის სიკვდილიში' პოოვებს კულმინაციას. ეს მეორე ხაზია გუდიაშვილის შემოქმედებაში — ტრადიკული, დრამატული მელოდია, რომელიც დიდად განსხვავდება ამ პლასტიკური და მდორედ მომდინარე მელოდიისაგან. მაგრამ, მის შემოქმედებაში, ვთქვათ, იმავე გრაფიკაში ხშირად ხდება ხოლმე ამ მელოდიების შეერთება, 'გერწყმა' ორი საწყისისა — ერთის მხრივ ტრადიკული მელოდიისა და მეორეს მხრივ კეთილის გამომსახველისა, პეროვანისა და მათ შორის ბრძოლისა.

— ისევ ამ საკითხთან დაკავშირებით მინდა გკითხოთ. მოგხსენებათ, პარტიის XXVII ყრილობაზე მაღალი შეფასება მიეცა ხელოვნების ყველა დარგს ჩვენი საზოგადოების ცხოვრებაში. პოლიტიკურ მოხსენებაში აღნიშნულია: 'გაშენებდეთ კომუნიზმს — ეს ნიშნავს განუხრელოდ ვწრდიდეთ შეგნების მოწიფულობას, ვამდიდრებდეთ ადამიანის სულიერ სამყაროს'. როგორ გესახებათ ამ საქმეში ზემოთხსენებული დარგების როლი?

— ხელოვნების როლი ყოველთვის მაღალია, რა პერიოდიც არ უნდა იყოს ადამიანების ცხოვრებაში. მაგრამ გარდატეხის პერიოდში მით უფრო. გაიხსენოთ ომი. გაიხსენოთ, რა მუსიკა აედერდა მაშინ. ერთის მხრივ ტრადიკული, ომის გამოუვალ სიტუაციას, დანაკლისს, ცრემლს და ვაებას რომ გადმოსცემდა და მეორეს მხრივ — ამალღებული, ოპტიმისტური, პეროიკული, პატრიოტული მუსიკა. მაშინ დაიწერა შესანიშნავი ნაწარმოებები, სულიერი სიძლიერით და სულიერი ამალღებულობით სავსე. ეს გარდატეხის პერიოდი იყო, ტრადიკული პერიოდი იყო და ამავე დროს ძალიან პეროიკული.

ახლაც, როგორც ჩვენც ვგრძნობთ, გარდატეხის პერიოდი. რასაკვირველია, სხვა-ნაირი, განსხვავებული ომის პერიოდისაგან, მაგრამ ძალიან მნიშვნელოვანი. ჩვენი ტექ-

ნიკუტი აღტურვილობა ძალიან ჩამორჩა. ჩვენი სოფლის მეურნეობა, ალბათ, გაცილებით მძლავრი, ძალიან მდიდარი უნდა იყოს, მაგრამ არ იცვლება წინსვლის ტემპები. ვერც ტიკულად კი უნდა შეიცვალოს! უნდა ამოღდეს ადამიანის სული და მისი თავგანწირვა. აი, ეს ძალიან აზრია XXVII ყრილობის გადაწყვეტილებებში!

ადამიანი თავის თავში ეძებს რაღაც უმაღლეს ძალას, რომელიც მას ახლავს ხოლმე ასეთი გარდატეხის პერიოდებში და უცებ იზოვის თავის თავში იმოდენა ძალას, რასაც ვერც კი წარმოიდგენდა. აი, სუსტი ქალი ომის დროს აკეთებდა იმას, რასაც სამი ვაჟ-კაცი ვერ მოახერხებს მშვიდობიანობის დროს. ასეთი რამ ხდება, როდესაც სულიერად იძაბება ადამიანი.

მე მგონია, რომ აქეთკენ უნდა მოვუწოდოთ ადამიანებს და თუ აქეთკენ უნდა მოვუწოდოთ და სხვა რეზერვები ჩვენ არა გვაქვს, ამ შემთხვევაში ხელოვნება ყველაზე მნიშვნელოვანი, ყველაზე ძალიან, ყველაზე დიდი ძალა. ეს უნდა მოვახერხოთ, ეს ჩვენი ვალია და მე ვიცი, რომ ჩემი მეგობარი კომპოზიტორები, მწერლები, მხატვრები დაძაბულად მუშაობენ, რათა ხორცი შეასხან იმ პროგრამას, რომელიც XXVII ყრილობა დადგის.

— თქვენ ბედნიერი ავტორი ბრძანდებით; თქვენი ნაწარმოებები ჩვენი ქვეყნის და, არა მარტო ჩვენი ქვეყნის, საუკეთესო კოლექტივების რეპერტუარშია.

მინდა შევახსენო მკითხველს, რომ „აბესალომ“ და ეთერის“ შემდეგ პირველი ქართული ოპერა, საბჭოთა კავშირის დიდი თეატრის სცენაზე რომ დაიდგა, თქვენი „მთვარის მოტაცება“ იყო. თქვენი საგუნდო ნაწარმოებები რეპერტუარში აქვს საკავშირო რადიოსა და ტელევიზიის დიდ გუნდს. ბათუმელებს გვქონდა ბედნიერება ჩვენს ქალაქში გვეხილა გუსტავ ერნესაკის განთქმული ვაჟთა გუნდი, რომელიც ასრულებდა თქვენს „საერო ჰიმნებს“. ახლახან პრესამ გვაუწყა, რომ სლოვაკიის ქალაქ კომიცში დაიდგა თქვენი „მინდია“. იგი ერთგვარი ნაიუბილეო სპექტაკლი აღმოჩნდა: კოშიცე მეთთე საოპერო თეატრია, სადაც „მინდია“ განხორციელდა.

სხვა შემსრულებლებზე აღარ ვილაპარაკებ, ვიტყვი მხოლოდ ჩვენს, აჭარის სახელმწიფო სიმფონიურ ორკესტრზე, რომლის შექმნასა და ჩამოყალიბებას, რესპუბლიკის კულტურის მინისტრად თქვენი მუშაობისას, ძალზე დიდი ღვაწლი დასდეთ. 1978 წლის 8 ხოვმბერი აჭარისა, და არამარტო აჭარის, მთელი ქართული მუსიკალური კულტურის ისტორიაში მნიშვნელოვანი თარიღია, როგორც ამ ორკესტრის დაბადების დღე, თქვენ იმ საუბიშო უამს ჩვენთან იუავით და დიდი სიუვარულით გზა დაულოცეთ მას. იმ დღეებში კი პირველად შეხვდით ამ კოლექტივს, როგორც ავტორი. რა შთაბეჭდილება დატოვა მან თქვენზე, გაგიჩნდათ თუ არა სურვილი მასთან შემდგომი კონტაქტებისა და, საერთოდ, როგორ გესახებათ მისი მომავალი?

— ამ ორკესტრის დაარსებასთან დაკავშირებით მე მინდა ჯერ სხვა მოტივებით დავიწყო. მე ვთქვი, რომ ბათუმს სჭირდება გაცილებით უფრო მძლავრი ჯგუფი შემოქმედითა, რომლებიც საიზიტო ბარათად მოევიწიებიან ზღვისპირეთის მრავალ სტუმარს და მომავალში კიდევ უფრო მეტს. ზღვისპირეთი, საერთოდ, ყოველთვის მდიდარია ხელოვნებით. ბათუმი ხომ, პირდაპირ ზურმუხტია ჩვენს ქართულ სამკალთა შორის. მე მგონია, რომ სიმფონიური ორკესტრის გახსნა ბათუმში ძალიან საჭირო საქმე იყო. მაგრამ ეს მხოლოდ პირველი ნაბიჯია იმ მიზნამდე, რომელიც მე მაშინ მესახებოდა.

ძალიან მოუხდებოდა ბათუმს მუსიკალურ-დრამატული, თუნდაც ოპერეტის თეატრი. ჩამოსული მეზღვაურები მოიხმენდნენ ქართულ მუსიკას, საბჭოთა მუსიკას. აქ შეიძლება რაღაც კლუბის გახსნა, სადაც მოვიზიდავდით უცხოელებს, საბჭოთა ტურისტებს. ერთი სიტყვით, ბევრი რამის გაკეთება შეიძლება. საჭიროა, ასე ვთქვათ, პორტატული უანრებით დაწყება, ვიდრე კაპიტალურით. რეალურნი რომ ვიყოთ, ოპერის გახსნა ბა-

თუში ძალიან ძნელი იქნებოდა. მაგრამ მუსიკალური კომედია, ან მუსიკალურ-დრამა-ტული თეატრი, სადაც შენაცვლებით წავიდოდა სხვადასხვა სპექტაკლი, რეალურად ამისათვის ჯერ კაპელა უნდა განმტკიცდეს. საჭიროა გუნდი, რომელიც შეძლებდა პროფესიული ნაწარმოებების შესრულებას. რუსეთში ასე მოხდა სვეშნიკოვის კაპელის ჩამოყალიბება. ჯერ სიმღერებით დაიწყო, შემდეგ პროფესიულ ნაწარმოებებსაც მიწვდნენ და ახლა ერთ-ერთი საუკეთესო გუნდია, აღიარებული კოლექტივი:

ახლა უშუალოდ აჭარის სიმფონიურ ორკესტრზე. ჩემზე მისმა კონცერტმა ძალიან დიდი შთაბეჭდილება დატოვა. მიიღეთ ეს, როგორც გულწრფელი და პირდაპირი თქმა და არა სტუმრის ქათინაური. მით უმეტეს, რომ სტუმრის პოზიციასაც ვერ დავადგები.

ამ შემადგენლობაში ბერლიოზის „ფანტასტიკური სიმფონიის“ აუღერება ჩემთვის წარმოუდგენელი იყო, მაგრამ დამაჯერებლად აუღერდა. ძალიან ნიჭიერად იმუშავა ტარიელ დუგლაძემ. ძალიან ნიჭიერად!

კმაყოფილი ვარ ჩემი კონცერტის შესრულებით. ეს იყო პირველი შესრულება. მე არ დავსწრებივარ რეპეტიციას, არც გამისწორებია არაფერი. კარგად გააკეთეს. კმაყოფილი ვარ.

რაც შეეხება ორკესტრთან ჩემს კონტაქტებს, ტარიელ დუგლაძესთან ერთად მოვიფიქრეთ გავმართოთ ჩემი სავიოლინო მუსიკის სადამოების ციკლი. ვთქვამთ, მარინე იანვილაძე რომ სამი სავიოლინო კონცერტი შეასრულოს ამ ორკესტრის თანხლებით, მე მგონია, მაყურებელიც ამას ინტერესით მიიღებს.

ასე რომ, მე ვეცი ამ ორკესტრის გამოსვლას თბილისში სრული იმედით, რომ მას წარმატება ხვდება.

ცხადია, ორკესტრს კიდევ ბევრი აკლია. ცხადია, უკეთესი უნდა იყოს ინსტრუმენტარულში, კარგი იქნებოდა შემადგენლობის გაფართოვებაც. ეს ადვილად მისაღწევი საქმეა. მთავარი ის გახლავთ, რომ ბირთვი არსებობს, ძირითადი გაკეთდა და გაკეთდა მოკლე დროში, სულ რაღაც 7-8 წელიწადში. მას რომან მატსოვის ხელი ეტყობა, ეტყობა, რასაცვირველია, ხელი გიორგი გოცირიძისა, რომელმაც წამოიწყო ეს საქმე და შემდეგ ტარიელ დუგლაძისა, რომელიც ძალიან გააზარდა და ნამდვილად ნიჭიერი დირიჟორია.

— თქვენ, აჭარაზე შეყვარებულს და აჭარის ბუნებით მოხიბლულს, არაერთხელ გითქვამთ, შეუძლებელია, ამ მხარეს თავისი კომპოზიტორები არ შეყავდესო. ამჟამად საქართველოში იცნობენ მხოლოდ ერთ ნიჭიერ ბათუმელ კომპოზიტორს — სოსო ბარდახაშვილს. აჭარის სიმფონიური ორკესტრის არსებობა რამდენად შეუწყობდა ხელს აჭარაში სკომპოზიტორო სკოლის შექმნას?

— უბეჭვლად შეუწყობდა, მაგრამ კომპოზიტორის ძალა ისაა, რომ ცარიელ მწიკრ ადგილზეც შეიძლება გაშალოს თავისი შესანიშნავი ყვავილი! იცით, კომპოზიტორი ის ხელოვანია, რომელიც მთელს მსოფლიოში ცხოვრობს, მიუხედავად იმისა, რომ, აი, ამ ადგილზეა დამაგრებული მთელი გულით და სულით. ეს ფენომენი, შემოქმედებითი ფენომენი ძალიან ძლიერია და ამიტომ შეიძლება იფეთქოს იქ, სადაც სრულიად არ მოელო!

ბათუმს, აჭარას ყველა პირობა აქვს, რომ თავისი წიაღიდან წარმოშვას ასეთი შემოქმედი. აჭაური ხალხური მუსიკა, მოგვხსენებათ, ძალიან საინტერესოა. ეს ხომ უნიკალურია — ოთხნაირი ხალხური სიმღერა. ქართველი კაცის ყურისთვის, რომელი მუთხის შვილიც არ უნდა იყოს იგი, ეს სიმღერები უცხო არ არის. მაგრამ, იცით, რა-ლატნაირი, სულ სხვა პეფი აქვს, როცა მათს ფართო სარბიელზე გატანას ხელს ჰკიდებს ამ პანგებს ბავშვობიდანვე, აკვირდნენ შეთვისებული კაცი. ეს რაღაც საოცარი,

ქვეცნობიერი გრძნობა, აუხსნელი, სიტყვით უთქმელი, რომ აუცილებლად სწორედ აქედან უნდა წამოვიდეს.

ყოველ შემთხვევაში, მე არ ვიცი რუსი კომპოზიტორი, რომელიც საფრანგეთში დაბადდა და საფრანგეთში აღმოცენდა მისი შემოქმედება. არ ვიცი ფრანგი კომპოზიტორი, რომელიც ცხოვრობდა, ვთქვით, გერმანიაში, გერმანელ კომპოზიტორად იქცა. თუმცა ის კი ვიცი, რომ ცარიელ ადგილზე, სადაც მუსიკალური კულტურა არ ყოფილა ძალიან განვითარებული, როგორც, მაგალითად, არგენტინაში, წარმოიშვა შესანიშნავი კომპოზიტორი, ან ესპანეთში, ავიღოთ კობეზონი. ნაკლებად იცნობენ ამ კომპოზიტორს მსოფლიოში, მაგრამ ეს არის შესანიშნავი ავტორი საორგანო მუსიკისა, საერთოდ, მშვენიერი კომპოზიტორი. არადა, არავითარი სკოლა არ ყოფილა მაშინ ესპანეთში.

ჩვენ უკეთეს პირობებში ვართ. აპარელ მუსიკოსს შეუძლია კარგი სკოლა გაიაროს თბილისში. აი, ახლა ჩემთან სწავლობს, მაგალითად, ვახტანგ მეგრელიძე, ნიჭიერი ბიჭია. მე მგონია, გულდავულ იმუშავენს და მოიტანს აქ საინტერესო იდეებს, მოიპოვებს წარმატებებს. ასე რომ, ამ მხრივ, მეგობრ, აპარას ძალიან დიდი პერსპექტივა აქვს.

— თქვენს შემოქმედებაში, თუ არ ვცდები, მხოლოდ „მუსუზში“ და „პირველ სიუვარულში“ გამოიყენეთ აპარული ფოლკლორის ნიმუშები. ამასთან ცნობილია თქვენი დამოკიდებულება აპარისადმი. ვიმეორებ, არაერთხელ გამოვიხატავთ თქვენი დიდი სიუვარული და პატივისცემა ჩვენი მხარისადმი საქართველოს კულტურის მინისტრად ხანგრძლივი სლუშობის დროს. ხანძატერო ხანძალელების ღაბრებმა, იგივე სამფონიური ორკესტრი, თოჯინების თეატრი და მრავალი სხვა თქვენი შესაშური მეცადინეობის შედეგად. ამ სახაწლოდ აპარის მშრომელებს რადიოთი მიესალმეთ თქვენი საფორტეპიანო აივისა „ნავი“. სომ არ მივიღოთ, ბატონო ოთარ, ეს ერთგვარ მინიშნებად, რომ ნაღის ავსდევთ აპარებთ აპარულ მეთოდებზე, მისი ზღვის ხმაურზე უკვე დიდი ხომალდის აგებაზე?

— ო. ეს ძალიან კარგად არის ნათქვამი და ვაღიარებ, რომ აპარის წინაშე ვალში ვარ. მაგრამ, თქვენ წარმოიდგინეთ, ამასწინათ ვფიქრობდი, რამდენა რამ მაქვს ჩემს მუსიკაში ბათუმთან დაკავშირებული. აუცილებელი არ არის ფოლკლორის გამოყენება, იცით, ეს მხოლოდ ერთი მხარეა ჩემი შემოქმედებისა.

— ჰოდა, საინტერესოა თქვენი, როგორც ავტორის დამოკიდებულება თქვენზე მუშაობისადმი ხალხურ მუსიკაში.

— ძალიან მტკივა გული, რომ თანდათანობით დავიწყებას ეძლევა ეს შესანიშნავი განძი. ავიღოთ, მაგალითად, ქართლ-კახური სიმღერა. დაახლოებით ერთი და იგივე ვითარებაა პროფესიული კოლექტივების რეპერტუარში, თვითშემოქმედებაში.

გურულ სიმღერაზე ხომ უკვე ზედმეტია ლაპარაკი! ყველაზე რთული და ადრე ოჯახებში აცდრებელი მუსიკა თანდათანობით იკარგება. მას ცვლის ტექნიკური საშუალებებით აღჭურვილი თანამედროვე მუსიკა იმ ხალხურ მუსიკაზე, რომელიც ქართველმა ხალხმა შემოინახა და შექმნა. იცით, იმისათვის მიემართავ ფოლკლორს, რომ შევუნარჩუნო მის შემოქმედ ხალხს, იმისათვის, რომ ესტრადაზე ავაუღერო და, ბოლოს, იმისათვის, რომ, ნუ ჩამომართმევ ამას ტრახანად, შეიძლებოდა მისი მსოფლიო არენაზე გაჩანა

მოგვხსენებათ. თვითშემოქმედი გუნდის გამგზავრება სადმე ძალიან დიდი მოვლენაა. მაგრამ ეს მაინც მცირე ესტრადაზე, ფოლკლორულ დარბაზებში ხდება. აი, სპეციალურ დარბაზში, სიმფონიურ დარბაზში რომ მოხდეს ქართული მუსიკის პოპულარიზაცია, ეს უფრო დიდი მოვლენაა, ჩემის ღრმა რწმენით. ამიტომ ვცდილობ ისეთ ჟანრში ავაუღერო ქართული ფოლკლორი, რომელიც სიმფონიურ ჟანრთან უფრო ახლოსაა. ასე იყო „გურული სიმღერების“ შექმნის დროს. ასე იყო „მეგრული სიმღერების“, „სატრფილო

სიმღერების "შექმნის დროს. სხვანაირად, უფრო რთული, მაგრამ იგივე გზაა „ქართული ხანგებში“, „საერო ჰიმნები“, სადაც ძველი საგალობლები მაქვს გამოყენებული.

მაგრამ ეს არ არის მარტო ფოლკლორთან კავშირის მცდელობა, რაც ამოწურავს ადამიანის ურთიერთობას ამა თუ იმ მხარესთან, მის ფოლკლორთან. მე, შესაძლოა, აქართული ფოლკლორი არ გამომიყენებია ისე ხშირად, მაგრამ საკმაოდ ხშირად მიწერია აქარის, ბათუმის სილამაზის გავლენით, იმ ადამიანებასადმი თბილი დამოკიდებულებით, რომლებიც ასე გულითადად, გულწრფელად მხედვებიან და, მგონია, ვუყვარვარ კიდევ. დიახ, ამ გავლენით ბევრი რამ დამიწერია. მაგალითად, მეორე სიმფონია.

ერთხელ დიდხას დაეყავი ბათუმში და მერე, როცა სავიოლინო კონცერტზე ვმუშაობდი, ეს იყო სიხუმში, თქვენ წარმოიდგინეთ, ბათუმი, მისი სანახები მედგა თვალწინ. აი, ასეა კომპოზიტორი. იგი გულთ ატარებს სიყვარულს და ამ სიყვარულით საზრდოობს მისი შემოქმედება. მაგრამ, მაინც, თქვენი შეკითხვა მართებულია. მე ვალში ვარ აქარის წინაშე და აქაურ ფოლკლორზეც უნდა ვიფიქრო.

— ბატონო ოთარ, მე დიდი სიამოვნებით ვიგონებ 1977 წლის მარტს, როცა დიდ თეატრში ვესწრებოდი „მთვარის მოტაცების“ პრემიერას. მემოყვებოდა, რომ ქართულ ოპერას ასეთი დიდი წარმატება ხვდა წილად. პრემიერის წინა ღღებებში, გახსოვთ, ალბათ, თქვენ ავად იყავით, საეპოც კი იყო თქვენი პრემიერაზე დასწრება. სპექტაკლის შემდეგ კი თქვენ ავადმყოფობის ნიშანწყალიც არ გეტყობოდათ. ძველი ბერძნები ამბობენ: „მუსიკა კურნავსო“. ეთანხმებით ამ აზრს? თუ ჰო, მსგავს მაგალითებს ხომ ვერ დავგისახელებდით?

— ოღონდაც, ეთანხმები, იმიტომ რომ ეს ქვეშარიტება! მუსიკა კურნავს, ნამდვილად კურნავს. მუსიკას ისეთი ძალა აქვს, რომელიც ჯერ გამოუცნობია, აბსოლუტურად გამოუცნობი. ჯერ-ჯერობით ვერც მეცნიერებმა დაამუშავეს ეს საკითხი საკადრისად და ვერც მუსიკოსებმა.

მახსოვს, ერთხელ, ავადმყოფი მივედიოდი მოსკოვს. უცებ რადიოთი მომესმა „შენ ხარ ეენახი“, ჩუმად ისმოდა. საოცარი ზეგავლენა მოახდინა იმ გარემოში, ჩემს მამანდელ განწყობილებაზე. რალაციარად ავენთე, განვიწმინდე და... გამოვჯანმრთელდი კიდევ. აი, რა შეუძლია მუსიკას.

მეორე შემთხვევა: ახალგაზრდობაში, კონსერვატორიამდე, აღარ მახსოვს, სკოლაში ესწავლობდი, თუ საავიაციო ტექნიკუმში, ძალიან გადატვირთული კი ვიყავი, მუსიკასაც დიდ დროს ეანდომებდი და იქაც ვმეცადინებოდი. ჰოდა, დადლილი მოვდიოდი. ანახდად გამახსენდა დეორეკის მე-9 სიმფონიის მეორე თემა. არასოდეს დამავიწყდება ეს მომენტი: ისე გამომაცოცხლა ამ მუსიკამ, რომ შინ მხიარული და ენერგიით საეეე მივედი.

ცნობილია, რომ ძველ სპარტაში მუსიკას იყენებდნენ აღზრდისათვის. იქ კილოებად იყო დაყოფილი მუსიკის გავლენა ადამიანზე. ეს კილო ამისათვის, ის კილო — იმისათვის. ეს პირველი ცდა იყო, ალბათ, იმისა, რომ მუსიკა გამოიყენებინათ ადამიანის გამოჯანსაღებისათვის, მისი სულიერი ძალების შთაბერვისათვის.

რაც შეეხება ქართულ ხალხურ სიმღერას და ენერგიის აღსადგენად მისი გამოყენების პრობლემას, ეს ყველაზე კარგად გუროაშია მოწესრიგებული. იქ, მაგალითად, სუფრასთან აქვთ სიმღერების მონაცელები წესი — როდის რა უნდა თქვან, ანუ როდის რა უნდა იმღერონ. ვთქვათ, ეს ნადის მუსიკა, გუნდის შეეკრა, სამუშაოდ გასვლა, შემდეგ რიტმის მიცემა, რიტმის აჩქარება, დასვენება, გადაძახილები, ისევე რიტმი...

ეს ხომ საოცარი რამ არის! ეს ექსპერიმენტულად დადგენილი და ალაღად, სიმართლიდან წამოსულა რალაც მუსიკალური სქემა იმისა, თუ ორგორ უნდა გამოაჯანმრთელონ, როგორ მისცენ ახალი შემართება და ენერგია ადამიანებს, რომლებიც დაუღალ-

ლავად შრომობენ. ეს, ცხადია, დიდი თემა გახლავთ, საგანგებო მეცნიერული შესწავლის საგანი!

— ფართო საზოგადოებისათვის პირველი თქვენი ნაწარმოები ცნობილი გახდა 1944 წლის თებერვალში. ეს იყო საბჭოთა საქართველოს სახელმწიფო ჰიმნი. თქვენ მაშინ სტუდენტი იყავით. ამ ნაწარმოებში გამოიწერა როგორც მოქალაქეობრივი პოზიცია, ისე ღრმა ეროვნულობა. შავონდება, ადრეულ წლებში, ერთ-ერთ ინტერვიუში კითხვაზე, „როგორ უნდა წერდეს კომპოზიტორი?“ თქვენ ასე უპასუხეთ: „როგორც მე ვწერ“.

— ბართლა ასე თამამად ეუბასუხე?

— დიან, ეს პრესაში იყორ... ახლა, როცა 40-მა წელმა განვლო, ჩვენთვის, თქვენი მსმენელებისათვის, ამ ნათქვამის აზრი გამოიკვეთა. ჯლების მანძილზე თქვენი შემოქმედებითი პოზიცია არ დავითმიათ, არ გადავიხვევით ერთხელ დასახული გზიდან. გვიჩვენებთ მოქალაქეობრივი პრინციპებისადმი დიდი ერთგულება.

შოდა, იგივე კითხვა მიწა დაგისვით დღეს: მაინც როგორი უნდა იყოს ხელოვანი?

— ახალგაზრდობაში ნათქვამ სიტყვას, ცხადია, ვეღარ გავიმეორებ. ეს ახალგაზრდობას ეპატიება. ახალგაზრდა შემოქმედი აღწევს ენერგიით, სიხარულით, აღტაცებით, აღტკინებით... და, რასაკვირველია, ვერ ვიტყვი, „როგორც მე ვწერ, ისე დაწერეთ“. იმიტომაც, რომ ჩემი ახალგაზრდა კოლეგებისაგან, ჩემი მოსწავლეებისაგან ველო გზის გაგრძელებას, გაუმჯობესებას და გადრძელებას, და თუ ასე არა, რად მიწა მაშინ ან პედაგოგიური მოღვაწეობა, ან მთელი ჩემი შემოქმედება!

ოაც შევხება მას, თუ როგორი უნდა იყოს ხელოვანი, უპირველეს ყოვლისა, მიწა ვთქვა, რომ ხელოვანი ძალიან მგრძნობიარე უნდა იყოს. ხელოვანი უნდა იყოს მართალი და ძალიან თავმდაბალი. ეს არის მთავარი თვისებები, ჩემის აზრით. მსახური უნდა იყოს ხელოვნებისა, უსაზღვროდ უნდა ეტრფოდეს მას და თავისი თავი უნდა მიანდეს მხოლოდ კენჭად იმ ზღვაში, რომელსაც ხელოვნება ჰქვია! თუ მას ხელოვნება თავის თავზე გაცილებით მეტად უყვარს, მაშინ მიაღწევს რაღაცას, ეს ერთი.

მეორე, ეს არის სიმართლე. ერთხელ თუ უღალატებ ჰემმარტებას, მერე ვეღარ დაადგები ნამდვილ გზას. სიმართლე მთავარია — აქაც უნდა მივბამოთ ხალხურ მუსიკას. ხალხურ მუსიკაში არც ერთი ყალბი სიტყვა არ თქმულა. იქ არ არის ტყუილი! არსად არ შეუქცია ხალხს ისეთი ადამიანი, რომელიც შესაქვები არ იყო. არც ერთი ამბავი არ მოუყოლია სიცრუით! დიან, ხალხური სიმღერა მართლოდენ თავისი მელოდური სილამაზით კი არ არის მისაბამი, არამედ თავისი სიმართლითაც, თავისი კეთილსინდისიერი დამოკიდებულებით ხელოვნებისადმი.

აი, ასეთი უნდა იყოს ხელოვანი, ჩემის ღრმა რწმენით, რასაკვირველია, ხელოვანს ბევრი რამ აწუხებს. შეუძლებელია, რომ დღევანდელი ხელოვანი ისეთივე იყოს, როგორც ერთი საუკუნის წინათ, ობი საუკუნის წინათ. ხელოვნება ბევრ რამეს ითვისებს, ისევე როგორც ადამიანის გონება. მასში ხდება უზარმაზარი მოვლენების აკუმულაცია. ჩვენ არ შეგვიძლია წუნი დავდოთ თანამედროვე ფერწერას იმის გამო, რომ, ვთქვათ, იგი ნათელი არ არის, როგორც თავის ღრობზე რემბრანტი იყო, ან რაფაელი, ან მიქელანჯელო. მაშინ ცხოვრებაც სხვანაირი იყო. ახლა ცხოვრება ძალიან რთულია. ბევრი ფაქტორი ვერ ხვდება ერთმანეთს. ვხედავთ საშინელ პოლიფონიურ გადახლართვას გრძნობებისა, პრინციპებისა, კვანძების ნიტერესებისა. მიუხედავად იმისა, რომ მსოფლიო ძალზე გაიზარდა, მისი გონებრივი არსენალი დაატარავდა, ხალხები მეტად დაუხლოვდნენ ერთმანეთს, შემცირდა ღრო და მანძილი მათ შორის. ამიტომ დღევანდელი შემოქმედი უფრო სინთეტურად ფიქრობს, უფრო მეტს იტევს თავის სულში, ვიდრე ადრე.

ოლონდ, ხელოვანს ერთი რამ უნდა ახსოვდეს ყოველთვის: ისეთივე ამაღლებული

და ისეთივე სილამაზის მსახური უნდა იყოს, როგორც ადრე იყვნენ ხელოვანი ადამი-
ნები. მათაც ადგათ ჯაფა. მაშინაც ვრცელდებოდა და ერთმანეთს ეჯახებოდა ადამიანთა
ინტერესები, მათი გონიერი პორიზონტები, თანდათან უფრო ტრადიციული ხდებოდა ობე-
ბი, უფრო იზრდებოდა ამ ობებების მასშტაბები და ასე შემდეგ. მაგრამ ჩვენი წინაპარნი,
ჩვენი კლასიკოსები ინარჩუნებდნენ სულის სიწმინდეს, სილამაზისადმი მსახურების დაუ-
ღვარ მისწრაფებას.

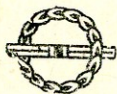
აი, ეს უნდა გავიმეოროთ ჩვენ. აი, ეს არის მთავარი!

და მესამე, მე მგონია, არანაკლებ მნიშვნელოვანი: რაკი დაპატარავდა მსოფლიო,
რაკი ერთმანეთს შეეჯახნენ ადამიანების ინტერესები, რაკი შესაძლებელი გახდა დედა-
მიწის ფიზიკურად დანახვა, როცა საათზე ნაკლებ დროში ადამიანი კოსმოსური ხომალ-
დით მთელ დედამიწას შემოუვლის, უფრო საშიში გახდა ეროვნული თვისებების გათ-
ქეფა... ეროვნული თვისებების გათქეფა მოასწავებს საუბუნებების გადაგდებას სანაგვე
ყუთში. ეს იქნებოდა ძალიან დიდი შეცდომა, ძალიან დიდი ტრადიციული მოვლენა.

ეროვნული საწყისები ხელოვნებაში ეს ის სილამაზე და მრავალფეროვნებაა, რომე-
ლიც ჩვენთვის ახალისებს იტალიურ ფერწერას, ფრანგულ მუსიკას. ამას დღესაც ასე
აღვიქვამთ იმ თვისებების მიხედვით, რომლებიც ყველაზე გასაკვირია ჩვენთვის, რადგან
ამ თვისებებში ჩამოყალიბებას კომპოზიტორი კლასიკოსი ახერხებს მხოლოდ იმის წყა-
ლობით, რომ ის ტრადიციებს ინარჩუნებს.

— ბატონო ოთარ, მინდა „ქოროხის“ მკითხველთა სახელით, უღრმესი მადლობა
მოგახსენოთ საინტერესო საუბრისათვის. აქვე მინდა მკითხველმა იცოდეს, რომ თქვენ-
თვის არცერთი შეკითხვა წინასწარ არ მოგვიცია და თქვენი პასუხები კიდევ ერთხელ
მოუთითებს თქვენს ცინიკალ ნიშზე, ერუდიციასზე.. მინდა დაგლოცოთ, გისურვოთ დიდი
შემოქმედებითი წარმატებები.

— დიდი მადლობა. კმაყოფილი ვარ, რომ ასეთი გულწრფელი საუბარი გაიმართა
ჩვენს შორის.

დავით ნაცვალაძე

დიმიტრი ერისთავი

საქმოდ ნაყოფიერი იყო დიმიტრი ერისთავის მოღვაწეობა ქართულ მწერლობაში, როგორც ბელეტრისტმა, მან ადრე მიიპყრო მკითხველთა ყურადღება და მისი მოთხრობები ლიტერატურული კრიტიკის მსჯელობის საგანი გახდა.

ცნობილია, რომ გასული საუკუნის წლებში საქართველო სწრაფად დაადგა სამრეწველო კაპიტალიზმის განვითარების გზას, რომელსაც მოჰყვა რევოლუციური კლასის — პროლეტარიატის წარმოშობა. მრეწველობის განვითარებამ ხელი შეუწყო ქალაქის მოსახლეობის ზრდას და ახალი სამრეწველო ცენტრების გაჩენას, რამაც გამოიწვია მშრომელთა საშინელი სიღატაკე. კაპიტალისტური ურთიერთობის მეშვეობით სოფელმა სახე იცვალა და დაიწყო გლეხების ფენებად დაყოფა. აი, ეს მოვლენები ასახა უმთავრესად დ. ერისთავმა თავის მოთხრობებში. მის დაკვირვებულ თვალს მხედველობიდან არ გამოჰპარვია ის მნიშვნელოვანი ცვლილებანი, რომლებიც კაპიტალიზმის განვითარებამ მოუტანა დასავლეთ საქართველოს, კერძოდ, გურიის სოფლებს. ამ თვალსაზრისით დ. ერისთავი, როგორც ბელეტრისტი, გვერდში ედგა ე. ნინოშვილს, დ. კლდიაშვილს, შ. არაგვისპირელს, ანასტასია ერისთავ-ხოშტარაის და ლალიონს (მამულაიშვილს).

მდინარე წლების მწერლების შემოქმედება შეუმჩნეველი არ დარჩა გამოჩენილ რევოლუციონერსა და კრიტიკოსს ა. წულუკიძეს, რომელმაც 1898 წლის ოქტომბერ-ნოემბრის ჟურნალ „კვალში“ მოათავსა წერილი სათაურით „ახალი ტიპი ჩვენს ცხოვრებაში“. დასახელებულ წერილში ა. წულუკიძემ ე. ნინოშვილი, დ. კლდიაშვილი, დ. ერისთავი, შ. არაგვისპირელი, ანასტასია ერისთავ-ხოშტარაია და ლალიონი საქვეყნოდ აღიარა ეპოქის შესაფერ მწერლებად. „მოიგონეთ უკანასკნელი წლების მოთხრობები: ე. ნინოშვილისა, მელანოსი, დ. ერისთავისა, დ. კლდიაშვილისა, შ. არაგვისპირელისა და სხვათა, გავისხენოთ რა სინამდვილით და ზოგი ხელოვნურადაც ზატავს ცხოვრების სურათებს, რა სიმარტივით და ნათლად აღნიშნავს დიდმნიშვნელოვან ფაქტს! სწორათ თუ რომელიმე მოთხრობის დაფასება გვიჭირს, ამის მიზეზი თვით ჩვენს მიერ ცხოვრების უცოდინარობაა... რა შეგვიძლია მოვთხოვით ბელეტრისტი? სხვა არაფერი, თუ არა სინამდვილის სწორი ასახვა ცოცხალ მხატვრულ ფორმებში. თუ ასეთი მოთხოვნით მივმართეთ ოთხმოცდაათიანი წლების ბელეტრისტებს, ჩვენს თვალწინ სხვა სურათი გადმოვლება. გადაიკითხეთ ეგნატე ნინოშვილის შინაარსიანი მოთხრობები. განა ცხოვრებიდან ამოგლეჯილი არ არიან „ჩვენი ქვეყნის რაინდის“, „მოსე მწერლის“, „გოგია უიშვილის“ და სხვა მოთხრობების ტიპები? თუ გინდათ გაიგოთ ჩვენი საზოგადოების მაჯისცემის მდგომარეობა, აიღეთ 1895 წლის ჟურნალ „მომამის“ მე-4 და მე-5

გაგრძელება. იხ. „ჟირონი“, № 4.

ნომრები, სადაც თქვენ ნახავთ ლალიონის მოთხრობას „ფირალი დავლაძე“. ამავე წელს ნალში მოთავსებულია დ. ერისთავის „ვისი ბრალია?“ დ. კლდიაშვილის „სამანიშვილის დედინაცვალი“, რომელიც ჩვენს სოფელში არსებული არაბთული, მაგრამ უღარესად მნიშვნელოვანი საზოგადოებრივი ურთიერთობის ბრწყინვალე, ფსიქოლოგიურ გამოხატულებას წარმოადგენს, — წერს ა. წულუკიძე.

დ. ერისთავის მოთხრობების კრებული „ნაქეთების“ სახელწოდებით გამოიცა ქუთაისში 1891 წელს. მასში დაბეჭდილია მოთხრობები: „უბრალო ამბავი“, „უბედური ქმარი“, „მსხვერპლი სიყვარულისა“, „ციხეში ჯვრის წერა“, „ორი სურათი“, „მწყერობა“, „ახალგაზრდა ქალის დღიურიდან“, „ბოში ვოგო“, „ძველ კილოზე“ და „დრამა ვაგონში“.

„უბრალო ამბავში“ წარმოდგენილი არიან ერთი სოფლის შვილები ვანო სადრაძე და ლუკა ლასხაძე, რომლებიც სხვადასხვა სოციალურ ფენას ეკუთვნიან. ლუკა სოფლის ღარიბი გლეხის ივანე ლასხაძის ქერივის, სალომეს, შვილია, რომელსაც ქმრის გარდაცვალების შემდეგ, სიმწრით ზრდის ბედისაგან დაჩაგრული ლეოა. ვანო სადრაძე კი თავადისშვილია, რომელსაც არ შეუძლია ლუკას გარეშე ყოფნა იმ დროსაც კი, როცა იგი გიმნაზიაში სწავლობს. განუყრელი მეგობარი ვანო, ლუკას კითხვას ასწავლის, ცოდნის მიღების სურვილს აღუძრავს და ამ პროცესის დასახატავად მწერალი კრიტიკის ქარცეცხლში ატარებს გიმნაზიაში გამეფებულ სასტიკ რეჟიმს და სწავლების სქოლასტიკურ მეთოდებს.

ვანო სადრაძის სახით დ. ერისთავმა დაგვიხატა ახალი ტიპი, რომელიც წარმოიშვა ხალხოსნური მოძრაობის გავლენით. ვანოს იდეალი სასარგებლო და პატრიოსანი შრომაა, მაგრამ ცხოვრების სწორ გზაზე დადგომაში ვანოს ხელს უშლის თავისი კლასი.

მოთხრობაში „ძველს კილოზე“ დ. ერისთავმა დახატა ვანო დათაძის ტიპი, რომელიც ვერ ეგუება გიმნაზიაში გამეფებულ აუტანელ რეჟიმს, იგი ნიჭიერი და ნაზი აგებულების ყმაწვილია, რომელიც მთელი არსებით გატაცებულია ხატვით, მაგრამ ლათინური ენის აუთვისებლობის გამო გიმნაზიიდან ირიცხება. მშობლები მას ქუთაისში ლეგიონის თავისუფალ ჯარისკაცად ჩარიცხავენ. სუსტი ორგანიზმის მქონე ვანო ვერ იტანს ყაზარმული ცხოვრების წესებს და ფიზიკურად იღუპება.

„ნაქეთებიდან“ მკითხველის ყურადღებას იპყრობს რუსეთის უმაღლეს სასწავლებლებში მყოფი ქართველი სტუდენტების საქმიანობა, რომელიც მიმართულია ქართველთა სათვისტომო ორგანიზაციის ჩამოყალიბებისათვის. მოთხრობაში დახატულია მეოცნებე ჩაღბოსნის ტიპი ნიკო, რომელსაც რუსეთში ქლეჭი შეეყრება და კვდება.

დ. ერისთავი ხატავდა გასული საუკუნის მიწურულს საზოგადოებრივ-საყოფაცხოვრებო მოვლენებს, ცხოვრებისეულ დეტალებს და მიმზიდველ სიუჟეტზე აგებდა თავის პატარა-პატარა მოთხრობებს.

„უბედურ ქმარში“ მწერალმა დაგვიხატა ცოლ-ქმრული ურთიერთობის ნიადაგზე წარმოქმნილი ტრაგედია, ახალგაზრდა ვანოს სპეციაკი სიყვარულით უყვარს თავისი ლამაზი ცოლი ელენე, რომელმაც ქმარს უღალატა და სხვაზე გაცეცალა. ვანომ ვერ აიტანა ასეთი დამცირება და რევოლუციით თავი მოიკლა. ავტორი ფსიქოლოგიური დაძაბულობით წარმოგვიდგენს ვანოსა და ელენეს მდგომარეობას. ელენეს საქციელი შედეგია გარკვეული სოციალური წრის შემოქმედებისა, რომლის მეშვეობით ქალი სცდება ცხოვრების სწორ გზას, რასაც დ. ერისთავი დამაჯერებლად ხატავს.

ბურჟუაზიული ცხოვრების სინამდვილემ და გონებრივმა უთანასწორობამ, რომელმაც განსაკუთრებით თავი იჩინა სავაჭრო კაპიტალიზმის განვითარების ეპოქაში, სოფლად ბევრი მორალურად გაუმართლებელი შემთხვევები წარმოქმნა, მოთხრობაში „მსხვერპლი სიყვარულისა“ წარმოდგენილია ტიპი გახრწნილი და გადაგვარებული მამაკაცის

მიერ შეცდენილი ქალისა, რომელიც ვერ აიტანს აუტანელ შეურაცხყოფას და ბედს შეუვარდება.

დ. ერისთავმა თავის შემოქმედებაში განსაკუთრებულად აღილი დაუთმო სიყვარულის თემას. ავტორის აზრით სიყვარული უაღრესად ბუნებრივი, ფაქობი გრძნობაა, იგი მორალურად ამაღლებს ადამიანს, გამბედაობასა და ნებისყოფას ჰმატებს. ამიტომ სხეტაც და ურყევ სიყვარულს, დ. ერისთავის აზრით, შეუძლია გადალახოს ყოველგვარი დაბრკოლება და ადამიანმა გამარჯვებას მიაღწიოს. სწორედ ასეთი აზრია გატარებული ეტიუდში „ციხეში ჯვრის წერა“. მასში მწერალმა სასტიკად გაამათრახა გალატაელები თავდაზნაურობის ამპარტავნობა და წოდებრივი კუდაბზიკობა. ნაწარმოებში აშკარად ჩანს, რომ ავტორი დაჩაგრულების მხარეზეა. „ბოროტმოქმედება უფრო ხშირად იმ ქვეყნებსა და სახელმწიფოში ხდება, რომელთაც გონებრივი და ეკონომიკური მდგომარეობა მეტი სმეტად დაბალ ხარისხზედ დგას. ვის შეუძლია დავაარწმუნოს, რომ ის ბედკრულები, რომელნიც ასე ხარბად საპყრობილის ფანჯრიდან იხედებიან, არ გამოდგებოდნენ... ხა-ზოგადოების სასარგებლო წყურებად“. ხსენებულ ეტიუდში დახატულია თავადის ასული კატო, რომელსაც წოდელი გულით უყვარს ღარიბი ოჯახიდან გამოსული სოციალისტი, კატოს ჰყვარებენ ოჯახის წევრები და ახლობლები, მაგრამ სიყვარულის ძლიერი გრძნობა კატოს უბიძგებს იქეთვე, რომ ციხეში მჯდომ სატრფოსთან იქორწინოს. მწერალი კარგად ხატავს ციხეში ჯვრისწერის სცენას, როცა ეტლს, რომელშიც ახალშეერთებულნი ისხდნენ, ორივე მხრიდან ამოუდგებიან თოფიანი ჯარისკაცები. „კარგი მაყრები გვეყავს, ჩემო ძვირფასო, უთხრა გზაში ახალგაზრდა კაცმა ცოლს მწარე ჯავრის კილოთი. და მიუთითა სალდათებზე. — „იქაც კარგი სიამარ-სილედრი მოგველის, — ტანჯვა და მკაცრი ყინვები“ — მიუგო კატომ და ქმარს გულზე მიეყრდნო“.

დ. ერისთავის, როგორც შემოქმედის, გულისყური მიპყრობილი იყო ცხოვრების ცალკეული დეტალებისა და ადამიანთა განცდების დახატვისაკენ. ეტიუდში „მწყვრობა“ მწერალმა წარმოგვიდგინა ერთ დროს სილამაზით განთქმული მოხუცი ქალი. ალათი თავის დროზე ბევრ ახალგაზრდას უტოკებდა გულს, მაგრამ მან ამოირჩია შრომისმოყვარე გლეხი გიორგი, რომელიც გმირულად შეეწირა 1877-1878 წლების რუსეთ-თურქეთის ომს. ალათის დაუკაცი ქმარი გიორგი გორდელაძე მუხანატატეს მისადგომებთან შეუპოვრად ერკინებოდა მოწინააღმდეგეს და სხევებთან ერთად ბრძოლის ველზე დაეცა. ახლა ბევრს აღარ ასსოვს გორგი გორდელაძე, მაგრამ მოსიყვარულე ცოლის ალათს აუღიანდნენ ვერაფერმა ამოშალა ქმრის სიყვარული.

მიუხედავად იმისა, რომ დ. ერისთავი თავის ნაწარმოებში სოფლისათვის დამახასიათებელ მოვლენებსა და სურათებს წარმოგვიდგენს, ეტიუდში „ახალგაზრდა ქალის დღეურიდან“ რევოლუციამდელი ქალაქის ცხოვრებაა დახატული. ნაწარმოებში წარმოდგენილია მასწავლებელი ქალი, რომელსაც სამუშაო ვერ უშოვნია და შინამასწავლებლად დამდგარა ზნედაცემული ვაჟის ოჯახში.

დ. ერისთავი მოთხრობებისა და ეტიუდებისათვის სიუჟეტებს იმ გარემოდან იღებდა, სადაც თვითონ უხდებოდა ხანგრძლივად ცხოვრება და მუშაობა. ოჯახური დესპოტიზმი და მისგან გამოწვეული უარყოფითი შედეგები მკაცრად გაკრიტიკებული მოთხრობაში „ბოშა გოგო“. ნაწარმოებში კარგ შთაბეჭდილებას ტოვებს ბუნების სურათების აღწერა და მოქმედ პირთა ხასიათების გახსნაც. ესკიზში „ღრამა ვაგონში“ წარმოდგენილია მეფის ხელისუფლების გაიძვერა მოხელის ვერაგობა. ქმარს უნდა სიცოცხლეს გამოასალმოს თავისი ცოლი და მისი ქონება კარიერისათვის გამოიყენოს.

ილია ჭავჭავაძე „ივერიის“ ფურცლებზე ხშირად უთმობდა ადგილს დ. ერისთავის ეტიუდებს. კერძოდ, დაბეჭდა „დამქცარი ყვავილი“, „სოფლის მასწავლებელი“, „ახლოს იყო ბედნიერება“ და „ღვთის ნაპერწკალი“, ეს ნაწარმოებები დიდაქტიურ

ლიზა („დამკვნარ ყვავილში“) თავის დროზე მომხიბვლელი ასული იყო, უმარავე თაყვანისმცემელი ჰყავდა, მაგრამ არავის ყურადღებან არ აქცევდა. „უამთა მსკლელო-ბამ“ დაჰკნო მისი სილამაზე.

დ. გოისთავი, რომელიც ზედმიწევნით იცნობდა მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრის დასავლეთ საქართველოს სოფლის ცხოვრების ყოველ დეტალს, დიდი იმედით და სიყვარულით შეჰყურებდა სოფლის მასწავლებელს, რომელიც თავისი ქვეყნისათვის საშეილიშვილო საქმეს აკეთებდა. დასახლებულ ეტიუდში ავტორმა დაგვიხატა სოფლის მასწავლებლის მათეს უნვარო სამსახური. იგი სამრევლო სკოლის მასწავლებელია, ნახევრად ქონძებშია გახვეული, მაგრამ თავისი შეგირდების გულისათვის ყველაფერს ითმენს. მათე ცხოვრობს სოფლის მღვდლის გალიასავით პატარა, ფიცრულ ოთახში, რომლის კედლებში ქარი ზუზუნით შედის. ნახევრად მშვიერი მათე ცივ ლოგინში გახვეულა და ნორმალური ცხოვრების პირობებზე ოცნებობს. გათენდება თუ არა, მის წინაშე გადიშლება მწარე სინამდვილე. ჭლეკისაგან დაავადებული მათე მაინც მთელი არსებით საყვარელი მოზარდებისაკენ მიეშურება.

დათიკო უგვაროშვილი უკანონო შვილია მართასი („რა ახლოს იყო ბედნიერება“), მას დიდი ჭაპანწყვეტით ზრდის დედა. დათიკო გულდაწყვეტილია იმით, რომ მამა არა ჰყავს. მართამ სტუმარი ქონში შეიპატჷა, ხოლო დათიკოს გარეთ თამაში უბრძანა. კარებზე მოყურებულმა ბავშვმა გარკვევით გაიგონა დედის სიტყვები: „რა გულქვა და უწყალო აღამიანი ხარ!.. შენი სისხლი და ხორცია, შენი!“

გავიდა დრო. თხუთმეტი წლის დათიკოს რკინიგზის ინჟინერი ხელზე მოსამსახურედ აიყვანს, იგი საბარგო მატარებლის უმცროსი კონდუქტორიც გახდება. გაიცნობს რკინიგზის ოსტატის ქალიშვილს ანიკოს და შეუყვარდება. ოსტატი ქალს არ აძლევს, ვიდრე დათიკო „მოზერკონდუქტორი“ არ გახდება. იგი ელოდება სოფლიდან მეტროკას, მაგრამ ამაოდ, რადგან დათიკო უკანონო შვილია. გულმოკლული ვაჟი მატარებელს შეუვარდება. ამრიგად თვითმპყრობელობის უმსგავსო კანონებმა შეურაცხყოფილ დედას ერთადერთი ნუგეშიც დაუარგა.

თავადი სანდრო დიდგულაძე გენერლის შვილია („ქორწილი“). იგი უსაქმური და ზნედაცემული ფეოდალური კლასის ნაშეირია. მას თავისი ცხოვრების უმეტესი წლები დროს ტარებასა და ქალების მოტყუებაში უტარებია. სანდრო უკვე ხანში შესულიცაა, მაგრამ ცოლად ირთავს მომხიბვლელი სილამაზის ქალიშვილს ნუცას, რომელმაც ქონებით საესე ოჯახს მზითვად ოცი ათასი მანეთი მოუტანა.

მწერალს დახატული აქვს გენერლის ოჯახში მოწყობილი მდიდრული ქორწილის სურათი, მძაღლი წოდების საზოგადოების ზნე-ჩვეულებანი. გაჩირადნებულ დარბაზში აველა ღიმილით შეჰყურებს ჩვიდმეტი წლის სარძლოს, რომელსაც ვილაც ფეხებთან დაუდებს ბარათს. ნუცა ფრთხილად იდებს ხელში წერილს, გამოეთიშება საზოგადოებას, გადის გვერდით ოთახში და კითხულობს:

„კნიაზო სანდრო! მე მიითხრეს, რომ ცოლი შეგიერთავთ. მომილოცავს. ესლა რაღად მოგაგონდებოთ ის უბრალო არსება, რომელსაც ასე გაგიყვებით უყვარდით და რომელმაც შემოგწირათ თავისი უმანკოება, ახალგაზრდობა, ზატონსება, ყველაფერი, რის შემოწირვაც შეუძლია ცხოვრების ცეცხლით ანთებულ ქალის გულს... მე თქვენთვის ახლა საჭირო აღარ ვარ, რასაკვირველია, ძველ ტანისამოსს გადაადგებენ... კნიაზო! ღარიბი, ობოლი ქალის მოტყუილება, გაუპატიურება რა დიდი საქმეა თქვენისთანა ვაჟბატონისათვის, რომელთაც არც გული აქვთ და არც სინდისი... მე გამოვიტირე ჩემი ბედნიერება,

ცხოვრებისაგან აღარას მოველი და აღარას ვითხოვ თქვენგან... მაგრამ არ დავიწყებთ, თქვენო ბრწყინვალეებ, რომ თქვენ მამა ხართ ჩემი შვილისა და მოვალეც ბრძანებით უპატრონოთ თქვენს სისხლსა და ხორცს... იცოდეთ, სასოწარკვეთილი დედა არაფერს არ შეუშინდება და ყველაფერზე მზად არის“.

მკითხველი ადვილად მიხვდება, თუ რა მდგომარეობაში ჩავარდება ამ წერილის წამკითხველი პატარალო, რომელიც მამამთილს საცევავო დარბაზში გაჰყავს, რათა მეჭო-რწილებს რძალი ბედნიერ არსებად მოაჩვენოს.

დ. ერისთავის შემოქმედება, შედარებით სრულყოფილ სახესღებულობს მოთხრობებში „ნაწყვეტი დაუსრულებელი რომანისა“ და „ვისი ბრალია“, რომლებიც ცალკე წიგნად დაიბეჭდა 1911 და 1912 წლებში ოზურგეთში.

სახესებით სამართლიანად წერდა „ლიტერატურული საქართველო“ (1958 წ. № 10): „დიმიტრი ერისთავის პროზაულ ნაწარმოებთა შორის თავის დროზე პოპულარობა მოიპოვა მოთხრობამ „ნაწყვეტი დაუსრულებელი რომანისა“ (1911). მეორე მოთხრობამ კი სახელწოდებით „ვისი ბრალია“ (1912 წ.) მწერალს საკმაოდ გაუთქვა სახელი“.

„ნაწყვეტი დაუსრულებელი რომანისა“ ფსიქოლოგიური შინაარსის მოთხრობაა, რომელშიც იგრძნობა ავტორის მხატვრული შესაძლებლობა და შინაგანი განცდების ორიბაში მოქცეული ადამიანის დახატვის უნარი. მოთხრობის მოქმედ პირად წარმოადგენილია თავდაზნაურთა წრიდან გამოსული ალექსი, რომლის მშობლებს თბილისში, მამადავითის აღმართზე, აქვთ პატარა სახლი, იქვე მოსახვევში, ტალახით შელესილ მიწურში ზაქარია თერძის დუქანია, რომლის ხავსმოდებული კედლები და მჭილისოდენა ფანჯრები შესაბრალოს შთაბეჭდილებას ტოვებენ მნახველზე.

თერძის ქალი თამარი და ალექსი გიმნაზიელები არიან. მათ ერთმანეთი შეყვარებითა და ცოლ-ქმრობის პირობაც დაუდვიათ. ალექსის სიყვარულს ავტორი შემდეგნაირად აგვიწერს:

„თვრამეტი წლის ძლივს ვიქნებოდი, გიმნაზიას ვასრულებდი და თამარას საყვარულით დამთვრალი სრულიად ვნებარებდი, სიხარულით ცას ვეწვოდი... მასხოვს წყნარი მაისის დღესაგით ნათელი ღამეები, საიდუმლოებით მოცული ჩვენი შეყრა, ყმაწვილური თავდაფიყება, დაუსრულებელი ფიცი... მისი გიმეროვით შავი თვალები ცეცხლივით მწვავდა და კოკობი ტუჩები ტრფობის უკვდავ ნექტარს მასმევდა... რა გამოუთქმელი ნეტარების გრძნობით გამსქვალულნი ვიყავით ორთავენი ამ წამებში!.. გვინდოდა რომ დასასრული არ ჰქონოდა ამ ნეტარებას“.

მაგრამ შეყვარებულთა ბედნიერებას წინ ედგობება გვარიშვილობის ზღუდეები. ალექსიმ გიმნაზია დაამთავრა და სწავლა რუსეთში უნდა გააგრძელოს. თამარი წინასწარ გრძნობს, რომ მასსა და ალექსის შორის გვარიშვილობას ჩაუდვია ცივი ლოდი, რომლის გადალახვა მის სატრფოს არ ძალუძს. თამარი ხედავს ალექსის სისუსტეს, უსუსურობას და შემდეგ სიტყვებს ეუბნება: „იანა არ ვიცი, შენ ვინა ხარ და მე ვინა? — დიდებული გვარის შვილი და ვილაც საცოდავი თერძის ქალი... მამაშენი თავის დღეში მაგის ნებას არ მოგცემს“.

ალექსი მერყევი ინტელიგენტის ტიპია, რომელსაც არ შეუძლია ცხოვრებისეული წინააღმდეგობების გადალახვა, სიმხალე მას ყოველთვის უკან ექაჩება. ამიტომ იგი იძულებული ხდება თამართან შეუღლება უნივერსიტეტის დამთავრებამდე გადასდოს. ალექსი არწმუნებს სატრფოს, ჩვენი დაშორება არავის შეუძლიაო, მაგრამ ამ სიტყვებს სიმტკიცეში თვითონ არაა დარწმუნებული, რადგან თვალწინ უდგას მკაცრი მამა და ტუჩებამრეზილი ნათესავები.

დ. ერისთავი ასე წარმოგვიდგენს ალექსის სულის მღელვარებას: „განწირულობის საშინელი საწამლავი ნელ-ნელა მიძვრებოდა ძარღვებში და მართმევდა სულის უკანას-

კნელ სიმტკიცეს. გავხდი, მაღა დამეკარგა, აღრავლეთი ქვეყანაზე აღარ მაინტერესებდა, მთელ ღამეებს თეთრად ვათენებდი უნაყოფო გმინვასა და საშინო მოჩვენებათა შორის ხან წარმომიდგებოდა, რომ მძიმედ გულში დაპირილი, სიკვდილის პირად ლოგინზე ვეგდე, თამარი კი ჩემს წინ დაოქილი, სანთელივით დამდნარ უსიცოცხლო ხელებს მხურვალედ მიკოცნიდა და განწირულის ხმით დამტიროდა. ხან მეჩვენებოდა, ვიფიქროვო, თუ თამარი მდინარეში გადავარდა, თუ მცა ხალხი მიეშველა, მაგრამ გვიანდა იყო, სიკვდილს ვერ გადაარჩინეს. ხშირად შეშინებული, ხომ არ გავკედი-მეთქი, ზეზე წამოვიჭრებოდი, დავცემოდი მუხლებზე დედაჩემისაგან დატოვებული პატარა ღვთისმშობლის ხატის წინ და ცხარე ცრემლების ღვრით შევსთხოვდი, ესწავლებინა ჩემთვის გზა და მოეცა ღონე ამ განსაცდელისაგან გამოსვლისა“.

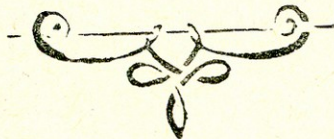
თამარი და რუსეთში მყოფი ალექსი ერთმანეთს წერილებით უკავშირდებიან, მაგრამ შემდეგ თამარს წერილები წყდება, რადგან მამამ იგი ვიღაც სირაქს მიათხოვა.

უნივერსიტეტდამთავრებული ალექსი ცოლად ირთავს სათნოებით სავსე მაროს. ერთ საღამოს ალექსი და მისი მეუღლე თეატრში არიან. ალექსი მოპირდაპირე ლოქაში შენიშნავს ოფიცირს გვერდით მჯდომ თამარს, რომელიც კვლავაც ისეთივე მომხიბვლელია, როგორიც ქალიშვილობაში იყო. ძველი სიყვარული ალექსის ხელმეორედ გაუღვივდება და ოჯახზე გულაყრუებულია. მეუღლემ იცის ქმრის აფორიაქების მიზეზი, მაგრამ ყველაფერს ითმენს. ალექსი გრძნობს თავის შეცდომას და სინანულს გამოთქვამს, განსაკუთრებით იმის შემდეგ, როცა გაიგებს, თამარის დაცემის მიზეზს. ცხოვრების სწორ გზას აცდენილი თამარი დასცინის ალექსის განახლებულ გრძნობებს და წარსულის მოგონებებს.

„მე ეხლა ვგეგვარ დაუდგრომელს ცელქ პეპელას, რომელიც ერთი ყვავილიდან მეორეზე გადადის, რომ უფრო სურნელოვანი და ტურფა მონახოს... თავდავიწყებით ვეწაფები წუთიერ სიამოვნებას — ვანცხრომას, ვცდილობ ეს სოფელი უდარდელად გაატარო, ვაღმერთებ სიმდიდრეს და მისგან მინიჭებულ ფუფუნებას და ვანცხრომას... ბაქოს მილიონერები ფეხქვეშ მეგებიან... თქვენ კი რა უნდა მომცეთ ყველა ამის სამაგიეროდ? სიყვარული? ხა, ხა, ხა! რა უნდა და გაცვეთილი, მოსაწყყენი რამ არის ეს გრძნობა!“

როგორც ჩანს, თამარის სისპეტაკე, კეთილშობილური ღირსებები და სიყვარულის ნაზი გრძნობები გააუხეშა უკუღმართმა ცხოვრებამ, რომელსაც საფუძვლად უდევს ფული და ანგარება.

(დასასრული იქნება)

ზოთა ქურიძე

საქმის კაცი,

ანუ ლევან ხიდაშელი როგორც ხასიათი

წერილი II

ცნობილია, რომ მეცნიერული მოღვაწეობის უმაღლესი ღირებულება ჰეშმარატი ცოდნაა, მისი არეალის გაფართოება. სოციოლოგები ამბობენ, რომ ამ პროცესს — მეცნიერულ მოღვაწეობას თან ახლავს თანამდევი მოვლენები: პატივმოყვარეობა, საკუთარი ავტორიტეტისა და ძალუფლების დამკვიდრებისაკენ მისწრაფება, მატერიალური ინტერესი და მისთანანი. ამ მოტივების განსხვავებული კომბინაცია, მათი ურთიერთშეფარდების განსხვავებული საშუალებანი განაპირობებენ თვით მკვლევარის, მეცნიერის პიროვნების განსხვავებული სოციალურ-ფსიქოლოგიური ტიპების წარმოქმნას. ბუნებრივია, თუ თანამდევმა ფაქტორებმა იმძლავრეს, ისინი დაჩრდილავენ მთავარს მეცნიერულ მოღვაწეობაში, გასაქანს მისცემენ უაჩყოფითს თვისებებს პიროვნებაში.

სამწუხაროდ, ლევან ხიდაშელის ცხოვრება ისე წარიმართა, რომ პატივმოყვარეობა გახდა მისი ქცევის, მისი ხასიათის წამყვანი, განმსაზღვრელი ნიშან-თვისება. მთელი მისი ფიქრი და საზრუნავი საკუთარ პერსონას, მის განდიდებას დასტრიალებდა. ამას ხელი შეუწყო ცხოვრების პირობებმა. პროფესორის შვილს თავის გამოჩენის მეტი შესაძლებლობა ჰქონდა, ვიდრე სხვებს, მან არ იცოდა, რა იყო სხვებისათვის ზრუნვა, პირიქით, სხვები ზრუნავდნენ მისთვის. ასე რომ, პატივმოყვარეობის მიკრობი ჯერ კიდევ ბავშვობაში შეეყარა და მალე მთელ ორგანიზმს მოედო — ყველგან და ყველაფერში პირველობას ესწრაფვოდა. თუ ღმერთი გაუწყრებოდა და რიიმე საქმეში პირველი ვერ იქნებოდა, მართალია, დაიბოღმებოდა, მაგრამ მაშინვე მიატოვებდა, განერიდებოდა, როგორც, მაგალითად, ფეხბურთის მიანება თავი. არ მცალა, მაგისი დრო ახლა არ მაქვსო, ამოიზიგზა, სინამდვილეში კი არ უნდოდა ხალხს ეთქვა, ხიდაშელს ოთარ გორდაძე სჯობს, უკეთ თამაშობსო.

რას იზამ, ასეა — პატივმოყვარეობას თან სდევს ბოღმა და შური, შური კი, დიდი ქართველი მეცნიერის ტბელ აბუსერისძის სიტყვით, სხვა არა არის რა, თუ არა „ყოველთა ბოროტთა დასაბამი და ძვირად მომწყვდეველი ნათესავისა კაცთასა“. ქედმაღალსა და ყოყოჩას ყოველთვის გულში ლახვარივით ესობა სხვისი წარმატება, ვერ ეგუება იმ აზრს, რომ არა მარტო თვითონ, სხვაც ყოფილა ნიჭიერი, სხვაც ყოფილა რიითიმე გამოჩენილი. ლევან ხიდაშელიც არ იყო ამ მხრივ გამონაკლისი. მისი სტუდენტობის მეგობარი ნოდარ ერგაძე იხსენებს: „ვერ იტანდა, როცა სხვისი მოხსენება უფრო მეტ ხმაურსა და კამათს გამოიწვევდა. პირველობა უყვარდა“. მეგობრებმა ისიც გაიხსენეს,

თუ როგორ გამომწვევად დატოვა დარბაზი ჯერ კიდევ პირველკურსელმა ლევან ხიდაშელმა, როცა დაინახა, რომ ცნობილ მოსკოველ პროფესორ ნესტოროვს ლექციის შემდეგ უფროსკურსელი სტუდენტები შეკითხვებს აძლევდნენ, თვითონაც ლაპარაკობდნენ მეტალურგიულ პროცესებზე, მას კი, ხიდაშელს, არაფრით არ შეეძლო თავის გამოჩენა — პირველ კურსზე სპეციალურ საგნებს არ სწავლობდნენ. ხიდაშელს ის-ღა დარჩენოდა, ამ არასასიამოვნო სანახაობას ვასცლოდა, მაგრამ წასვლის წინ ბიჭებს ჩაულაპარაკა, „არა უშვას, ჩვენი დროც დადგება“.

ვერც იმას ეგუებოდა, თურმე, ლევან ხიდაშელი, რომ პროფესორმა გორდელაძემ მასზე მეტი იცოდა და შური კლავდა, გული ბოღმით ეცხებოდა. „სტუდენტობის დროსაც ვგრძნობდი, — უთხრა მან ვაჟა დვალისშვილს, — რომ გორდელაძეზე მდლა ვიდექი. შეიძლება ის მაშინ ჩემზე კარგი სპეციალისტი იყო, გეთანხმები. მე რომ მისდენი პრაქტიკული გამოცდილება დამეგროვებინა, სულ სამი წელიწადი მჭირდებოდა. სამაგიეროდ, მე მასზე ძლიერი ვიყავი, როგორც პიროვნება... ისეთი თვისებებით ვიყავი ძლიერი, რომლებსაც იგი ვერასოდეს ვერ შეიძენს“. ამ აღსარებამ და ღვარძლმა, გულში რომ ჰქონია ხიდაშელს კაცისა, რომელიც ხშირად დიდი კმაყოფილებით ამბობდა, „ჩვენზე უკეთესი ბიჭები გვეზრდებიანო და პირველ რიგში ლევან ხიდაშელს ასახელებდა“, სურდა იგი საპროფესოროდ მოემზადებინა, — გააოცა და ერთიანდ შესძრა ვაჟა დვალისშვილი. იგი ვერასოდეს წარმოიდგენდა, თუ ასეთი გულბოროტი და ღვარძლიანი იყო მისი მეგობარი.

ასეთივე ქედმაღალი, ყოყოჩა და შურიანი გახლდა ლევან ხიდაშელი ყოფაცხოვრებაშიც. როცა ახალგაზრდობილი ნათია საცეკვაოდ გაიწვია და შეაქო, კარგად ცეკვაო, ქალიშვილმა უთხრა, ეგ დღეს ხუთჯერ მოვისმინე, რა არის, რომ ყველა ბიჭი დილაღეს ამ სიტყვებით იწყებთო. ესლა აკლდა ლევან ხიდაშელს! ეს როგორ კადრეს, როგორ გაუტოლეს იგი ვიღაც ბიჭ-ბუჭებს, როგორ არ გამოარჩიეს მათგან! იგი ბრაზისაგან გაფითრდა — „მე მეექვსე ბიჭი არა ვარ, მე ვარ ლევან ხიდაშელიო“.

ზოგჯერ ხიდაშელის ქედმაღლობა, ყოყოჩობა და შური ძლიერ მახინჯი ფორმით ვლინდებოდა, როგორც ეს მოხდა ოპერის თეატრში. მან ვერ აიტანა, რომ მისი თანხლები ქალიშვილი აღტაცებით მისჩერებოდა გასტროლიორ მომღერალს, ლამაზ ჰაბუქს, მაშინ კი მთლად გადაიარა, როცა სპექტაკლის დამთავრების შემდეგ გოგონამ სთხოვა, „დაველოდო, მაინტერესებს ცხოვრებაში როგორიაო“. ხიდაშელი, აბა, რის ხიდაშელი იყო, რომ ასეთი დამცირება ვინმესთვის ეპატიებინა! წავიდა, ტორტი იყიდა, ავტობრუნების წერით გართულ მომღერალს გაუწოდა და... პირდაპირ სახეში სთხლიშა. ასე რომ, ლევან ხიდაშელს არც თავხედობა აკლდა, ქედმაღლობის ეს ღვიძლი ძმა, ბოროტებას რომ ესამანება.

ლევან ხიდაშელის კიდევ ერთ თვისებას უნდა გავუსვათ საზი — ესაა მკაცრი რაციონალიზმი, ასე რომ ახასიათებს მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის ეპოქას. იგი ცოცხლად გონებით ჰვრეტს ყველაფერს, განუსჯელად ერთ ნაბიჯსაც არ გადადგამს, ამა თუ იმ მოვლენას, ფაქტს იმის მიხედვით აფასებს და სწონის, რამდენად სასარგებლოა იგი პირადად მისთვის, მისი აღზევებისათვის. ხიდაშელის რაციონალიზმი და პრაგმატიზმი იქამდე მიდის, რომ იმასაც კი ანგარიშობს, აკოცოს თუ არა საყვარელ ქალიშვილს. გახსოვთ, ალბათ, ტარიელი რომ ნესტან-დარეჯანს შეეყარა, გრძნობამ აიტანა, მზეთუნახავის ალერსი მოუწია, მაგრამ ვერ შეკადრა — „მწადა, მაგრა ვერ შევმართე შემოქმედმა, შემოხვევაო“. ხიდაშელიც აღმოჩნდა მსგავს მდგომარეობაში — ჯვრის მონასტრის ეზოში მარტოდმარტო დარჩა ნათიასთან და ისიც გრძნობამ აიტანა, მაგრამ არ აკოცა საყვარელ ქალიშვილს, არ აკოცა არა იმიტომ, რომ ვერ შეკადრა, ან გაბედულებამ უღალატა, მას არც კადნიერება აკლდა და არც გაბედულება... ამ მწვევე ემოციურ სი-

ტუაიაშიც იგი მშრალი რაციონალისტი და პრაგმატიკი დარჩა, იმაზე ფიქრად აღერსი ხელს შეუწყობდა თუ აგებდა მათს სიყვარულს და, ბოლოს, დაასკვნა, არ შეიძლება, არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება“. არც აკოცა და ვარაუდი გაუშარ- თლდა: კალიშვილმა ირწმუნა, რომ მათი სიყვარული წმინდა იყო, ლევანს იგი უყვარდა, უყვარდა გულწრფელად და ამ დიდ ადამიანურ გრძნობას პატივს სცემდა.

მშრალი რაციონალისტი იყო ლევან ზღაპერი ქარხანაში, კოლეგეტიკთან ურთიერ- თობაშიც. უკვე ვთქვით, რომ იგი ხელს უშარბევდა ყველას, ვისაც კი რაიმე დახმარება ესაჭიროებოდა. მათს ლხინშიც მონაწილეობდა. მაგრამ ამას აცეთებდა ათა იმიტომ, რომ კეთილი იყო და სიყვითე გულში არ ეტეოდა. არა, ამ შემთხვევაშიც იგი პრაგმა- ტისტად რჩებოდა. მას თვით სიყვითე კი არ გვრიდა გამოფიქრებას, არამედ თავისი პერ- სონის განდიდება. ეს თავად აღიარა ვაჟა დვალისვილთან საუბარში: „მუშებს თავს ვეგ- ლებოდი, მათი ავადმყოფი ბავშვებისა და ცოლების ექიმებზე დავბრდი. არაყს მათთან ერთად ვსამდი ლუფხანაში. საუბარშიც მათ კილოზე ვუქცევდი. შენ თუ გგონია, ეს ძალიან მსიამოვნებდა“. დიას, არ სიამოვნებდა, მაგრამ მაინც აცეთებდა, რამეთუ ეს მისი აღზევებისათვის იყო საჭირო.

კაცმა რომ თქვას, საყვით ხომ მაინც სიყვითა, ანგარებით სჩადის მას მავანი თუ არა. „მართალია, — ნათქვამია ამის თაობაზე ილია ჭავჭავაძის „გლახის ნაამბობში“, — არიან იმისთანა კაცები, რომელნიც სიყვითეს ექმოდნენ მართო იმისთვის, რომ სახელი დაგვრჩებო, მაშინ ისინი იმ კაი საქმეს სახელზედა ჰყიდიან. ეს ცუდია, მაგრამ მე და შენ რა დავა გვაქვს? დაე, თუნდ გაჰყიდონ, ოღონდ ნივითი კარგი რამ იყოს, დაე, საქმე საქებური იყოს“... ამ სიტყვებს მღვდელი ამბობს და მან კეთილმოქმედის გულისწადი- ლის განჩრეკა ღმერთს მიანდო, ჩვენ კი, ცხადია, ასე ვერ მოვიქცევით. ერთი კი არის: თუ ხიდაშელი სულხან-საბას „მალვით მადლის“ მიმდევარი არ იყო, არც თავისი სიყვითის აფორებდა უყვარდა, ერჩივნა სხვებს ელაპარაკათ მასზე, ხოლო თავად თავმ- დაბლობანა ეთამაშა. ნოდარ ერგაძეს თუ ხუმრობით უთხრა, საამქროს კრებამ სიხალე რომ მოიწონა, „ეგ ჩემი დამსახურებაა, ისეთი სიტყვა ვთქვი, საერთო გეგმა მგონი მთელ ქარხანაში დანერგონა“, სამაგიეროდ პარტიუტროს მდივნის მადლობის გამოზნა- ტველ ეესტს ისეთი ეესტით უპასუხა, თითქოს უთხრა, მადლობად არ ღირს, „სამაგი- სო არაფერი გამოიქვითიაო“, ე. ი. ამ შემთხვევაში თავმდაბლობა ამჯობინა, რადგან ეს უფრო წადგებოდა, ხელს შეუწყობდა მისი ცხოვრებისეული გეგმის ხორცშესხმას.

პატივმოყვარეობას, მშრალ რაციონალიზმსა და პრაგმატიზმს ხიდაშელში გარდუვა- ლად უნდა ჩაეკლა ადამიანების გულწრფელი სიყვარული და ჩაკლა კიდევაც. არათუ გარეშენი, ხიდაშელს მეგობრებიც კი არ უყვარდა, თუმცა პატივს სცემდა მათ, ნათ- სავებთან წასვლას სიყვითილი ერჩია, მშობლებთან, ახლობლებთან ურთიერთობაც უჭირ- და. იგი თვითონაც გრძნობდა, რომ ასე ცხოვრება არ შეიძლებოდა. „ოდედაც მიყვარს, მამაც, ძმაც, რძალიც და ძმისშვილებიც, მათთან ერთად ცხოვრება კი არ შემიძლია“. — აღიარებდა იგი და ერთი სული ჰქონდა, სანამ რუსთავში ცალკე ბინას მისცემდნენ, რომ მათ მოშორებოდა.

მართალია, იყო ერთი ადგილი, სადაც ლევან ხიდაშელს გული მიუწყევდა, — ნინ- დამების „სალონი“. აქ თავს იყრიდნენ, მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, „უსაქმური და კრეტინი ხალხი“, ფუქსავატი გოგობიკები. რამდენადაც მოულოდნელია უნდა გვეჩვენ- ნოს, ამ „სალონიში“ იგი თავს მეშვიდე ცაზე, ლაღად გრძნობდა, სიამოვნებდა, რომ მისი უპირატესობა აქ აშკარა და უდავო იყო, ყველანი ელაქუტებოდნენ, ფეხქვეშ ეგებოდ- ნენ. ამაყ და დამცინავ ხიდაშელს სხვა რაღა უნდოდა! სამუშაოდ, იგი ვერც კი გრძნობდა, რომ ამ სულიერად დატკე ადამიანებთან მისი ურთიერთობა მისავე სულ- ერ სიღატაკესაც მოწმობდა. რას იზამ, ასეც ხდება. ხალხს დიდი ნაწილი შეუმჩნევია.

რომ არიან ადამიანები, რომლებიც სხვის თვალში ბევრს ხედავენ, თავიანთ თვალში კი დვირესაც ვერა. ერთხელ ხიდაშელმა რეზო ქავთარაძეს რესტორანში ნამაკაცთა მძღოლებთან აზნაუზე მიუთითა და უთხრა: „ისინი საქმაოდ ცნობილი ადამიანები არიან. კარგი თარამ-ღებობებიც უკავიათ. აბა მიდი და მაგათ ლაპარაკს დაუგდე ყური, მაგათ მისწრაფებებს გაეცანი. იდეალები, მუსიკა, ლიტერატურა, ფერწერა, მთელი ლამაზი სამყარო მაგათ-შიღმა რჩება. რაღაც ამაღლებული რომ თქვა, შეიძლება დაგაციონ კიდეც“. კარგი და პატიოსანი, ვთქვათ ასეც იყო, მაგრამ საკითხავია, თვითონ მისთვის არსებობდა კი „ლა-მაზი სამყარო?“ მინდაძეების „საღონში“ რა იდეალებზე ლაპარაკობდნენ?

ერთი სიტყვით, ლევან ხიდაშელი ის არ იყო, რა სახეც ედო, ამ ქვეყნად იდგნოთ დადიოდა. როცა სჭირდებოდა, უსირცხვილოდ ტყუოდა. რეზო ქავთარაძეს ეუბნებოდა: „ერთ დროს მართლაც ვოცნებობდი მეცნიერებაზე. დიდი ხანია ამ სურვილმა გამიარა. ჩემი საქმე არ არის ლაბორატორიაში ჯდომა და ცდების ჩატარება“, სინამდვილეში კი საკანდიდატო დისერტაციას წერდა, ხოლო ქარხნის მთავარ ინჟინერს მიხეილ გიორგაძეს უთხრა, მართალია, დისერტაციას ვიცავ, მაგრამ „ქარხნიდან წასვლა არც კი მიფიქრია, აზრადაც არ მომსვლია“, მაშინ როცა ქარხნის დატოვება მართლაც უნდოდა, ოღონდ სადოქტორო დისერტაციის დაცვის შემდეგ. ასეთივე ორპირი და ცრუ იყო იგი პირად ცხოვრებაშიც.

არა მგონია, მკითხველი არ დამეთანხმოს, რომ ლევან ხიდაშელს ფაქტობრივად მარტო თავისი თავი უყვარდა და პირადი აღზევება, სახელის მოხვეჭა, როგორც სწორად შენიშნა ლინა ხიხაძე, მანიაკურ მისწრაფებად ექცა — მზად იყო მისთვის ყველაფერი შეეწირა. იგი უკიდურესი ინდივიდუალისტი გახდა და თვითონ გამოეთიშა საზოგადოებას, არავის და არაფერს არ უკავშირებდა თავის თავს. უგემური „მე“ რომ წიხ წი-მოსწია, „ჩვენ“ სულ დაიფრცა. არ უნდა შეგვაცდინოს იმ ფაქტმა, რომ ლევან ხიდაშელის, როგორც სპეციალისტის, საქმიანობა ობიექტურად სასარგებლო იყო საზოგადოებისათვის, ემთხვეოდა კოლექტივის ინტერესებს. როცა ამა თუ იმ ადამიანს ზნეობრივად ვაფასებთ, უნდა გავითვალისწინოთ, არა მარტო თვით საქციელი და მისი შედეგები, არამედ პიროვნების მიზანი, შინაგანი მოტივები, მისი დამოკიდებულება თავისივე მოქმედებისადმი. ბანდიტი რომ ბანდიტს მოჰკლავს, ნუ ვიფიქრებთ, თითქოს საზოგადოებისათვის სურდა საშიში პიროვნება მოეცილებინა, რათა ხალხს უშიშრად ეცხოვრა — მას სულ სხვა მიზანი ამოძრავებს: მოსპოს მეტოქე. ხიდაშელი თუ წელზე ფეხს ადგამდა და თავდაუზოგავად შრომობდა, მხოლოდ პირადი აღზევებისათვის. მან კარგად იცოდა, რომ სხვანაირად ჩვენს საზოგადოებაში მიზანს ვერ მიაღწევდა, სახელოვანი კაცი ვერ გახდებოდა. მისი მთელი უბედურება ის იყო, რომ არ ჰქონდა კომუნისტური მსოფლმხედველობა, არ ყოფილა იდეური კაცი, რამეც ამაღლებული იდეალისათვის მებრძოლი.

ცნობილია, რომ თითოეული ადამიანის ზნეობრივი გაწვრთნილობა, მორალური პასუხისმგებლობა სრულად ვლინდება კონფლიქტურ სიტუაციაში, როცა პიროვნების წინაშე დგება ალტერნატივა — ან ასე, ან ისე. ცხადია, სწორ არჩევანს ის გააქეთებს, ვინც ზნეუთლია, ვისთვისაც მოქალაქეობრივი მოვალეობა რაღაც აბსტრაქტია კი არა, შინაგანი მოტივია, ვისაც ღრმად შეუგნია დიდი ილიას შეგონების სიმართლე, რომ „თვითუფლის ინტერესი საყოველთაო ინტერესზეა ზედ-გამობმული“ და მტკიცედ სჯერა, სწამს, რომ გადამწყვეტ მომენტში სწორედ ისე უნდა მოიქცეს, როგორც ამჯობინა, და არა სხვანაირად.

ლექსო არჩემაშვილის ტრავმამ საგონებელში ჩააგდო და ზნეობრივი ალტერნატივის წინაშე დააყენა ლევან ხიდაშელი. არა, იგი სრულებით არ შეუწუხებია დაინგალიდებული მუშისა და მისი ოჯახის ბედს, ამ უმძიმეს ტრაგიკულ მომენტშიც იგი მხოლოდ თავ-

ვის თავზე, თავის მომავალზე ფიქრობდა. „დაიღუპა, ყველაფერი დაიღუპა“ — იყო პირველი, რამაც თავში გაუელვა ხიდაშელს, როცა ტრავმის ამბავი შეიტყობდა. ბედნენ კი ამის შემდეგ გმირობას? „დაიღუპა, ყველაფერი დაიღუპა“ ჯიუტად და მოსოტრინურად ჩასახოდა ვიღაც ყურში და რაღაც უნდა ელონა გმირობის გადასარჩენად. მისი გონება გამაღებით მუშაობდა, ხსნას ეძებდა და აპოვა კიდევ — ყველაფერი მუშას უნდა დაბრალდებოდა, მით უმეტეს, რომ ხიდაშელს ამის გამო საყვედურს ეყოფოდა ვტყოდა — იგი სრულ სიმართლეს იტყოდა, ლექსო ხომ ღამენათევი და ნამთვარევი იყო! მართალია, არჩემაშვილს. ამ შემთხვევაში პენსიას შეუმტირებდნენ, სრულ ფულფას აღარ მისცემდნენ, მაგრამ ეს სრულებითაც არ აწუხებდა ლევან ხიდაშელს, თუმცა ხალხის დასაჩაბად და სინდისის მოსაწმენდად ფული გაუგზავნა, მაგრამ უკანვე დაუბრუნეს, ისედაც მადლობელი ვაო.

მეოფა, თავიანთი საქმები ცვლის უფროსის რა დიდი იმედი ჰქონდათ ამხანაგის ბედით გულდამწვარ მუშებს! როგორ სჯეროდათ, რომ იგი საკითხს მუშის სასარგებლოდ გადაწყვეტდა! „ფოლადის გაღმობეთქას ღუშელს დაბოალეებს, დაჯერებით ამბობდა ვასო ხარაიძე, — ვაჟაკი კაცი, საყვედურს არ შეუშინდება და არჩემაშვილის ბავშვებს არ გასწირავს“. შეიძლება სხვა დროს ლევან ხიდაშელს მართლაც არ გაეწირა ლექსო და მისი ოჯახი, საყვედურის მართლაც არ შეშინებოდა, მუშების გული რომ მოეგრა და ქებით ცაში აეყვანათ თავიანთი ცვლის უფროსი, შეხეთ, რა ღვთისნიერი ხელმძღვანელი გვეყავსო, მაგრამ ახლა ამას ვერ იზამდა, საექვრდ ვერ გახდიდა გმირობას. ხიდაშელის გულისთქმა, მისი საქციელის შინაგანი მოტივი სწორად გამოიწრო რეზო ქავთარაძემ და ეს პირში უთხრა თავის მეგობარს: „შენ რომ ზოგიერთ რამეზე თვალი დაგებულა, უფრო კეთილ საქმეს არ გააკეთებდი? მაგრამ შეგეშინდა, დიხ, შეგეშინდა, რომ გმირობაზე აღარ წარგადგენდნენ“. ლევანს მკვდრის ფერი ღაღღა. არ ეგონა, თუ მიუხედავოდ, რატომ გასწირა ლექსო, მით უფრო, თუ გაუბედვრდნენ და ასე უბოღოოდ პირში ეტყოდნენ სიმართლეს.

ოტა ხნის შემდეგ, როცა აღსარება გაანდო ვაჟა დვალისვილს და გააცნო თავისი ცხოვრებისეული გეგმა, რას ესწრაფოდა, რა აინტერესებდა და რა იყო მისთვის ძვირფასი, ლევან ხიდაშელმა თვითონ აღიარა, რომ ლექსო წინსვლის გზაზე გადაეღობა. „ყველაფერი ჩემი გეგმით მიდიოდა, — უთხრა მან მეგობარს, — დიდმა წვალეებმა თავისი ნაყოფი გამოიღო და ახლა, როცა თითქმის ფონს ვიყავი გასული, ერთმა ღამენათევმა და ნამთვარევემა კაცმა კინაღამ ყველაფერი წყალში ჩამიყარა. რეზო ქავთარაძეს რა ენაღლეება, აბა თვითონ გადაუტანა ამდენი რამე, მაშინ ენახავდი, რა ჰმაზე ამღერებდა. მაგრამ ხომ გაგიგონია — სხვისი ჭირი, ღობეს ჩხირიო“.

სხვისი ჭირი, ღობეს ჩხირიო...

ამას ამბობს კაცი, რომელსაც არასოდეს სხვისი ჭირი გულთან არ მიუტანია, არასოდეს სხვისი გაჭირვება გულწრფელად არ გაუზიარებია!

ყველა მიხვდა, რომ ლევან ხიდაშელი ის არ იყო, რაც ეგონათ. უპირველეს ყოვლისა, მუშებს გაუტყდათ გული. ყველაფერს იფიქრებდნენ, მაგრამ მათი ცვლის უფროსი თუ ასე უღვთოდ გაიმეტებდა ლექსოს, აზრადაც არ მოუფიქროდათ. განსაკუთრებით დააღონა ხიდაშელის საქციელმა ოსტატი ვასო ხარაიძე. მის წარმოდგენაში იგი „რადაც საოცარი, ზღაპრული პიროვნება იყო“, ახლა კი თავს ისე გრძნობდა, თითქოს უძვირფასესი რამ დაკარგა, „ვერ გავგო, რა უფრო სწყინდა, ლექსოს დასაჩივრება თუ ის, რომ ლევანზე რწმენა შეერყა. მის სათაყვანებელ კაცს რაღაც უზარმაზარი ჩრდილი დაეცა“. არანაკლებ მძაფრად განიცადეს ხიდაშელის ანგარება მისმა მეგობრებმა. თუ აქამომდე რეზო ქავთარაძეს ეჭვი ეპარებოდა მის პატიოსნებაში (ზოგჯერ ისეთ რამეს გააკეთებდა!), ახლა უკვე საექვო არაფერი აღარ იყო. თვალი აეხილა ვაჟა დვალისვილ-

საც. ხიდაშელის გრძელმა აღსარებამ, იმის აღიარებამ, რომ აორემაშვილი გმირი ჩინა
 გადასარჩხვად გასწიოა, ძეაძრუხუნა იგი. ლევანი მისთვის აღარ ჭაომოდგებდა ძრავაშვილი
 უცნობიან განტოლებას — ყველაფერი ხანული გახდა და მხოლოდ ის უკვირდა, „ეს
 ბოროტი აღამიანი როგორ იყო ჩემი სათაყვანებელი მეგობარი, ჩემი აკრძალი“.

ხდება ხოლმე აღამიანის ცხოვრებაში — უბედურებას უბედურება ემატება, წყნ-
 დომას შეცდომა მოსდევს, თითქოს ჯაჭვური რეაქციააო. საწარმოში რომ წაიბოროტიკი,
 ვითომ ეს არ კმაროდა, ხიდაშელს პირად ცხოვრებაშიც დაუხსლდა ფენი — მთავრად
 მარინე მინდავე გაუბატურა. და როცა ადრე დილით შინ მარინეს მამა ეწვია, „გოგონა-
 ბაში ელექტრონული მანქანის სისწრაფით გაიხადოვინა ამას თა მთაყვებოდა. ალესია-
 შვილის ამბავი ამ უბედურებასთან მონაგონარი იქნებოდა“. მაგრამ მარიეს გულისაგვის
 თავის გეგმებს ხომ არ დაღუპავდა! ხიდაშელი ის კაცი არ იყო, გაჭირვება რომ ძლევს
 და ფაოლმალს ჰყრის. „თუ ამ ჩინიდან გამომდევო, — ფიქრობდა იგი, — მეოვე ძე
 ვიცი! ისევე ძველებურად გავშლი ფრთებს“. გამოსავალი ერთი იყო — მარინე უნდა წე-
 ერთო და შერიტო კიდევ, თუმცა ის კი არა, ნათია უყვარდა, და კიდევ ორი აღამი-
 ნი გაუბედურა.

არ იყო მსხვერპლი, რომელიც ხიდაშელს არ გავლო პატივმოყვარეობისათვის, პი-
 რადი განდიდებისა და აღწევებისათვის. მას არაფრად არ უღირდა სხვათა ზედი!

აღამიანი კი მაშინ ხდება ნამდვილი აღამიანი, როცა წინ ლამპრად წაიძვდვარებს
 სხვათა სიყვარულს. მოყვასის გულწრფელი სიყვარული, თანაგრძნობა და დანაშაუნი
 უმალღესი სიყვითა. არავის არ შეუძლია საზოგადოებისაგან გაიხადოვინო, ცალკე იც-
 ხოვროს. გვინდა თუ არ გვინდა, ყოველდღე გვიხდება ურთიერთობა სხვა აღამიანებთან
 და, თუ ერთმანეთს პატივი არ ვეცით, ერთმანეთის ჭირი და ლზინი არ გავიზიარებო,
 მარტო ჩვენთვის ვიზრუნეთ და საკუთარი „მე“ სამყაროს ცენტრად მივიჩნიეთ, როგო-
 რღა მოვთავსდებით საზოგადოებაში, რას დავმსგავსებო ჩვენი ცხოვრება? ყველამ გუ-
 ლში უნდა ჩავიბეჭდოთ დიდი ილიას სიტყვები: „სხვა შეხთვის და შენ სხვისთვის. აი,
 გზა ცხოვრებისა“. ვინც ამ გზიდან გადაუხვევს, მიზნად დაისახავს აღამიანებზე მძალ-
 ლებას და არა მათი ბედნიერებისათვის ზრუნვას, ლევან ხიდაშელის ბედი არ აცდენა.
 ნუ მოგვატყუებს ის ფაქტი, რომ ხიდაშელმა ჩინიდან გამოსვლა მოახერხა, მიზანსაც
 მიაღწია: გმირობასაც მიანიჭებდნენ და მარტენის სამეჭროს უფროსიც გახდებოდა,
 დისერტაციასაც დაიცავდა, მაგრამ რად დაუჯდა ეს წარმატება, გახდა კი ბედნიერი?

როცა მოვლენები სასიკეთოდ შეტრილდა, გამოუვალ ჩიხს თავი დააღწია. ლევან
 ხიდაშელს ხასიათი გამოუკეთდა, ძველი რწმენა დაუბრუნდა, ისევე ლაღად იგრძნო
 თავი. სიამოვნებდა იმის წარმოდგენა, თუ რა ხმაური მოჰყვებოდა მის დისერტაციას,
 რომელსაც სადოქტორო დისერტაციის ტოლფასს გახდიდა სოციალისტური შრომის
 გმირისა და მარტენის სამეჭროს უფროსის ტიტულები. მაგრამ ეს რწმენა და სიხარული
 ხიდაშელს მალე გაუწელდა — იგი ხომ თითქმის სულ მარტრ დარჩა. მუშები თვალს
 არიდებდნენ, მეგობრები შემოეცალნენ, ნათიაც დაკარგა და განვლილი ექვსი წლის მან-
 ძილზე პირველად იგრძნო მარტოობის სიმძიმე, პირველად მოუწია ვიღაც გვერდით
 ჰყოლოდა, მაგრამ ვინ? ახალა მისვდა, რომ „თავის მიზანს შესწირა მეგობრები და
 თავმოყვარეობა, სიამაყე და სიყვარული. შესწირა ნათია“.

ასეთ დღეში ლევან ხიდაშელი იმითმ აღმოჩნდა, რომ დაივიწყა მთავარი — კოგო-
 ინეინერი, თუნდაც მეცნიერი, კარგი აღამიანიც უნდა იყოს, ჰქონდეს საზოგადოებრივი
 იდეალი, თავისი შრომა მიიჩნდეს არა პირადი განდიდების საშუალებად, არამედ პატ-
 რიოტულ-მოქალაქეობრივ მოვალეობად ხალხის, სამშობლოს წინაშე, ამყობდეს იმით,
 რომ მისი შრომა, როგორც მთავრობის თქვა, ერწყმის რესპუბლიკის შრომას. როცა
 აღამიანს გულს არ უთბობს მოყვასის სიყვარული, კმაყოფილებას არ ანიჭებს სხვის-

თვის მიგებულ სიკეთე და ამ სიკეთეს სახელზე ჰყიდის, იგი კარგავს სოლიდარობის გრძნობას და გულცივი ეგოისტი ხდება. ასეთი კაცი ბედნიერი ვერ იქნება, რამდენადაც ბედნიერება შეიძლება მოვიპოვოთ საზოგადოებაში და არა მის გარეთ. „მხოლოდ ურთიერთობრივი თანხმობა, შეწყვენა ჰბადავს ნამდვილ ბედნიერებას და სიმდიდრეს, როგორც მთელი ხალხისას, ისე კერძო კაცისას“ — შეგვაგონებდა ბრძენი ილია და არავის არ აქვს უფლება ეს შეგონება დაივიწყოს ან უგულვებელყოს.

„მე შენ მეცოდები, გესმის?“ — უთხრა ვაჟა დვალის შვილმა ლევან ხიდაშელს, მისი გრძელი აღსარება რომ მოისმინა, და განაგრძო: „შენ საბრალო, უბედური ადამიანი ყოფილხარ. არ მეგონა, თუ ასეთი პატარა კაცი იყავი“. და ძნელია არ დავეთანხმოთ ვაჟა დვალის შვილს. აქტიური, ენერგიული, ნიჭიერი, მხოლოდ თავისი შრომით გამორჩეული ხიდაშელი პატარა და უბედურ კაცად აქცია ტექნიციზმმა, იდეური ცხოვრებისაგან განდგომამ, ეგოისტურმა მისწრაფებებმა. მისი მსოფლმხედველობა, იდეური შეგნება აშკარად ჩამორჩა მისსავე ტექნიკური ცოდნის დონეს. ამის გამო ერთმანეთს ვერ შეუხამა პირადი შემოქმედებითი აღმადრენა და ზნეობის მოთხოვნები. ჩვენი საბჭოური ცხოვრების უნთავრესი პრინციპები: ჰუმანიზმი (ადამიანის პატივისცემა და მისთვის უანგარო ზრუნვა), კოლექტივიზმი (მეგობრობა, ურთიერთდახმარება ანუ შეწყვენა), სოლიდარობა ხიდაშელისათვის უცხოა და ეს ქმნის კონფლიქტს. ამის მიუხედავად, იგი ჩვენს ბანაჟშია, ჩვენს საქმეს, ქვეყნის სასარგებლო საქმეს აკეთებს. კიდევ მეტი — ჩვენ გვეპირდება ისეთი მაღალკვალიფიციური სპეციალისტები, საქმის კაცები, როგორიც ლევან ხიდაშელია, ოღონდ ზნეობრივად განწყენილნი, კომუნისტური იდეალებით გამსქველდულნი. ჩამოაცილებთ ლევან ხიდაშელს ზნეობრივი მანკიერებანი და ჩვენს წინაშე წარმოდგება შესანიშნავი ადამიანი, ნამდვილი საქმის კაცი. ამიტომ უნდა დავეთანხმოთ გურამ გვერდუთელს — ხიდაშელს „ვერ მივატოვებთ, ვერ გავწირავთ“.

ცხოვრებამ დასაჯა ლევან ხიდაშელი პატიმრობაში და ქედმაღლობისათვის, ისეთი ზნეობრივი თვისებებისათვის, რომლებიც არ შეეფერებოდა საბჭოთა ადამიანს, და იგი მარტო თავის ანაბარა დატოვა. ეს მარტობა, როგორც ვთქვით, მძიმე ტვირთად დაწვა მის სულსა და გულს, თვალი აუხილა და მიხვედრა, რომ ისე არ ცხოვრობდა, როგორც საჭირო იყო, როგორც დრო მოითხოვდა. ნათიას საანგარიშო კონცერტმა, ქალიშვილისათვის მიყენებულმა სულიერმა ტრავმამ იგი საბოლოოდ გამოაფხიზლა. ავტომატური გიჟური რბოლა, რომლითაც რომანი მთავრდება, ისე უნდა გაფიგოთ, რომ ხიდაშელი ისწრაფვის გაეცალოს ძველს, უარყოს ცხოვრების ის ნიჩი, ამდენი უსიამოვნება რომ მოუტანა არა მარტო მას, არამედ სხვებსაც. ამას ისიც ადასტურებს, რომ დაშვებულ ხიდაშელს ელანდება თავისი მეგობრები — რეზო, ნოდარი, ვაჟა, უხარია, რომ ისინი მასთან არიან, არ მიატოვეს, ელანდება ნათია, რომელსაც ეფიცება, კიდევ უფრო მიყვარხარო.

კერძოთელ იყოს ეს მოლანდება — ხიდაშელის ცხოვრებაში გარდატეხის, მისი ზნეობრივი გარდაქმნის მაცნე!

იმედი ვიქონიოთ, რომ ლევან ხიდაშელი გადარჩება და დაიწყებს ახალ ცხოვრებას, მაღალი საზოგადოებრივი იდეალითა და ადამიანის სიყვარულით გაცისკროვნებულ ცხოვრებას.

ჩვენც ვაჭეროდეს და გვწამდეს, რომ „კაცი ვერასდროს ბედნიერად ვერ იგრძნობს თავს, თუ მისი ცხოვრება და საქმიანობა ადამიანების სიყვარულით არ აოხრება გაყვნიებით“.

რავიელ შამელაშვილი

ილია კრიტიკის რაობისა და დანიშნულების შესახებ

1861 წელს ილია ჭავჭავაძემ ჟურნალ „ცისკრის“ აპრილის ნომერში დაბეჭდა პირველი საპოლემიკო სტატია სათაურით „ორიოდე სიტყვა თავად რევაზ შალვას ძის ერისთავის კაზლოვის მიერ „შეშლილი“-ს თარგმანზედა“, რომელიც მოწმენდილ ცაზე მების გავარდნას ჰგავდა, მოწინავე საზოგადოებამ იგი გაზაფხულის მათუწყებელ გრგვინვად აღიქვა. აქ წინა პლანზე დაყენებულია ქართული ორთოგრაფიის საკითხები, დამოკიდებულება ე. წ. ძველ ასოებთან, თარგმანის თეორიული და პრაქტიკული პრობლემები, მწერლის სტილი... ილიამ ენის სისწორე, სიტყვადე და სიმარტივე ჩათვალა მწერლის სტილის განმსაზღვრელად. ამ წერილმა დასაბამი მისცა ე. წ. „მამათა“ და „შვილთა“ ბრძოლას, რომელიც მიმდინარეობდა საქართველოში გასული საუკუნის 60-70-იან წლებში. გარდა ამისა, აღნიშნულ სტატიაში გამოთქმულია საღი მოსაზრებანი ლიტერატურის ისტორიის არაერთ საკითხზე.

რა თქმა უნდა, ძველი თაობის წარმომადგენლები დუმილით როდი შეხედნენ აღნიშნულ სტატიას. მათ უპასუხეს „ორიოდე სიტყვას“... მოპასუხენი იყვნენ „ცისკრის“ თანამშრომლები, რომლებიც ილაშქრებდნენ იმ სიახლეთა წინააღმდეგ, რასაც ახალგაზრდა ავტორი გვთავაზობდა, სახელდობრ ბ. ბელინსკის მოსაზრებათა გადმოტანა საქართველოში არქაისტებს დაუშვებლად მიაჩნდათ. ილიამ ხომ ქართული ლიტერატურის ისტორიაში პირველმა დამკვიდრა ხელოვნების ბელისკისეული განსაზღვრა! სწორედ მან გადაუშალა ქართველ მკითხველთ ხელოვნების რეალისტური პრინციპები, რასაც უდიდესი თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა ჰქონდა ქართული ესთეტიკური აზროვნების ისტორიისათვის.

1861 წლის „ცისკრის“ ივნისის ნომერში, ილიამ დაბეჭდა თავისი ცნობილი „პასუხი“, რომელიც წარმოადგენს უძვირფასეს მასალას როგორც მწერლის ესთეტიკური მრწამსის გასაგებად. ისე ქართული კრიტიკული აზრის შესასწავლად.

ამ საპოლემიკო სტატიას ეპიგრაფად წამძღვარებული აქვს მ. ბელინსკის სიტყვები, რითაც ერთგულ კიდევ ხაზი გაუსვა თავისი შეხედულებების სულეირ ნათესაობას რუსეთის განმანათლებელთა იდეებთან. ილია ოპონენტებს უკუიწინებს ცნებების არასწორად შარებას, ფაქტების გაყალბებასა და თეზისის შეცვლას.

„პასუხში“ ილიამ საბოლოოდ გააიშველა და ჩამოხსნა ნიღაბი კონსერვატორულ ძველ თაობას და ახალი სხივი შეჰმატა პირველ საპოლემიკო წერილში განვითარებულ იდეებს, მის რეალისტურ-პროგრესულ შეხედულებებს. აქ მთელი სისრულით წარმოაჩინა

ნა ბელინსკის, ჩერნიშევსკის, დობროლიუბოვისა და სხვათა ხელოვნების რეალისტური თეორია.

ჩვენ ილიას პუბლიცისტიკიდან გვაინტერესებს მხოლოდ ერთი კონკრეტული საკითხი — როგორ არის მასში მოცემული კრიტიკის არსი და დანიშნულება.

დაბეჯითებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ 1861 წლის ივნისამდე ქართულ სინამდვილეში არა თუ სიტყვა „კრიტიკა“ მართებული და ამომწურავი დეფინიცია, არამედ თვითონ ეს ცნებაც („კრიტიკა“) კანტიკუნტად თუ გამოჩნდებოდა. ილია იყო პირველი მწერალი, ვინც გაბედულად შემოიტანა ლიტერატურის ისტორიაში ეს სიტყვა და თანაც პირველად მოგვცა ამ ცნების ბრწყინვალე, ამომწურავი, უნაკლო დეფინიცია, მეცნიერულად სწორი და პრაქტიკულად მისაღები განსაზღვრა.

სანამ კრიტიკის ილიასეულ დეფინიციას შევეხებოდეთ. მანამ უნდა მოვიგონოთ ვ. ი. ლენინის მოსაზრება საგნის, ცნების დეფინიციებზე. ვ. ი. ლენინი წერდა: „რას ნიშნავს განსაზღვრა? ეს ნიშნავს უწინარეს ყოვლისა ამა თუ იმ ცნების მიყენებას მეორე უფრო ფართო ცნებისადმი“ (ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 14, გვ. 177).

ილია ქავეჭავაძე „პასუხში“ პირდაპირ მიუთითებს: „სხვათა შორის ჩემს კრიტიკოსებს არ ესმით, რა არის კრიტიკა“... ილია მოწინააღმდეგეებს ედავება არა წვრილმან საკითხებზე, არამედ პრინციპულ პრობლემებზე. („პასუხი თ. ილია ქავეჭავაძის“ „კრიტიკოსა“).

ილიას მიერ „კრიტიკის“ დეფინიციას წინ უძღოდა ალ. სავანელის განმარტება: „კრიტიკა არის ბერძნული სიტყვა, რომელიც ნიშნავს ჰსჯასა, განსჯასა. ამისთვის კრიტიკა ისტორიული თვალსაზრისით არის უკანასკნელი მოღვაწეობა ჰსწავლისა... კრიტიკასა პრაქტიკულად მიიღებენ არა ჰსჯად, განსჯად, არამედ საიკისხავად ანუ დასაძრახავად თხზულებებისა — ცნება ტყვილი და არცა ღირსი კრიტიკისა, ვინაიდან სავანი მისი არის ვანდილობა წესებით ჰსწავლებისა და ხელოვნებისა მშენებარისა, ხარაქტერი მისი უნდა იყოს პირუთვნელობა და კეთილი“ (ყურნ. „ცისკარი“, 1857, № 4). აქ, მართალია, კრიტიკის ზუსტი დეფინიცია არაა მოცემული, მაგრამ ის კია შენიშნული, რომ კრიტიკისათვის დამახასიათებელი უნდა იყოს ობიექტურობა.

ილია კი წერს: „კრიტიკა“ — ამის თანასწორ მნიშვნელობის სიტყვა არ არის ქართულს ენაზედ და არც ძალიან საპიროა რომ იყოს, თუმცა უკეთესი იქნებოდა რომ ყოფილიყო, რადგანაც ეს დაგვიმტკიცებდა, რომ ჩვენი მამა-პაპანი მაგ მხრით განვითარებულნი ყოფილან. სადაც სახელია, იქ უსათუოდ საგანიც უნდა იყოს. ეგ სიტყვა ეხლა მთელ კაცობრიობას ეკუთვნის და ყოველი ხალხი, ცოტაოდენ განათლებული, ხმარობს თავის ენაში. მამასადამე, არც ჩვენთვის არ არის დასაძრახისი, რომ ეგ სიტყვა ჩვენში იხმარებოდეს. „კრიტიკა“ არის განხილვა, განჩხრეკა, გარკვევა, გარჩევა და დაფასება ერთად“ (იქვე, გვ. 34, ხაზი ჩვენია — რ. შ.). ეს უაღრესად საყურადღებო მოსაზრებაა, რომელსაც ილია იქვე ასე აკონკრეტებს და უბრალო და ძალიან მარტივი ენით მკითხველს კლდე უფრო ნათლად უხსნის. როცა რომელიმე საგანს ვაფასებთ, ჯერ აღინიშნება მისი ღირსება (რა თქმა უნდა, თუ ასეთი აქვს), შემდეგ ვამბობთა ამდენი ღირსო, ვ. ი. საგნის შინაგანი და გარეგანი ღირსებები წარმოიჩინება, მისი ავი და კარგი და მხოლოდ ასეთი ოპერაციების შემდეგ იწონება ეს საგანი „მართალ სასწორზე“, ვ. ი. ზუსტ სასწორზე, აფთაქის სასწორზე. ეს არ არის ვ. წ. პურის ასაწონი სასწორი, რაზეც თვითონ ილია შენიშნავს სქოლიოში. ეს არის გონების სასწორი, თუ შეიძლება ასე ითქვას, რომელიც არასოდეს იტყვის ჰოს, როცა გული ეუბნება „არას“. ილია თავის მოსაზრებას კრიტიკის რაობასთან დაკავშირებით ასეთი საილუსტრაციო მაგალითით ნათელყოფს: „მეც სწორედ ევროპოვიქე: ჯერ კახლოვის ნიჭიერება განვიხილე, მერე მისი პოეზიის მიმართულება, მერე

მისი „შეშლილი“, შემდეგ თარგმანი და ბოლოს ვსთქვი, რომ არც კაზლოვი ვარგა-მეთქი, არც მისი „შეშლილი“ და არც „შეშლილის“ თარგმანი. მე კაზლოვზე ახალგაზრდა მითქვამს-რა, მე ისა ვსთქვი, რასაც მთელი განათლებული რუსეთი ამბობს. ეგეთი მოქცეულან ჩემი კრიტიკოსები... ზოგიერთები... მსხვერპლია მართო იქმან სიტყვებს; ის — კი არ იციან, რომ სიტყვა გარეგანი სამოსელია აზრისა, და კრიტიკაც, მართო მაგაზედ აწენებულო, სამასხაროდ ხდის კრიტიკის წმინდა მნიშვნელობას... როგორც ჩანს, კნ. ბ. ჭორჭაძისა და უფ. გ. ბარათოვს მართო სიტყვები უძებნიათ ჩემს სტატიაში და არა აზრი“ (გვ. 35). ამაჲ ამბობს ილია გაუოცდელად, სიტყვანე შიძაღების გარეშე.

ილიასეული თეზა: „სიტყვა გარეგანი სამოსელია აზრისა“, აგრეთვე „სადაც აზრი არ არის, იქ ენა, რაც უნდა კარგი იყოს, სულ უქმია“, დღესაც ძალაშია.

მაგრამ ეს საკითხის მეორე მხარეა. ჩვენ, უპირველეს ყოვლისა, გვაინტერესებს ცნება „კრიტიკის“ ილიასეული განსაზღვრა, რომელიც ზემოთ წარმოვადგინეთ და რომელიც, ჩვენი ღრმა რწმენით, სწორი და ამომწურავია.

ქართულ სინამდვილეში, როგორც აღინიშნა, სიტყვა „კრიტიკა“ ილიამდე აქტიურ ხმარებაში არც იყო. პროფ. რ. სირაძე აღნიშნავს, რომ ეს თეტიკა, კრიტიკა და მრავალი სხვა ტერმინი პირველად გამოჩნდა ჩვენი მწერლობის გარდამავალ ხანაში (მე-19 საუკუნის დასაწყისში) 1815 წელს დ. ბატონიშვილის მიერ ანსილიონის „ესტეტიკური განსჯის“ თარგმანში. როგორც ტერმინი კრიტიკა, ისე ხელოვნება „მხატვრული შემოქმედების“ მნიშვნელობით ჩვენში საბოლოოდ ილიამ გაავრცელა, მოგვცა მისი გააზრება და ქართული აზროვნების ახალ მოთხოვნებს, ახალ თეორიულ-ლიტერატურულსა და ესთეტიკურ პრინციპებს შეუფარდა (რ. სირაძე, ძველი ქართული თეორიულ-ლიტერატურული აზროვნების საკითხები, თბ., 1975, გვ. 34-35).

„კრიტიკა“ არ ჩანს სულხან-საბა ორბელიანის „სიტყვის კონაში“, არც ნიკო ჩუბინაშვილის „ქართულ ლექსიკონში“, მაგრამ გვხვდება ამავე ავტორის „რუსულ-ქართულ ლექსიკონში“. საანალიზო სიტყვის რამდენიმე ფორმა დადასტურებულია დავით ჩუბინაშვილის „რუსულ-ქართულ ლექსიკონშიც“ (თბილისი, 1901, გვ. 285).

ქართულ აკადემიურ ლექსიკონში „კრიტიკის“ საილუსტრაციო მასალად მოყვანილია ილიას შემდეგი გამოთქვამი: „კრიტიკა ბუნებითად ისეთი რამ არის, რომ ერთსა და იმავე დროს, ერთსა და იმავე საგნის კვლევაში ჰოსაცა და არასაც ამოქმედებს მართლის გამოსარკვევად და გამოსაჩენად“. ილიას ეს მოსაზრება მეტად ფასეულია ამჟამადაც, როცა, სამწუხაროდ, არც თუ ისე იშვიათია შემთხვევები, როცა კრიტიკა ცალმხრივად ესმით.

ბერძნული ტერმინი „კრიტიკა“ სიტყვასიტყვით ნიშნავს მსჯელობას, კრიტიკოსი — გადამწყვეტს, მსაჯს (მსაჯულს). კრიტიკოსის როლი მართლაც მოგვაგონებს მსაჯულის მოვალეობას. ეს უკანასკნელი სასამართლოს პროცესის დროს მსჯელობს ამა თუ იმ მოვლენის ან, ვთქვათ, მოქალაქის შესახებ. არკვევს იმას, თუ რა მოქმედებას ჰქონდა სინამდვილეში ადგილი; ამის შემდეგ აძლევს მოპასუხეების მოქმედებას შესაფერ „შეფასებას“, გამოაქვს განაჩენი. ლიტერატურული კრიტიკაც გულისხმობს ლიტერატურული ნაწარმოების მოქმედი პირების ბუნების გამორკვევას, ნაწარმოების იდეურ-მხატვრულ ანალიზს, მისი ესთეტიკური ზეგავლენის გარკვევას და ბოლოს დასკვნის გამოტანას (იხ. ს. გაეჩილაძე, ლიტერატურისმცოდნეობის საფუძვლები, თბ., 1949, გვ. 7).

კრიტიკა ყოველდღიურ სიტყვახმარებაში ამასაც აღნიშნავს: სუსტი მხარეების ძებნას, გაკილვას, ნაკლის ჩვენების საფუძველზე უარყოფით შეფასებას; კრიტიკა არის აგრეთვე ჟურნალისტიკის დარგი, რომელიც არჩევს მხატვრულ ნაწარმოებს, არკვევს მის ნაკლსა და ღირსებას, შეფასებას აძლევს მხატვრულ ნაწარმოებს. ილია წერდა: „ჩვენს

განათლებულ საზოგადოებაში ხშირად ისმის გულის ტკივილი, რომ ჩვენს ლიტერატურაში რას კრიტიკა აკლიაო“.

კრიტიკას ფილოლოგიაში ეძახიან აგრეთვე ტექსტის ანალიზს, ლიტერატურული ძეგლის ისტორიული წყაროს უტყუარობის, მისი წარმომავლობისა და მასში მომხდარი ცვლილებების რკვევას.

ქართულში გვაქვს აგრეთვე ფორმა კ რ ი ტ ი კ ა ნ ი, რაც ნიშნავს წიგნის ენაში: ყველაფერში ნაკლის ძმებნელს, წვრილმანების გამოყიდებელს, მიეკრძაობითს დამფასებელს, არაობიერ ტურ კრიტიკოსს.

ილია ხმარობს ფორმას „კ რ ი ტ ი კ ა ს ი“. იგი წერს: „ბელისკი და დობროლიუბოვი სახელგანთქმული სკრიტიკოსები იყვნენ“.

ილიასთან დასტურდება ფორმა „ერთს ალაგას კნ. ბ. ჯორჯაძისა ბრძანებს, რომ ჩვენ პასუხს აღარ გავსცემთო, თორემო, ეხლავ რომ კრიტიკები გავმართოთ, სხვა გონიერ და სასარგებლო სტატიებს ალაგს წაართმევსო“ (თხზ., ტ. 3, გვ. 36).

ილია ლიტერატურას თელის ხალხის ჭკუის, ხალხის გონების, გრძნობის, ფიქრის, ჩვეულებისა და განათლების ხარისხად. ამიტომ ამ საუნჯის ჰაიპარად შეფასება მიუტოვებული შეცდომაა.

ილია ბ. ჯორჯაძის მისამართით შენიშნავს: „რაც არ იცით და, პირდაპირ გეტყვით, რაც არ გესმით, რათ ამბობთ, ეს ესე არ უნდაო? მართლდა ძალიან დაუსუსხავს ჩემს კრიტიკას, რომ მარტო თვალი დაუყვირებია ჩემს ლექსისათვის ჩვენს თეორეტიკოსსა და გონება კი არ მიუყოლებია“ (თხზ., ტ. 3, გვ. 42).

ილია ებრძვის „წინადაუხედავ მ ა ს ხ ა რ ა ო ბ ა ს“ ლიტერატურაში, „ენაზედა და ენის უკეთეს თვისებაზე! მაგრამ თავის მოყვანილ სტყევებითვე გავამართლებ მაგ-გვარ ქცევას: „მიუტყვე, მამო, რამეთუ არ იციან, რას იტყვიან“ (იქვე. გვ. 43).

ზემოთ ჩვენ მოვიყვანეთ კ რ ი ტ ი კ ა ს ილიანული განმარტება, რომელშიც ხაზგასმით არის აღნიშნული, რომ კ რ ი ტ ი კ ა ს ბაღალი, თანასწორი მნიშვნელობის სიტყვა არა გვაქვს ქართულში. ამ შემთხვევაში, ალბათ, ილია გულისხმობდა ახალ სალიტერატურო ქართულს, რადგან კ რ ი ტ ი კ ა ს ძველი ქართული ტერმინით ერქვა გ ა ნ მ რ ჩ ე ე ლ ო ბ ა (იხ. ა. ჭილაია, ლიტერატურისმცოდნეობის ძირითადი ცნებები, თბ. 1971, გვ. 207). ამ საკითხზე ჩვენ შევითხვით მიგმართეთ ძველი ქართული ენის სპეციალისტს პროფ. კ. დანელიას, რომელმაც დაადასტურა, რომ ტერმინი გ ა ნ მ რ ჩ ე ე ლ ო ბ ა ძვ. ქართულში ხშირად იხმარებოდა, მაგრამ ამ სიტყვის აბსტრაქტული ფორმა განმ-რჩ-ე-ელ-ობ-ა მე-12 ს-მდე არ გვხვდება. გ ა ნ მ რ ჩ ე ე ლ ო ბ ა დასტურდება ბიბლიაში, ეფრემ მცირესთან, იოანე პეტრიწთან, „ეკლესიასტში“... ასე რომ, მე-11-12 სს. და აქეთა პერიოდის ქართულში გ ა ნ მ რ ჩ ე ე ლ ო ბ ა ზოგადი შინაარსის ტერმინია და ნიშნავს განსჯის, შეფასების, განხილვის უნარს, რომელიც შეიძლება ვლინდებოდეს არა მარტო ლიტერატურული ფაქტების, არამედ ნებისმიერი მოვლენის მიმართ. საინტერესოა, რომ ის მხოლოდ ლიტმცოდნეობის ტერმინი არაა.

ილიამ კრიტიკის დეფინიციისათვის გამოიყენა ოთხი კომპონენტი (განხილვა, განჩხრეკვა, გარჩევა და დაფასება), მაგრამ არა იზოლირებულად, არამედ ერთად. ამ ოთხი კომპონენტიდან ერთი მხარეც რომ დაეკლოთ (მაგ., დაფასება ან გარჩევა), მაშინ სრულფასოვან კრიტიკასთან არ გვექნება საქმე. კრიტიკის დეფინიციისას თანამედროვე ლექსიკოლოგები ძირითადად ილიას მოსაზრებიდან ამოდიან; მაგ., ჩვენ მიერ ზემოთ აღნიშნულ ქართული აკადემიური ლექსიკონიდან მოყვანილ განმარტებაში ამ ცნებას დამახასიათებელ ნიშნებად მიჩნეულია: გარჩევა, განსჯა, გამორკვევა, განხილვა, შეფასება. ერთი სიტყვით, ამ განმარტებით ილიასეულ დეფინიციასთან სიახლოვე აშკარაა.

ილიას აზრით, „კრიტიკაც, მარტო მაგაზედ (ე. ი. სიტყვაზე — რ. შ.) აწენებული

სამახსაროდ ხდის კრიტიკის წმინდა მნიშვნელობასა“ (იქვე, გვ. 35). აქ ნათლად ჩანს კრიტიკის დანიშნულებაც.

„პასუხში“ ილია, მართალია, ძირითადად ენის საკითხებს ეხება, მაგრამ გზადგზა კრტიკის დანიშნულებაზეც ჩერდება. მისი დასკვნა კი ასეთია: „ხალხია ენის კანონის დამდები და არა ანბანთ თეორეტიკა“ (გვ. 43).

ილიას აზრით, ნაწარმოების განხილვა, რაც კრიტიკის ერთ-ერთი მიზანია, ლანძღვაში არ უნდა გადაიზარდოს: „ლანძღვა ის არის, რომ იტყვი და არას ამტკიცებ: დაუმტკიცებელი და უსაფუფელო ქებაც კი ლანძღვაზედ საწყენია პატიოსანი კაცისათვის. მე რაც ვსთქვი, ის დავამტკიცე კიდევცა, როგორც შემძლო; რომ დავამტკიცე, ამის მოწმედ მომყავს ის ფაქტი, რომ არც ერთი ჩემი კრიტიკოსები არ არღვევენ არც ერთს ჩემს აზრსა. რაც დამტკიცებულია, ის მართალია; რაც მართალია, ის ლანძღვა არ არის“ (თხზ. ტ. 3, გვ. 47). აი, როგორ ლოგიკურად მსჯელობს ჩვენი დიდი მწერალი! მამასა-დამე, დებულებას ფაქტები უნდა მოსდევდეს საილუსტრაციოდ, საბუთად. აქ შეიძლება გავიხსენოთ შექსპირის სიტყვები: „თქმა დამტკიცება როდი არის, საჭიროა საბუთი რამე თვალსაჩინო წარმოადგინო“.

საბუთიანობა კრიტიკისათვის უმთავრესი არგუმენტია. ეს ნათლად ჩანს ილიას წე-რილში, მიმართული ნ. მარის წინააღმდეგ, რომელმაც განაცხადა, რომ ერთ მანუსკრიპტს შევისწავლო, ლონდონში შენახულს, და დავამტკიცებ „ვეფხისტყაოსანი“ ნათარგმნი ძეგლიათ. გავიდა 7-8 წელი, მაგრამ მკვლევარმა სიტყვა ვერ შესარულა, რის გამოც ილიამ შენიშნა: „რა საკადრისია, კაცს ჯერ საბუთი არ ენახოს, არ გაეჩხრიკოს და არ იცოდეს, მართლა ამისთანა საბუთი არის სადმე თუ არა, აიღოს და ეს მთელს ერს შეუ-გინოს მისი სამართლიანად სახელოვანი კაცი, შებღალავოს იგი თითქმის წმიდათაჟმილა, რომელსაც შეიდას-რვასი წელიწადია განუწყვეტლად შესტრფის და შეჰხარის, შეურ-ყიოს ძირი იმ დიდებულს სასოცარს, რომელსაც მთელმა ერმავე შიგ ჩაატანა თავისი ცრემლი და თავისი სიხარული“ (თხზ., ტ. 8, გვ. 123).

ილიას გაგებით, კრიტიკისათვის დამახასიათებელი უნდა იყოს მოვლენებისადმი დია-ლექტიკური მიდგომა, ფაქტების ურთიერთკავშირში განხილვა. დროისა და ადგილის გათვალისწინება. ამას ნათლად შეამჩნევს ყველა, ვინც კარგად ჩაუკვირდება „პასუხსა“, „ორიოდ სიტყვას“ (შდრ. ნ. ტაბიძე, ილია ჭავჭავაძის პოლემიკური ოსტატობის შესა-ხებ, ი. ჭავჭავაძე, საიუბილეო კრებული, თბ., 1977, გვ. 183).

ილიამ თავის წერილებში ლიტერატურისა და ხელოვნების საკითხებზე არა მარტო მოგვცა კრიტიკის საყოველთაოდ მისაღები დეფინიცია, არამედ მთელი სისრულით წარ-მოაჩინა ქართული სალიტერატურო კრიტიკის პოტენცია, აქცია იგი ლიტერატურული პროცესის დომინანტურ კომპოსად.

ილიას მიდგაწეობის პერიოდში, მგონი, არ იყო ლიტერატურული ბრძოლის ისეთი ფორმები, როგორიცაა: დიალოგი, მონოლოგი, დისკუსია, პაექრობა, მრგვალი მაგიდა და სხვ. ამ მიზნით თითქმის ერთადერთი ასპარეზი გახლდათ პერიოდიკის ფურცლებზე გა-მოსვლა (იშვითად შეკრებებიც ლიტერატურულ სალონებზე), მაგრამ მაშინ, იმ პერიო-დში, ნაკლებად იგრძნობოდა კრიტიკის ე. წ. მოუთმენლობის ფსიქოზი, როგორც ეს ამჟამად, რაც კარგად შეამჩნია და დამაჯერებლად გააანალიზა კიდევ სპეციალურ ლიტერატურაში ჯ. ლენჩილიამ (იხ. ჯ. ლენჩილია, ზომიერების გრძნობა თანამედ-როვე ქართულ კრიტიკულ აზროვნებაში, თბ., 1979, გვ. 72).

ილია სასტიკად ებრძოდა ენაწყლიანობას (ილიას სიტყვით, „ბრაზაბრუხი“). მათ, ვინც კრიტიკული წერილების ნაცვლად წერდა განმაქიქებელ სტატიებს, მოაქეპრის ღირ-სებაზე განზრახ ჩქმალავდა, ნაკლს აზვიადებდა.

ილიას „პასუხი“ ნამდვილი, მართალი, ჭეშმარიტი კრიტიკის ნიმუშია, იგი ამაღლე-

ბული ლიტერატურული ვნებებით დამუხტული პაექრობის ნათელი ილუსტრაციაა, რომელიც ამჟამად თის მაღალი კულტურის მაჩვენებელია, „განდევლის“ ავტორის აზროვნების სიღრმის შესაფერი დოკუმენტია, ხოლო მეორე ბანაკში, რომელსაც ილია ხმალამოდებულ ებრძოდა, ნათლად ჩანს პირადული ინსტიქტების წინა პლანზე წააჭრევაც და ამბიციაც. ეს ნათელყო თვითონ ილია ქავჭავაძემ.

დღესაც უკვდავია კრიტიკის დანიშნულების შესახებ ჩვენი ერის თავიანთი მოსახრება: „მწერალს აქვს უფლება თქვას ის რე, როგორც მოსწონს, როგორც ეხერხება, კრიტიკოსსა — შენიშნოს, და ხალხსა — მიიღოს მწერლის ნათქვამი: ხოლო ეს უფლება ხალხს ეკუთვნის“ (თხზ. ტ. 3, გვ. 49).

ზოგჯერ ილია „კრიტიკის“ მნიშვნელობით ხმარობს სიტყვებს: „განსახიერება და განსაკითხავად“ (თხზ., ტ. 3, გვ. 83). ესენი ძველი და წიგნის მეტყველებისათვის დამახასიათებელი ზმნისართებია, რომლებიც ილიას სხვა ნაწერებშიც გვხვდება: „გუშინდელ და დღევანდელ „ივერიის“ ფელეტონში ორმა სულ სხვადასხვა ავტორმა ერთი და იგივე საგანი დაგვიყენა თვალწინ განსახიერება და განსაკითხავად“ (იხ. ქეგლ II, 1014).

მეტად საინტერესოა 1887 წელს გამოქვეყნებული ილია ქავჭავაძის წერილი „რა მიზეზია, რომ კრიტიკა არა გვაქვს“. აქ ზაზგასმითაა აღნიშნული, რომ „რაც ცხავია ხვალისათვის, ისიც კრიტიკაა ლტერატურისათვის“ (თხზ., ტ. 3, გვ. 152).

ხვავი ხორბლის, სიმინდის ტარებისა და მისთ. გროვია (ქეგლ 8. 1432); ცხავი საცრის მსგავსი ხელსაწყოა, რომლითაც მარცვლელს (ხორბალს, ქერს...) წმენდენ კილისა, ბზისა და მისთანათაგან (ქეგლ 8, 677).

ილიას დროს ზოგი ამასაც ამბობდა, რომ ჩვენი ლიტერატურა კრიტიკისათვის მეტად ცოტა საზრდოს იძლევა. იმდენი ხვავი არა აქვს ლიტერატურას, რომ ღირდეს კაცმა კრიტიკის ცხავში გაატაროს და წმინდა ხორბალი ბალახბულახისაგან გამოარჩიოს. დილა იწუნებს ამ აზრს და დასძენს, ცოტა თუ ბევრი, მაინც გარჩევა-გარკვევა საჭიროაო. ჩამოთვლის ისეთ ნაწარმოებსა და ავტორებს, როგორიცაა შოთას „ვეფხისტყაოსანი“, „დავითიანი“, ვახტანგ მე-6, არჩილ მეფე, თეიმურაზ პირველი და მეორე, ალ. ქავჭავაძე და სხვ., რომელთა ნაწარმოებები აღიარებულია. ამიტომ კრიტიკის უქონლობა ლიტერატურის უშინაარსობას კი არ უნდა დაბრალდეს, არამედ „ჩვენს ქონდრისკაცობას, რომელიც იმოდენად უძლურია, იმოდენად უღონოა, რომ ვერც ჩვენის ლიტერატურის სიღრმისათვის გონების თვალი ჩაუწვდენია და ვერც ჩვენის პოეზიის სიმალისათვის თვალი გაუსწორებია“ (თხზ., ტ. 3, გვ. 153).

ილიას კრიტიკულ-პოლემიკურ სტატიებში ხშირია ანდაზა-აფორიზმების, მოსწრებული გამონათქვამების დამოწმების შემთხვევები, გამოჩენილი ადამიანების მოსაზრებათა გამოყენება.

ილია უსაბუთოდ არაფერს ამბობს. მან აღნიშნა, რომ კრიტიკის უქონლობის ბრალი ლიტერატურაში კი არ უნდა ვეძიოთ, არამედ ჩვენს უძლურებაშიო. ამის საბუთად ის მოიყვანა, რომ ჩვენი მწერლობა მსჯელობის საგნად არ გაუხდია არცერთ უცხოელ მეცნიერს, ამიტომ იძულებული ვართ, თვითონვე მოვკიდოთ ხელი კრიტიკის რთულ საქმეს. გარდა ამისა, ჩვენმა ინტელიგენციამ კარგად იცის დარჯინის თეორია, ჰეგელის ესთეტიკა, ლესინგისა და ტენის ხელოვნების ფილოსოფია. კითხულობენ შექსპირს, გოეთეს, ბაირონს და ჰომეროსსაც კი, მაგრამ „ერთს პაწია ლექსს — კი ჩვენის რომელისამე პოეტისას ვერ გაუძღვებიან, როგორც რიგია“ (თხზ., ტ. 3, გვ. 154-155). ილიამას ამბობს, რომ აღნიშნული უცხოელ მწერალთა პროდუქცია დამუშავებულია, განალიზებულია, კრიტიკულად განხილულია. ჩვენი მწერლობა კი ამ მხრივ მართლაც

რომ ყამირია, ილიას სიტყვით, „ფაუსტში“ რომ გამოყვანილია ვაგნერი, სწორედ ზედ-გამოჭრილი სახეა იმ გეარისა კაცებისა, რომელთაც ცოდნა აქვთ და საკუთარის ჭკუით ტარების უნარი — კი ღმერთს, თუ ბედს იმისთვის არ მიუმაღლებია. ნუ გაგვიწყრები-ან, თუ ვიტყვით, რომ ჩვენს ინტელიგენციას სწორედ ეგ უნარი თვითმსჯელობისა, თვითმხედველობისა არა აქვს გახსნილი და გადაშლილი... ეგ არის მიზეზი, რომ ჩვენ ჩვენი კრიტიკა არა კვაქვს... ჩვენ იმედს არა ვკარგავთ, რომ ეგ კრიტიკა ჩვენც გვე-ღირსება ოდესმე“ (თხზ., ტ. 3, გვ. 156-157).

„ილია ჭავჭავაძე და აკაკი წერეთელი იყვნენ ქვეშარიტი ფუძემდებელნი რეალის-ტუური კრიტიკისა (გ. ასათიანი, ილია ჭავჭავაძე, პოეტი და მოაზროვნე, თბ., 1978, გვ. 3). ილიამ პირველმა მოგვცა ზელოვნების ის განსაზღვრა, რომელსაც რუსულ კრი-ტიკაში ბელინსკიმ ჩაუყარა საფუძველი: „ზელოვნება არის განხორციელება სახეში იდე-ისა, აზრისა“. (თხზ., ტ. 3, გვ. 30)... იგი რეალისტური თვალსაზრისით მიუდგა დრამა-ტული ზელოვნების ანალიზსაც (გ. ჯიბლაძე).

ილიამ შემოიტანა ქართულ კრიტიკაში ტერმინი „ევროპეიზმი“ (რომელიც ნაწილო-ბრივ სინონიმია რომანტიზმისა), რომლის უახლოეს წინამორბედად დავით გურამიშვილი ჩათვალა, თანაც „ევროპეიზმი“ მას, უპირველეს ყოვლისა ენის მხატვრულ სიბ-ლედ. ილია ტერმინ ბაირონიზმსაც ხმარობს (რაც ილიას ლექსიკონში ისეთი-ეგ ნაწილობრივი სინონიმია რომანტიზმისა, როგორც „ევროპეიზმი“ — „პასუხში“ გ. ასათიანი).

ილია ჭავჭავაძეს კარგად ესმოდა კრიტიკის როლი ლიტერატურული პროცესების ობიექტური შეფასების მიზნით. ყველაფრიდან ჩანს, რომ კრიტიკა ილიას მიაჩნდა შუამავლად მწერალსა და მკითხველს შორის. კრიტიკამ უნდა გამოიტანოს დასკვნა მხა-ტვრული ნაწარმოების შესახებ უკვე გამოშუშავებული კრიტიკულ-იდეური მსოფლმხე-დველობის საფუძველზე. კრიტიკოსი უნდა იცნობდეს და ერკვეოდეს ცხოვრების სინამ-ღვილის მოვლენებში. იგი უნდა ადარებდეს მხატვრული ნაწარმოების შინაარსს სინამ-ღვილს. სწორედ ასეთი იყო ილია ჭავჭავაძე, როგორც კრიტიკოსი. ამ კრატერიუმებით აფასებდა იგი ლიტერატურულ პროდუქციას, როგორც ეს ნათლად ჩანს მისი „პასუხი-დან“. ილიას ნათელი და სწორი შეხედულება აქვს კრიტიკისა და პოლემიკის დანიშ-ნულებზე.

ილია ჭავჭავაძე, როგორც მხატვრული სიტყვის ბევრი გამოჩენილი ოსტატი. ლი-ტერატურის კრიტიკოსი იყო. კადეგ მეტი, იგი სპეციალურ ლიტერატურაში აღიარებუ-ლია ქართული ლიტერატურული კრიტიკის ისტორიის დამწყებად (ილიამდე ჩვენში ლი-ტერატურული კრიტიკა თითქმის არ არსებობდა).

ილიას „კრიტიკა“ ესმოდა ფართო გაგებით და მასში გულისხმობდა ლიტერატური-სა და ზელოვნების თეორიული საკითხების გაშუქებას, პოეზიისა და პროზის პრობლე-მებს, ენას, დრამატურგიას, მუსიკას, თეატრსაც კი. ყველა აქ ჩამოთვლილ დარგებში ჩვენი ერის ამ თავკაცმა თქვა საკუთარი სიტყვა და ამით დიდი სამსახური გაუწია ქარ-თული კრიტიკის ისტორიას.

ილია მწერალს აფასებდა მთლიანობაში, ფორმისა და შინაარსის განუცალკევებლად, რაც მთავარია, მიუკერძოებლად. საილუსტრაციოდ კმარა მისი „ორიოდე სიტყვა“... „პა-სუხი“, „გეფხისტყაოსნის“ მისეული ანალიზი და წერილები მე-19 საუკუნის ლიტერა-ტურის შესახებ. ილია ასევე ღრმა და სწორ შეფასებას აძლევდა გამოჩენილ რუს კლა-სიკოსებსა (პუშკინი, ლერმონტოვი...) და ევროპელი სიტყვის დიდოსტატებს (გოეთე, შილერი, შექსპირი, ჰაინე, ბაირონი...).

ამრიგად, ილიამ თავის პოლემიკურ სტატიებში ზუსტად განსაზღვრა კრიტიკის არსი და დანიშნულება, ნათელყო, რომ ოპონენტებმა დაარღვიეს იგივეობისა და ლოგიკურო-

ბის კანონები, დაამახინჯეს ერთადერთი მსგავსებისა და ერთადერთი განსხვავების მე-
თოდები. შეცვალენ თეზისი, ნაწილი გააიგივეს მთელთან, ზერელე განცხადება გაუთანა-
ბრეს კანონს, მიჩქმალეს მნიშვნელოვანი ფაქტები; ილია იყენებს დასაბუთების როგორც
პირდაპირ, ისე ირიბ ზერხებს, მაგრამ ორივე შემთხვევაში მეტყველ ფაქტებს იშველი-
ებს; საკუთარ მოსაზრებას, ზოგჯერ დაწუნებულს ოპონენტის მიერ, ზოგად წესს უსადა-
გებს. ამით კი მოწინააღმდეგის მოქმედებას კანონის წინააღმდეგ გალაშქრების კვალი-
ფიკაციას აძლევს; კონკრეტულს ზოგადს უკავშირებს; არც თუ ისე იშვიათია მოჩვენე-
ბითი თვითკრიტიკა, შეღავათი. სატირული მიზნით სქოლიოების გამოყენება და სხვ.
(ნ. ტაბიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 185-191).

ილია ჭავჭავაძემ დიდი აზავი დასდო ქართულ კრიტიკას. მისი მოღვაწეობა ამ სფე-
როში დღესაც ძვირფასია ჩვენთვის.

სსოვნა გულისა

მცირე მოგონება

ქართულმა მწერლობამ, მთელმა მრავალეროვნულმა საბჭოთა მწერ-
ლობამ მძიმე დანაკლისი განიცადა — გარდაიცვალა თვალსაჩინო საბჭო-
თა მწერალი, ქართული საბჭოთა მწერლობის ერთ-ერთი ფუძემდებელი,
სოციალისტური შრომის გმირი, საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს
დეპუტატი, შოთა რუსთაველის სახელობის პრემიის ლაურეატი — კონს-
ტანტინე ლორთქიფანიძე.

კონსტანტინე ლორთქიფანიძემ თავისი სამწერლო მოღვაწეობა ლი-
რიკული ლექსებით დაიწყო. იგი სწავლობდა ქუთაისის ჰუმანიტარულ
ტექნიკუმში. აქ შეიყვარა მხატვრული ლიტერატურა და პირველი ლექ-
სიც ამ ტექნიკუმში სწავლის დროს დაწერა.

მე ბედნიერად ვთვლი თავს, რომ ქართული ლიტერატურის ამ დი-
დებულ წარმომადგენელთან ასლო ურთიერთობა მაკავშირებდა და მწერა-
ლი ბათუმში ყოფნის დროს აუცილებლად მომინახულებდა.

1978 წელს კ. ლორთქიფანიძე ქობულეთში ისვენებდა. ერთ დღეს
კბილის ტკივილმა აიძულა ბათუმში ჩამოსულიყო და რესპუბლიკურ სტო-
მატოლოგიურ პოლიკლინიკას სწვეოდა. მთავარმა ექიმმა ს. ჩხაიძემ ყო-
ველივე იღონა და პაციენტიც განკურნა. ექიმმა კონსტანტინეს შესთავაზა
ბაღში გასეირნება და შემდეგ თავის ოჯახში მიიწვია... ის პერიოდი იყო.

როდესაც იწერებოდა „რა ნიშნა აბაშაში“ და ბატონ კონსტანტინეს თანა
აზლდა აბაშელი სტუმარი. შეხვედრას მეც ვესწრებოდი. საუბარმა მეტად
გულთბილ ვითარებაში ჩაიარა. მოვიგონე დიდებული მწერლის ბათუმში
ყოფნა 1934 წელს და სხვა მეოსნებთან ერთად მისი მონაწილეობა ლი-
ტერატურულ საღამოზე, როდესაც ილაპარაკა რომანზე „ძირს სიმინდის
რესპუბლიკა“, აგრეთვე „პირველი დედის“ შესახებ, მაშინ ეს მოთხრობა
ახალი სიტყვა იყო საბჭოური ოჯახის აქტუალური პრობლემის გაშუქე-
ბაში.

შეორე დღეს კონსტანტინე ლორთქიფანიძე. მეუღლესთან ერთად,
ოჯახში მეწვია. ბათუმელი მწერლებიც იყვნენ. ჩვენი საუბარი, რასაკვი-
რველია, ლიტერატურის აქტუალურ საკითხებს მიედევნა. ვავიხსენე ბა-
ტონი კონსტანტინეს ერთი ლექსი, სტუდენტობის წლებში დაზეპირებული:

...გრძნობა არ არის ზამთრის სასახლე,

რომ ერთი დაკვრით გააპარტახო,

და არც ქვევრი ვარ, რასაც ნამძახვრ,

მეჭანიკურად ის ამოცდახო.

და თუ ზშირად არ მახასიათებს,

ცრფ შემარცხენვ სბოს აღტაცება,

თუ ზოგჯერ მძიმე კითხვის წინაშე,

ჩემი პასუხი წაბარბაცდება.

ეს სდება, რადგან ახლის ძებნაში,

სირთულეები გზაზე ბევრია,

ზშირად მარჯვენა მკერდის ნაწილი

მარცხენა მკერდის დიდი მტერია.

ბატონმა კონსტანტინემ ავტოგრაფით სამახსოვროდ დაგვიტოვა იმ
დღეებში აზლად გაიოსული წიგნი „გაუმარჯოს ღონ-კიხოტის“, მოთხრო-
ბების 1-ლი ტომი, მისი დაბადების 70 წლისთავისადმი მიძღვნილი „გა-
ნათლების“ მიერ ქართულ და რუსულ ენებზე გამოცემული კრებული.

კონსტანტინე ლორთქიფანიძე მტკიცედ იღბა აქტიურ ცხოვრები-
სეულ პოზიციებზე და თანამედროვეობის თემაზე შესანიშნავი ნაწარმოე-
ბები შექმნა.

წავიდა ჩვენგან ქართული ლიტერატურის მშვენება, დიდებული მო-
ქალაქე და ფართოდ ცნობილი საზოგადო მოღვაწე, რომლის შემოქმედე-
ბას არასდროს მოაკლდება მკითხველი.

ლადო შარაშიძე,

აჭარის ასსრ ხელოვნების დამსახურებული
მოღვაწე.

არჩილ ჯუჯოშვილი

რიტმული პარიაცია კი არა, გაღამჯერის შეცდომა

ვუჭვრიტეთ, მისთა ელვათა შუქნი ძლივ გავიცადენით,
ეთქვით, თუ: „მზეაო ქვეყანად, ნუ ვეუბნებით ცად ენით!“
მისი მოგვინდა შეპყრობა, ვჰკადრეთ და შევეცადენით,
ასრე სულთქმით და ვაგებით მით ვართ, ცრემლისაცა დენით. (205).*

„ვეფხისტყაოსნის“ ამ სტროფის მეოთხე სტრიქონის მეორე ნახევარი რატიმიდან ამოვარდნილი რომ არის, ეს უმაღლვე მოგვხვდება თვალში (უფრო ზუსტად — ყურსა გვეჭრის). ამის მიზეზს ადვილად მივაგნებთ, თუ გავიხსენებთ, რომ შოთას პოემა მაღალი და დაბალი შაირით გამართული სტროფებისაგან შედგება. ორივე შაირის ტაეპში 16 მარცვლია; ტაეპი იყოფა ორ თანაბარ ნაწილად, ოღონდ ისე, რომ სიტყვა პირველი ნახევარტაეპიდან მეორეში არ გადადის — სადაც მთავრდება პირველი ნახევარტაეპი, იქვე მთავრდება მისი ბოლო, სიტყვაც; თავის მხრივ, ნახევარტაეპიც ორ ნაწილად იყოფა — მაღალი შაირისა 4-4 და დაბალი შაირისა 3 და 5 ან 5 და 3-მარცვლიან ნაკვეთებად, და აქაც სიტყვა ნაკვეთებს შორის არ უნდა განაწილდეს; ეს ნაკვეთები (4-4-მარცვლიანი მაღალი შაირისა და 3 და 5 ან 5 და 3-მარცვლიანი დაბალი შაირის) მუდმივი მეტრული (პროსოდიული) სიდიდეებია. ამიტომ მაღალ შაირში არ იხმნება 5-მარცვლიანი სიტყვა, ხოლო 3-მარცვლიანს უნდა უსწრებდეს ან მოსდევდეს ერთმარცვლიანი; ასევე დაბალ შაირში 4-მარცვლიან სიტყვას თან უნდა ახლდეს (წინ ან უკან) ერთმარცვლიანი. თუ 2-მარცვლიანი სიტყვა ნახევარტაეპის თავში ან შუაშია, 3-მარცვლიანთან ერთად ქმნის 5-მარცვლიან მეტრულ სიდიდეს, ხოლო თუ ბოლოშია, უსათუოდ უნდა უსწრებდეს ან მოსდევდეს ერთმარცვლიანი, რათა 3-მარცვლიანი

* მითითებულია 1957 წლის გამოცემის მიხედვით.

მეტრული სიდიდე შეიქმნას. მაღალი შაირისათვის მინიმალურია 2-მარცვლიანი, ხოლო დაბალი შაირისათვის 3-მარცვლიანი რითმა.*

აზლა ცხადია, რატომ დაირღვა ასე უხეშად რიტმი საანალიზო ნახევარტაქტში — „მით ვართ ცრემლისაცა ღენით“: აქ არა გვაქვს დაბალი შაირის არც ერთი მუდმივი მეტრული სიდიდე — არც 3-მარცვლიანი და არც 5-მარცვლიანი სიტყვა ან სიტყვათა ჯგუფი. მისი მეტრული სქემაა 2 4 2 ნაცვლად 3 5 ან 5 3-ისა. ეს ერთადერთი შემთხვევაა პოემაში და თუნდაც მხოლოდ ამიტომ საეჭვოა მისი ავტორისეულობა. და მაინც ზოგი მას რიტმულ ვარიაციად და, მაშასადამე, დედნისეულად მიიჩნევს, სხვებს კიდეც მისი ავთენტურობა ეეჭვებათ, მაგრამ, რაკი ეს ვერ დაუმტკიცებიათ, დასაშვებად თვლიან. როგორც ქვემოთ დავრწმუნდებით, ეს აშკარად გადამწერის შეცდომაა. ტექსტის ასეთი დამახინჯება სრულიად არ გაგვიკვირდება, თუ „ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერთა ვარიანტებს გადავავლებთ თვალს: მათში უხვად ვიპოვით გადამწერთა როგორც განზრახ „ნასწორებ“, ასევე უნებლიე, ზოგჯერ ყოვლად წარმოუდგენელ შეცდომებს.

რა ვითარებაა ხელნაწერებში? ცხრაში იკითხება „მით ვართ ცრემლისა დაღენით“. რიტმი სრულყოფილად გაიმართა. ამიტომაც ეს წაკითხვა მიღებულია რამდენსავე ბეჭდურ გამოცემაში. მაგრამ ეს რომ გადამწერის (ან რედაქტორის) ნახელავია, უეჭველია. საქმე ის გახლავთ, რომ ეს სტროფი გაწყობილია ეგრეთ წოდებული საყრდენთანხმონიანი რითმით (ცადენით), ეს გასწორება კი ჩვეულებრივ რითმას იძლევა. მართალია, პოემაში არის სტროფები, სადაც მხოლოდ სამ ან ორ ტაქტს აქვს საყრდენთანხმონიანი რითმა (და მაშინ იგი ასეთად არც ითვლება), მაგრამ აქაც რომ ასე ყოფილიყო, ე. ი. მეოთხე სტრიქონში გვქონოდა რითმა ადენით, და რომელიმე რითმისადმი სმენავამახვილებულ გადამწერს (ან რედაქტორს) მოეწადინებინა მისი გასწორება, რიტმის იმდენი გრძნობაც ექნებოდა, რომ ასე უღვთოდ არ დაერღვია იგი. ამიტომ 1966 წლიდან მოკიდებული ყველა გამოცემა მართებულად იზიარებს ხელნაწერთა უმრავლესობის წაკითხვას „მით ვართ ცრემლისაცა ღენით“. აქვე უნდა ითქვას: ერთადერთ ხელნაწერში იკითხება „მისთვის ვართ ცრემლითაცა ღენით“. ამ გასწორების ავტორი დაკვირვებული, ლექსთწყობის საკითხებში ჩახედული კაცი ჩანს. მას რიტმის აღდგენაც უცდია და ზაყრდენთანხმონიანი რითმის შენარჩუნებაც. და მაინც მისი კონიექტურა მიუღებელია: სხვა არა იყოს რა, ტაქტში ლაპარაკია ხატაელი ძმების ცრემლის ღენის მიზეზზე (მით) და არა მიზანზე (მისთვის).

* აღენიშნავთ შაირის მხოლოდ იმ მახასიათებლებს, რომლებიც საჭიროა ჩვენი მსჯელობისათვის.

შეიძლება თუ არა მავაგნოთ ავტორისეულ წაკითხვას? შეიძლება ეს სტროფი იმ ეპიზოდში გვხვდება, სადაც მოთხრობილია, თუ ვეფხისტყაოსანი მოყმის ამო ძებნით სასომიხდილმა ავთანდილმა როგორ დაანთო ცეცხლი და, ვიდრე მწვადი შეიწვებოდა, მისკენ მომავალი ექვსი ცხენოსანი დაინახა. ორ წვეროსან კაცს თავში დაკოდილი „ყმა მოჰყვანდა ვწვერული“. ეს სამნი ხატაელი ძმები ყოფილან. უფროსმა ავთანდილს უამბო, თუ ნადირობისას როგორ გადაეყარნენ შავ ტაიჭზე ამხედრებულ მოყმეს, რომელსაც „თავსა და ტანსა ემოსა გარე-თმა ვეფხის ტყავია“, როგორ მოუნდომეს შეპყრობა, ხოლო იმ მოყმემ უმცროს მამას „მით ერთითა მათრახითა თავი ასრე გარდაჰფრიწა, ვითა მკვდარი უსულო ქმნა, ვითა მიწა დაამიწა“. ამ ეპიზოდში ექვსგან გვხვდება სხვათა სიტყვის ნაწილაკი — ო. სწორედ მან უნდა გვიშველოს შერყვნილი ნახევარტაეების დედნისეული წაკითხვის აღდგენაში. სამგან ამ ო-ს ხმარობს ზატაელ ძმათაგან უფროსი: „მე უკეთ მოვკალ, მე გჯობო“, სიტყვანი ვაეაქილენით (201, 3); ვთქვით, თუ: „მზუაო ქვეყანად, ნუ ვეუბნებით ცაღენით“ (205,2); ხელი მოჰკიდა, „დადეგო!“, ესეცა ჰკადრა კიდ ენით (208,2). სამგანაც — ავტორი: ჩვენ ვართო ძმანი სამნივე, მით ვიდენტ ცრემლთა მწარეთა (199,3); აგერა მივა, ნახვო, იგი მზეებრ და მთვარებლად (210,2); უჩვენა მისი სადგომი: „მიდითო ნება-ნებასა“ (213,3). როგორც ზემოთ ითქვა, ნახევარტაეებში „მით ვართ ცრემლისაცა დენით“ არ არის დაბალი შაირის არც ერთი მეტრული სიდიდე, და აი, თუ ზმნას „ვართ“ დაუერთებთ ო-ს, გვექნება „მით ვართო ცრემლისაცა დენით“. უკვე მოვიპოვეთ დაბალი შაირის ერთი მუდმივი მეტრული სიდიდე — „მით ვართო“ (3). მაგრამ ახლა რვის მაგვრად ცხრა მარცვალია. ერთი მარცვალი უნდა მოვაკლოთ. რომელ სიტყვას? ოთხმარცვლიანს, რომელსაც დამოუკიდებლად არაფერი ესაქმება დაბალ შაირში. ეს არის „ცრემლისაცა“. სწორედ მისი ბრალია რიტმის გაუკუღმართება. მას უნდა ამოვკვეთოთ ერთი მარცვალი. ამ ოპერაციას ის უმტივიგნეულოდ გადაიტანს, „მადლიერიც“ დაგვრჩება, რადგან დედნისეულ ფორმას დაიბრუნებს. მაშ ასე, „ცრემლისაცა“ კი არა, „ცრემლისცა“! ტაეპი ასე გაიბართება:

ასრე სულთქმით და ვაგებით მით ვართო, ცრემლისცა დენით.*

ახლა მეორე ნახევარტაეებში დაბალი შაირის ორივე მუდმივი მეტრული სიდიდე გვაქვს: „მით ვართო“ (3) და „ცრემლისცა დენით“ (5=3+2). როგორც ვხედავთ, არც ერთი სიტყვა არ შეგვიცვლია, მხო-

* აქ მძიმე უადგილოდ მიგვაჩნია. საერთოდ, „ვეფხისტყაოსნის“ ბეჭდურ გამოცემებში პუნქტუაციის მხრივ ბევრი ადგილი გადასასინჯია, მაგრამ ამაზე სხვა დროს.

ლოდ მსუბუქი პლასტიკური ოპერაცია ჩავატარეთ, დედნიველი წაგონებულა კი აღდგა.

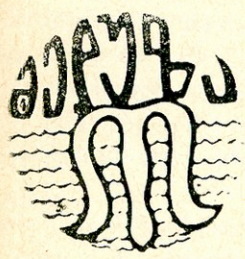
არაო, იტყვის დაკვირვებული მკითხველი, აკი ზემოთ ამბობდით, დაბალი შაირის ნახევარტაეების ბოლოში ორმარცვლიანი სიტყვა არ იმარება, თუ მას ერთმარცვლიანი არ ახლავსო? აი ისე რომ გაგემართათ, როგორც ამ სტროფის მეორე სტრიქონშია: „ნუ ვეუბნებით ცად ენით“, მაშინ ვერავის შეკვდავებოდათო. სრული სიძარბოა. ჩვენი გასწორება ყოვლად უსაფუძვლო იქნებოდა, რომ შოთას პოემაში (და არა მარტო აქ) მაინც არ გვხვდებოდეს რამდენიმე შემთხვევა, როცა დაბალი შაირის ტაეების მეორე ნახევარი ორმარცვლიანი სიტყვით მთავრდება და წინა სამმარცვლიანი სიტყვის ბოლო მარცვალთან ერთად ქმნის რითმას. ხაზს ვუსვამ მეორე ნახევარს, რადგან ეს კეთდება რითმის შესაწყობად. აი ეს ტაეები (სულ 19, თუ არ გამოვვრჩა, ახლახან გასწორებულის ჩათვლით. ხაზგასმულია რითმა): ჩემან ხელმქმნელმან დამმართოს ღალმან და ღამაზმა ნება (9, 4); ასრე სულთქმით და ვაებით მით კართო, ცრემლისცა ღენით (205,4); უსისხლოდ მოკვალ იგი, გლახ, თუცა ხმდა სისხლისა ღენით (557,4); კაცი ხმდა, მისთა მჭვრეტათვის ღონემცა ეჯა რისა (613,3); აქა მოგესმის წამალი, შენ რომე დაუწვავ ალთა (637,3); ფრიდონს რა ესმა, ატირდა, სისხლითა მოერწყო ველი (644,3); ეგე კმა საიხნე საიხნისად, რადლა ხარ მომხვეჭი რისა (691,4); მადლი რა გკადრო, აწ თქვენგან გავხასდი მე მაშა ვითა (763,3); თქვეს: „ბნელი გვმართებს დღეკრულთა, რათგან მზე მიგვიდრკა ცისა (825,4); იტყვის: „რა წახვე, გაიჭრა, ქვაბს ყოფა მისჭირდა ვითა“ (844,3); სიცოცხლე ანუ სიკვდილი გარდმიწყდეს, ნეტარბი, ოდეს (1088,4); „ამა საქმიან ვერ ცნობა, — თქვა, — ჩემი საიუნტე არსა“ (1109,3); ნუ ეჭვ სულდგმულსა მისებრსა, თუ ვითმე მისებრვე არსა (1109,4); ამბავი ჩემი სალხანო მითხრაო ვისმანდა დამან (1244,4); იტყვის, თუ: „მნახეთ, მიჯნურნო, იგი ვინ ვარდია ვისად“ (1253,3); მე გულსა შენსა ეზომსა, არ ვიცი, გარდვიხდი რითა (1452,4); გვერდსა დაუსვეს ავთანდილ, სურვილსა მოეკლა ვისსა (1543,2); მეფემან ბრძანა: „ჰე, ღმერთო, რად ცეცხლსა მომიღებ ნელად“ (1586,4); კაცი ცრემლითა შეინდობს, თუ ცოდვა მასთანაც არსა (1613,1).

საგულისხმოა, რომ დაბალი შაირის ძირითადი რიტმისაგან გადახვევის ამ 19 შემთხვევიდან 10 მეოთხე ტაეაზე მოდის, 7 — მესამეზე, თითოც — მეორესა და პირველზე. ეს უკანასკნელი ეგრეთ წოდებულ ინდო-ხატაელთა ამბავში გვხვდება, რომლის ავთენტიკურობას რუსთველოლოგთა უმრავლესობა უარყოფს. ასე რომ, შევევიძლია ვთქვათ: ასეთი გადახვევა რუსთაველს შესაწყნარებლად მიაჩნია მხოლოდ მაშინ, როცა სტროფის რიტმი უკვე გარკვეულია მკითხველისათვის და ლექსის დინე-

ბას ვერ დააბრკოლებს. ეს კი არადა, ზოგჯერ არც იგრძნობა ზოლში. მაგალითად: „ჩემი ხელმძღვანელი დამართოს ლაღი და ლაღი“ — მა ნები“. ხოლო არ (ან თითქმის არ) იგრძნობა იმიტომ, რომ თანამიმდევრობა 3 3 2 მაინც იძლევა დაბალი შაირის მუდმივ მეტრულ სიდიდეებს — 3 5 (3+2). რიტმს ზოგჯერ განსაზღვრავენ როგორც მოძრაობის რაოდენობითი ჯგუფის პერიოდულ განმეორებათა ტალღისებრ პროცესს. დელევის ძალის საზომი ერთეულის აღმნიშვნელ ტერმინს თუ ვიხმარდით, შეიძლებოდა მეტრულ ერთეულთა ეს თანამიმდევრობა ასე წარმოგვედგინა: ორ სამბალიან ტალღას მისდევს ორბალიანი ნაცვლად კანონზომიერი მიმდევრობისა — სამბალიანი, ორბალიანი, სამბალიანი (ან ორბალიანი, ორი სამბალიანი). უკანასკნელი ორბალიანი ტალღა ერთს კი ჩაიკეცება, მაგრამ, თითქოს ერთ ბაღს წინამავალს (ცრემლისცა) დაესხება. უმაღლესი აქოჩრება და საერთო დინებას მიჰყვება. ეს, ცხადია, მხოლოდ შედარებაა, თვალსაჩინოებლათვის მოხმობილი, და მაინც ნებისმიერი როდია: რიტმი (ბერძნულად რითმოს) ეტიმოლოგიურად ხომ დინების, მდინარის აღმნიშვნელ სტყვებს ენათესავება.*

* დაინტერესებულ მკითხველს მიუთითებთ საკითხისადმი მიძღვნილ ლიტერატურაზე: გ. წერეთელი, მეტრი და რითმა ვეფხისტყაოსანში, 1973; რ. ბერიძე, შოთა რუსთაველის „რიტმული სვლა“ (კრებ. „რუსთავეის ჩირადღნები“), 1978; ა. ზინთიბიძე, „ვეფხისტყაოსნის“ რიტმული ვარიაციებიდან, „ცისკარი“ № 3, 1981; ნ. ნათაძე, რუსთველური ლექსის ახალი კონცეფცია, „მნათობი“ № 12, 1985; ა. სილაგაძე, კვლავ რუსთველური ლექსის ახალი კონცეფციის შესახებ, „მნათობი“ № 4, 1986.

განსაკუთრებით...

— რომელმა პროფანმა დაჯღაბნა ეს?! — იკითხა უფროსმა. — მე აქ სკოლა კი არ მაქვს გახსნილი...
 „რას მერჩის? — ამიტაცა ფიქრებმა. — მაინცდამაინც ისე უნდა შეადგინონ წინადადებები, როგორც თავად ფიქრობს. ეს გემოვნების, პერა-

თა ჰარმონიული შეთანხმების საკითხია. იმისი, რაც თავიდან იწყება, გადაბრუნებ-გადმობრუნებაც ხომ უსასრულოდ შეიძლება?”

— პანგვინ! — გამოძარკვია ხმამ. — სანოქტიურნო ხასიათზე მაყენებს ფრაზა: „რაც უნდა მოხდეს, არ უარვყოფ საკუთარ აზრს“. რა გამართავს ახლა ამ პრელუდიას?! — თქვა და გაუსვ-გამოუსვია კალამი.

— სმენა! — ათიოდ წამში დამთავრდა „ოპერაცია“. — ასე არა სჯობს: „რაც არ უნდა მოხდეს, მაინც არ უარვყოფ ჩემს კუთვნილ აზრს“. შემდეგ ყოველივე ბრწყინვალედ ჟღერს: „განსაკუთრებით განსაკუთრებულია ბრძოლა ბუზების განადგურებისათვის, რომ განსაკუთრებით განსაკუთრებული არის, განსაკუთრებული კამპანია განსაკუთრებული სიცხის დროს“.

— ფენომენ!

— კიდევ კარგი, — არ დამასრულებინა სიტყვა, — ამდენს რომ ხელები!

— სოლომონ ზოილან, რატომ მტუქსავთ უნებლიე პროგრამისათვის? — თავი ჩავექინდრე მე. — ამ ანუარიშში, თქვენ რომ იცითლე წლის წინათ შეადგინეთ, არაფერი შემიცვლია სამიოდე სიტყვისა და ციფრების გარდა, — კვადრე უფროსს და მისივე ხელნაწერის ანაბეჭდი მივაწოდე.

— მე შენ გიჩვენებ ციფრებს! სავარძლიდან აფრინდა სოლომონ ზოილინი — წადი და ისე ზუსტად დატოვე ყოველივე, როგორიც თავად შემითხზავს, „ტოჟე მნე ლა-როშ-ფუ-კო!“

ჰო, აილე ფანქარი და დასასრული ასე გადააკეთე: „დავალების განაღდებაში განსაკუთრებით გვაფერხებს ის, რომ განსაკუთრებით შერჩეული კვალიფიციური სპეციალისტები ნაკლებად მიმართავენ არაგანსაკუთრებულ შხამ-ქიმიკატებს, რომლებიც განსაკუთრებით ეფექტიანია ფორსირებული შეტევის დროს“.

ერთი სიტყვით განსაკუთრებით გაუსვი ხაზი არაგანსაკუთრებულ მომენტებს.

განსაკუთრებით ნერვებადწყვეტილი გავედი კაბინეტიდან და ჩემს განსაკუთრებით დანჯღრეულ მაგიდასთან მივლასლასდი, განსაკუთრებით დამბულად შევუდექი განსაკუთრებულ დავალებას და მალე კიდევაც გადამიცვანეს რომელიღაც განსაკუთრებით თეთრად შეღებილ შენობაში. მას მერე აქ ვიმყოფები და, ბუნებრივია, განსაკუთრებით ძაინტერესებს, როგორ გრძნობს თავს განსაკუთრებით პატივცემული სოლომონი.

ვლადიმერ დარჩია.

ვაჟა-ფშაველას საიუბილეო

ბათუმის ცენტრალური გადასატვირთი ნავთობბაზის კულტურის სახლში გაიმართა დიდი ქართველი პოეტის ვაჟა-ფშაველას დაბადების 125 წლისთავის საიუბილეო საღამო.

ვაჟა-ფშაველას ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ მოხსენებით გამოვიდა საქართველოს მწერალთა კავშირის აპარის განყოფილების პასუხისმგებელი მდივანი ფ. საღვაში.

საიუბილეო საღამოზე სიტყვით გამოვიდნენ პოეტები შ. ზოიძე, ც. ანთაძე, ზ. გორგილაძე, დ. გიგინეიშვილი, მ. ხაჩიძე, სკოლის პედაგოგი თ. ოსეფაშვილი, ბათუმის ი. ჭავჭავაძის სახელობის სახელმწიფო დრამატული თეატრის დირექტორი, საქართველოს დამსახურებული არტისტი ლ. ლლონტი.

ბათუმის ი. ჭავჭავაძის სახელობის სახელმწიფო თეატრის მსახიობებმა წარმოდგინეს ვაჟა-ფშაველას ნაწარმოებების მიხედვით შექმნილი ლიტერატურული კომპოზიცია.

ხელვაჩაურის რაიონის ახალშენის სახლში თეატრმა მორიგ პრემიერად მაყურებელს უჩვენა ვაჟა-ფშაველას „სტუმარ-მასპინძელი“. იგი დიდი პოეტის დაბადების 125 წლისთავს მიეძღვნა. წარმოდგენა გაიმართა ბათუმის ცენტრალური გადასატვირთი ნავთობბაზის კულტურის სახლში.

სპექტაკლი დადგა საქართველოს დამსახურებულმა არტისტმა თ. სულხანიშვილმა, მხატვრულად გააფორმა — ჯ. ჭინკაძემ, როლებს ასრულებდნენ: ტ. შავიშვილი, ზ. ზოიძე, გ. კუმლაშვილი, ლ. ქათამაძე, ვ. კვირიკაძე, ა. შოთაძე, შ. ძნელაძე, ვ. მიქელაძე.

აპარის პროფკავშირთა კულტურის საოლქო სახლის ბიბლიოთეკის საბჭომ ლიტერატურულ გაერთიანებასთან ერთად მოაწყო ვაჟა-ფშაველას დაბადების 125 წლისთავისადმი მიძღვნილი ლიტერატურული საღამო.

ვაჟა-ფშაველას ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზე მოხსენება გააკეთა ბიბლიოთეკის გამგე მ. ჭყონიამ. სიტყვით გამოვიდნენ მკითხველები და ლიტერატურული წრის წევრები ნ. კიკნაძე, ნ. ვეკუა, ნ. ბურჭულაძე, ქ. გიორგაძე.

დასასრულ გაიმართა ვაჟა-ფშაველას ღეგნების მხატვრული კითხვა. დამსწრეებმა დათვალიერეს პოეტის ცხოვრებისა და შემოქმედებისადმი მიძღვნილი ფოტოსტენდი და მხატვრული ლიტერატურის გამოფენა.

გულთბილად მოიგონეს

საქართველოს მწერალთა კავშირის აპარის განყოფილების კლუბში გაიმართა ცნობილი ქართველი მწერლის პარმენ ლორიას დაბადების 90 წლისთავის საიუბილეო საღამო, რომელიც გახსნა საქართველოს მწერალთა კავშირის აპარის განყოფილების პასუხისმგებელმა მდივანმა ფ. საღვაშმა.

სიტყვებით გამოვიდნენ მწერლები შ. ჭურბიძე, მ. ვარშანიძე, ქ. მუავია, შ. ზოიძე, ვ. აბულდიაშვილი, ჯ. ქათამაძე, ბათუმის პედაგოგიური ინსტიტუტის დოცენტი ი. ბიბილიაშვილი, აპარის ასსრ ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწე ლ. შარაშიძე, მწერლის ქალიშვილი ლ. ლორია და სხვები.

გასტროლმაზი ლენინგრადში

მ. კუხიანიძის სახელობის აპარის სიმღერისა და ცეკვის სახელმწიფო ანსამბლი საგასტროლოდ იყო ლენინგრადში,

სადაც მთელი თვის განმავლობაში კონცერტებს მართავდა ახალგაზრდობის დიდ საკონცერტო დარბაზში. ნევისპირა ქალაქის მოსახლეობასთან ერთად ქართულ ხელოვნებას ეცნობოდნენ ამერიკელი, ინგლისელი, ფრანგი, ავსტრიელი, ავსტრალიელი, იაპონელი, აფრიკელი ტურისტები, სტუმრები მოძმე სახალხო-დემოკრატიული რესპუბლიკიდან.

მეზივნენ ხულოს რაიონს

მე წელი გავიდა მას შემდეგ, რაც ეკრანებზე გამოვიდა კინოსტუდია „ქართული ფილმის“ ნაწარმოები „ბაში-აჩუკი“.

ფილმის საიუბილეო თარიღთან დაკავშირებით, ხულოს რაიონის მშრომლებს ეწვივნენ საქართველოს სახალხო არტისტები სსრ კავშირის სახელმწიფო პრემიის ლაურეატი მედეა ჩახავა, ლია ელიავა, ოთარ კობერძე და სხვები.

მსახიობის მემორიალური დაფა

ბათუმის ი. ჭავჭავაძის სახელობის სახელმწიფო თეატრის მსახიობის, საქართველოს სახალხო არტისტი აკაკი მგელაძის ხსოვნის პატივსაცემად სახლს (გორკის ქ. № 44), რომელშიც ცხოვრობდა ცნობილი ხელოვანი, გაუკეთდა მემორიალური დაფა წარწერით „ამ სახლში 1962—1985 წ. ცხოვრობდა საქართველოს სახალხო არტისტი აკაკი მგელაძე“. ამ მოვლენასთან დაკავშირებით გაიმართა მიტინგი. ა. მგელაძის დამსახურებაზე თეატრალურ ხელოვნებაში ილაპარაკეს საქართველოს თეატრალური საზოგადოების აქარის განყოფილების თავმჯდომარემ დრამატურგმა ა. ჩხაიძემ, საქართველოს სახალხო არტისტმა ი. ცანავამ, ბათუმის პედიანტი-ტუტის დოცენტმა ი. ბიბილენიშვილმა, მწერალმა ჯ. ჯაყელმა, საქართველოს დამსახურებულმა არტისტმა ნ. საკანდელიძემ. ოჯახის სახელით მადლობა გადაიხდა მსახიობის ვაჟმა ნ. მგელაძემ.

პრემიერა ბათუმის თეატრში

ბათუმის ი. ჭავჭავაძის სახელობის სახელმწიფო თეატრმა მაყურებელს მოკრიგ პრემიერად უჩვენა ე. მერკულოვას და ტ. საფაროვას ორმოქმედებიანი სატირა „ჩაიწერეთ ნომერი“.

სპექტაკლი დადგა რეჟისორმა ბ. ტორონჯაძემ, მხატვრულად გააფორმა საქართველოს სსრ დამსახურებულმა მხატვარმა ა. ფილიპოვმა, მუსიკალურად — აქარის ასსრ ხელოვნების დამსახურებულმა მოღვაწემ თ. შაბლიძემ, ქორეოგრაფიულად — აქარის ასსრ დამსახურებულმა არტისტმა ნ. შალიკაშვილმა.

სპექტაკლში მონაწილეობენ საქართველოს სსრ დამსახურებული არტისტები ც. აბზიანიძე, ნ. ხინიკაძე, ნ. წერეთელი, აქარის ასსრ დამსახურებული არტისტები ლ. ჯიბლაძე, რ. კაკაურიძე, მსახიობები ბ. მუჟანაძე, თ. კუტურაძე, ნ. ძიძიგური, ლ. ზაქარაძე, დ. მეგრელიძე, ი. ჭელიძე, ა. ქარჩავა, კ. პატარია.

საინტერესო გამოვლენა

აქარის მხატვართა კავშირის საგამოფენო დარბაზში მოეწყო ახალგაზრდა მხატვრის, თბილისის სახელმწიფო სახატვრო აკადემიის კურსდამთავრებულის თამაზ დარჩიას ნამუშევრების გამოფენა. წარმოდგენილი იყო 63 გრაფიკული ნამუშევარი.

თამაზ დარჩიას, როგორც მხატვარს, კარგად იცნობენ სახვითი ხელოვნების მოყვარულნი. მისი ნამუშევრები ხშირად იყო წარმოდგენილი თემატიკურ გამოფენებზე.

„საბჭოთა აზარამ“ გამოსცა

„შემოქმედის ცხოვრებაში დგება ისეთი დრო, როცა თავის ნაღვაწ-ნააზრევს თავს ერთად უყრის, მათგან უკეთესს არჩევს და ასე გასწავლავს ნილს აწვდის მკითხველს. კრებულის ავტორსაც ასეთი ხანა დაუდგა — სამო-

ცდათი წელი შეუსრულდა. ამ საიუბილეო თარიღს ეძღვნება პოეტის რჩეულობა“.

ამ ანოტაციით იხსნება პოეტ მამია ვარშანიძის პოეტური კრებული „ჩემს ტაძარში“, რომელიც ამას წინათ გამოცემაში „საბჭოთა აჭარამ“ (რედაქტორი ზ. ფირცხალაშვილი).

ერთ ნაწყვეტს მოვიტანთ ავტორისეულ წინასიტყვაობიდან: „პარველი ლექსი დავბეჭდე 1933 წელს, 1935 წელს მიმიღეს მწერალთა კავშირის წევრად — ჩემს წიგნაკს ხელს აწერდა დიდი საბჭოთა მწერალი მაქსიმ გორკი. პირველი კრებული „მებრძოლის სიმღერები“ გამოვეცი 1946 წელს... გამოცემული მაქვს ოცზე მეტი წიგნი“.

აი, ამ წიგნებიდან ამოკრეფილი ლექსები და პოემები შევიღა საიუბილეო კრებულში. ესენია „ჩემი საფიცარი“, „მოდი, ნახე“, „ბათუმი“, „აჭარა ვარ“, „ლოდოსი“, „ხორუმი“, „შუამთობა“, „ხიზანის არწივები“, „სიზმარული მესხეთი ჩემი“ და მრავალი სხვა.

მთავარი მოტივი, რომელიც წითელ ზოლად გასდევს მამია ვარშანიძის შემოქმედებას, ეს არის სამშობლოს სიყვარული. „ერთიანი საქართველო ფიცად გვკონდეს მარადისო“, — აცხადებს ავტორი.

* * *

„წვიმა და ოცნების გენერლები“ ჰქვია ვახტანგ ღლონტის ლექსების წიგნს, რომელიც ახლახან გამოიცა.

როგორც ანოტაციაში ვკითხულობთ, „ვახტანგ ღლონტის კრებულიდან საინტერესო პოეტი წარმოგვიდგება თავი-

სი საკუთარი ჰერეტიკით და ხშირად იგი ერთგული რჩება ადრე არჩეულ შემოქმედებითი ხაზისა — მკითხველადე მიიტანოს ჩვენი მშფოთვარე საუკუნის მაჯისცემა, ფიქრი, ტკივილი თუ ოცნება“.

კრებულში დაბეჭდილია ლექსები „სამშობლო“, „ტრიოლეტები მამას“, „თოჯინა“, „მოგონებათა ქუჩაბანდებში“ და სხვა, სულ 26 ლექსი.

წიგნის რედაქტორია ზ. ფირცხალაშვილი, მხატვარი — ვ. ბესელია.

* * *

გამომცემლობა „საბჭოთა აჭარამ“ მკითხველს მიაწოდა სოსო აბაშიძის წიგნი „უამი ფრთის გასწორებისა“, მასში შესული ლიტერატურული წერილების უმრავლესობა სხვადასხვა დროს გამოქვეყნებულია პერიოდულ პრესაში, ამჟამად ავტორმა ერთ წიგნად აკინძა ისინი, ახალჯაზრდა კრიტიკოსი წერილებში „გზა აღთქმისა გოლგოთისაკენ“, „უამი ფრთის გასწორებისა“, „პირველი წიგნის თვალსაწიერი“, „ლამაზი იმედის“, „აფრინე ალალი“, „ჩემი მაიაკოესკი“, „ლამაზი სტარტი“, „ლამიანს გაუმარჯოს“, „თითო წუთი ვით თითო უკავილი“, „სიყვარულმა მათქმევინა“ და „ვერც ამ საქმეთა გარეშე გავძეღ“ მიმოიხილავს ვლადიმერ მაიაკოესკის, რევაზ ჭაფარიძის, ზურაბ ფირცხალაშვილის, ნათელა დუმბაძის, ურუჟან ხაჩიშვილის, ნოდარ ძირკვაძის, ვახტანგ ღლონტის, შოთა ზოიძისა და ფრიდონ ხალვაშის ნაწარმოებებს.

კრებულის რედაქტორია ლ. ბეჟანიძე, მხატვრული რედაქტორი — რ. ლომაძე.

გარეკანის 1-ლ გვერდზე — ვაჟა-ფშაველას ძეგლი ბათუმში.

ნომერი გააფორმა ა. ლომაძემ

ტექნიკური ხელმძღვანელი შ. დარჩია

661/157

36115320
3434010033

3360 40 333.

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

„ЧОРОХИ“

ОРГАН СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ
ГРУЗИИ И АДЖАРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ
ИНДЕКС 78118